دوو ڕشتە

فەرهەنگێکی عەرەبی و کوردی یە بە هەڵبەست

نووسراوەی :

مەلا عبدالكريمی مدرس

مامۆستای خوێندنگای ئایینیی شێخ عبدالقادری گەیلانی
وە پێش نوێژ و خوتبەخوێنی مزگەوتی ئەحمەدی لە بەغدا

١٣٩٠ای هیجری – ١٩٧٠ای میلادی

بەغدا ـ چاپخانەی [سلمان الاعظمی]

دووڕشتە

فەرهەنگێکی عەرەبی و کوردییە بە هەڵبەست

هۆنراوەی :

مەلا عبدالکریمی مدرس

مامۆستای خوێندنگای ئایینیی شیخ عبدالقادری گەیلانی
وە پێشنوێژو خوتبەخوێنی مزگەوتی ئەحمەدی لە بەغدا

١٣٩٠ی هیجری – ١٩٧٠ی میلادی

بسم الله الرحمن الرحیم

به ناوی بەرزی خودای دوو جیهان   (رحمان)و (رحیم) بە حەق میهرەبان
میهرەبان لەگەل گشت گیان‌لەبەران   بەخشندەی روزی بە جانەوەران
خاوەن کەمالەو پاکە لە نوقصان   خاوەن ئیحسانە خوصووص بو ئینسان
ئەوە خالیقی ئەرزو ئاسمان   ئەوە پایەدەر بە خاوەن ئیمان
ئەو دروستی کرد حەزرەتی ئادەم   باپیرەی بەشەر لەسەر رووی عالەم
لە پالووی چەپی حەوای خستەدەر   کردی بە دایك بو هەموو بەشەر
ئەو نیشانی‌دا وتار بە ئادەم   بو گشت تیرەیەك لە کورەی عالەم
جیایی رەنگ‌و شیوەو صەدامان   دەلیلە لەسەر بەرزیی خودامان
ە ئەندازەی گشت نیعمەتەکانی   ئەنا بی بو ئەو لە بەندەکانی
خوصووص‌ئەو بەندەی شای‌بەندەکانە   هوی پەیدابوونی کەون‌و مەکانە
ەعنی (محمد) سەروەری عالەم   تاجی شەرەفی نەتەوەی ئادەم
رووود بباری بە وینەی باران   لەسەر گیانی ئەو هەم ئال‌و یاران
ەم براکانی لە پیغەمبەران   هەم لەسەر باقی تیپی رەهبەران
لکو سەروازکا سەراوی بومان   جوشی جەفای چەرخ لابدا لیمان

* * *

ش ستایشی پادشای عەللام   لەپاش درووودی سەروکی ئیسلام
ەرزم ئەمەیە ئەی نەوەی مەردان   نەتەوەی پاکی نەژادی کوردان
مە گەلیکی خاوەن حەسەبین   برای ئایینیی گەلی عەرەبین

بو ژینی برا لەگەل برادا   لە یەك نیشتمان ، لە یەك ماوادا
بوم هونیەوە بە شیوەی ئەدەب   (دوو رشتە)ی لوغەت بو کوردو عەرب
هەر لەفظی کە شەرع بەکاری بینی   (دوو رشتە) بەشەرع مەعنای ئەنوینی
هیوام وەهایە کە خاوەن سوود بی   چرای روناکی ریگای مەقسود بی
خاوەن بەها بی لای پیرو گەنجان   هەروەك دوورشتەی یاقووت و مەرجان

* * *

(إِسْم) ناو ، (الله) ناوە بو خودا   پەروەردگاری هەموو (ما سوی)
هەر ئەو (خالِق)و پەروەردگارە   بو عالەم : بی گیان یاخود گیان دارە
هەر ئەو (واجب)ەو پیویستە بوونی   غەیری ئەو یەکە بوون و نەبوونی
هەر بو ئەو ئەشی بە حەق عیبادەت   بەندەگی لەبو مایەی سەعادەت
(حَيّ)ە زیندووە ، (عَلِیم)ە زانا   (قادِر)ە خاوەن هیزو تەوانا
(مُرِید)ە یەعنی خاوەن ئیرادە   (إِرادَة) خواستە بەکوردیی سادە
هەر شتی بووەو هەیە یا ئەبی   هەموو بە خواستی خودا دیتەجی
بە بی خواستی ئەو هیچ شتی نابی   چ لەبەرچاو بی و چ لە پەنا بی
(سَمِیع) شنەوا ، (بَصِیر) بینایە   ئەبیی و ئەبینی چی لە دنیایە
ئەبیسی دەنگی میروولەی بی دەنگ   وەکو دەنگی پاچ کە بیدەی لەسەنگ
(ذَرَّة) ئەبینی لەناو هەوادا   یا لەناو ئەرزا یا لە دەریادا
(مُتَکَلِّم)ە خاوەن کەلامە   (کلام) وتارە بە واتەی عامە
(حَیاة)و (عِلْم)و (إِرادَة)و(قُدْرَة)   (سَمْع)و (بَصَر)و (کَلام) بە لوغەت
ژینەو زانستەو خواستەو توانین   بیستن و بینین ، وتار بزانین

(واحِد)ە تەنیا هەر ئەو خودایە ئەو دروست‌کەری هەموو ئەشیایە
بەندەیی راستی هەر بو ئەو ئەکری
(سُجود)و کورنووش هەر بو ئەو ئەبری
(واجب)ە هەر ئەو پیویستە بوونی مەحالەو نابی بو ئەو نەبوونی
(قَدیم) پیشکەوتوو لە هەرچی هەیە (باقی) ئەمینیو نەبوونی نی‌یە
(آزَلِی) یەعنی ئەوەلی نی‌یە (آبَدِی) یەعنی پایانی نی‌یە
(مُستَغنِی) بە غەیر پیویستی نی‌یە عالەم پیویستی بەو ئەبەدی‌یە
(قائِم بِالذّات) راوەستاو بەخوی پیویستی نی‌یە یارمەتی بدەی
(لَیسَ مِثلَهُ شَیئٌ أبَدا) هاوینە نی‌یە بو ذاتی خودا

* * *

(اِیمان) باوەرە بەوەی پیغەمبەر هیناویە بومان لای خودای داوەر
یەعنی باوەرە بە خواو پیغەمبەر بە گشت فریشتەی پاکی (مُنَوَّر)
بەوکتیبانە هاتوونەتە خوار بە روزی تولەی کردەوەو رەفتار
بە قەضاو قەدەر ، بە حوکمی خودا خودا خوی ئەیکا هەرچی رووبدا

* * *

(نَبی) خەبەردار یەعنی هەوال‌زان خاوەن ئاینە لەسەر رووی جیهان
(رَسُول) پیغەمبەر یەعنی پەیغام‌بەر پەیغامی خودا دینی بو بەشەر
(نَبی) بو خویەو(رَسُول) بوخەلکە دەرکەوت پیغەمبەر گەلی بەکەلکە
(مَلَك) فریشتە ، (مَلائِك) بوگەل وان لە فەرمانی خوای (عَزَّ وجَلّ)
نە نیرن نە می بە بی داکو باب دروست‌کراون بی حەددو حیساب

مەخلووقن لە نوور لەطیف‌ومەعصووم   هەریەك خاوەنی مەقامی مەعلووم

* * *

(جِنّ) جنوکەیە چ دیو چ پەری   (دیو) بو تاوانبار ، (پەری) بو بەری

لە جنوکەیەکی شەیتانی لەعین   دەرچوو لە ئەمری جیهان ئافەرین

مایەی ئەمانە ئاگری سوورە   بویە گەلیکیان لە چاکە دوورە

بەلام بی‌خواستی (رب العالمین)   زیانیان نابی دانیشە ئەمین

* * *

(کُتُب) بەمەعنا ئەو کتیبانە   هاتوون بو ئەو پیغەمبەرانە

(دە) بو ئادەمەو (پەنجا) لە بو شیث   سی کتیب لە بو حەزرەتی ادریس

(دە) بو ابراهیم صەد بە بی‌نوقصان   ناویان(صُحُف)ە بەگویرەی قورئان

(توراة) بو موسی (زبور) بو داوود   (انجیل) بو عیسی بە ئەمری مەعبوود

(قرآن) هاتەخوار لەبو (محمد)   ئەمینیتەوە حوکمی تا ئەبەد

* * *

(یَوْمُ الآخِرَة) روژی جەزایە   دنیایی‌کەیە پاش ئەم دنیایە

دنیا ئەگوری ئەرزو ئاسمان   دنیایی تازە دیتەروو بومان

لەپاش مردنی هەموو گیان‌لەبەر   زیندوو ئەبنەوە مردوو سەرانسەر

بە ئەمری خودا ئەرون بو مەحشەر   جی‌ی گردبوونەوەی جنوکەو بەشەر

هەرکەس نامەی‌خوی ئەدریتە دەستی   لەسەر کردەوەو شیوەی مەبەستی

پاش حیساب‌هەموو رووئەکەنە دەشت   ئەرون بو دوزەخ یاخود بو بەهەشت

(قَضاء) بەمەعنا زانستی خــودا   بە هەر رووداوی کــەوا رووئــەدا
(قَدَر) بەمەعنــا خەلقی خودایــە   گەورە یا بچووك گشت لەو پەیدایە
لەسەر کەسبی‌خوت بوت‌دروست ئەکا   بو چاك یا خراپ زور لە کەس ناکا
بەلام رازی‌یــە لە کردەوەی چــاك   نارازی‌و ناحەز بــە ئیشی نــاپــاك

* * *

(اسلام) بەمەعنا مل‌کەچی‌ی دلــە   بی مل‌کەچی‌ی دل ئیشــــت ماتــلە
مل‌کەچی لــەبو ئــەو کردەوانـــــە   پیویــــستی هــەموو موســولمانانــە
دوو شەهادەت‌و پینج‌فەرزەی نویژان   حەج‌و زەکات‌و روژووی رەمــەزان

* * *

(مِلَّة)و (دین)و (شَرِيعَة) ئایین   (أمَّــة) کومــەلی پەیرەوانی دیــن
(مَذْهَب) ری‌گوزەر یا بیری (إمام)   (إمام) پیشەوای کومەلی ئیســـلام
(واجِب) پیویستە بیکەی ئــەوابــە   نەیکەی هــوی باری دەردو عەزابــە
(حَرَام) نــارەوا نەیکەی ئەوابــە   بیکەی بلەیئی بــاری عیقـــابـــــە
(مَندوب)و (سُنَّة) بەسوودە بیکەی   ئەگەر نەیشی‌کەی ســــزا نادری‌ی
(مَکْرُوه) ئەوەیە چاك وایە نەیکەی   کە هاتوو کردت بــە ئازار ناگــەی
(مُباح) رەوایــە بیکەی یا نەیکەی   نە بە ئەواب‌و نە عیقاب ئــەگـــەی

* * *

(مُحْدِث) بی‌دەس‌نویژ (جُنُب) لــەش‌پیســـە
(طَهارَة) پــاکی لـــــەم دوو خــەســیــــە
(وُضُــوء) دەس نویژە • پیوستە ئیــنســــــان
دەس‌نــویــــژی بــی لــــەبــو نــویـــژ‌کــــان

به نیازی دەفعی بێ‌دەس‌نوێژی تـو بـه ئاوێکی پـاك دەم‌وچاو بشـ
هەردوو دەس بشو لەگەل ئەنیشکان مەسـحی سـەر بکەو بشورە پێ‌کا
(غُسْل) شورینی لەش‌و موو تەواو بەنیـازی رەفعی لەش‌پیسی بـەئـا
کاتێك نەخوش بی یاخود ئـاو نەبی فەرزە (تَیَمُّم) بـکەی جێ‌بەج
(تَیَمُّم) نیـازی هەلگرتنی گـل تا دامەزرانی نوێژ بکەی حاصـ
روخسارو هەردوو دەست‌و ئەنیشکان به گل بمالـه کـاتی نوێژەکـا

* * *

(طَهـارَة) پـاکی (تَطْهیر) پـاك‌کـردن
(اِسْتِقْبال) یەعنی روو لـه (بَیْت) کـرد
(دُخُولُ الْوَقْت) هاتنی کاتـه (عَوْرَة) پاش‌و پێش هەم شەرم‌گا
پاکی بو لەش‌و پوشـاك‌و جیـگا لەگەل رووکردن له مـالی خـو
هاتنی کـات‌و پوشـینی عـەورەت پێویستی ئەتون بو نوێژو طـاعـە
(صَلاة) یەعنی نوێژ به توولی زەمان شەوو روژ پێنج فەرز هەیە لەسەرما
(صُبْح) بەیانی فەرزە دوو رکـات (ظُهْر) نیوەرو به چوار ئـەگا
(عَصْر) چواریەکی له روژ ئەمینی فەرزە چوار رکات نوێـژ بەجێ‌بێن
(مَغْرِب) سێ رکـات پـاش روژئـاوا بوون
(عِشاء) چوار رکات پـاش (شَـفَق) ون‌بوو
(جُمْعَه) لەجیاتی‌ی نوێژی نیوەرو دوو رکات فەرزە بـەجێ‌ی‌بێنی تـ
به شەرتی چل پیاو خەلکی نیشتمان لەپاش دوو خوطبەی شامیلی ئەرکا
(حَمْد) بو خودای (واحِد)و(اَحَد) ئەمجار صـەلەوات لەسـەر (محمد
جا ئاموژگـاری‌و ئـایـەتی قورئـان لەگـەل دوعـادا بـو موسـولمانا

(إِمساك) خوگرتن به فەرمانی دین   لەوانەی رۆژوو ئەشکێنن یەقین
(إِفطار) بەمەعنا شکانی رۆژوو   بەحەق پاش ئەوە کە رۆژ ئاوا بوو
(سُحُور) پارشێوە پێش بەرەبەیان   چی ئەخوی بخۆ بۆ نۆشی گیان

* * *

(حَجّ) چوون بۆ کەعبە بەنیازی طەواف
بە ئادابی خوی بە دڵێکی صاف
(إِحْرام) چوونە ناو ئادابی حەجە   شەرع چی بفەرموی بەپێی ئەو نەهجە
(طَواف) هەڵسووران بەدەوری بەیتا   حەوت جاری تەواو بە هەیتا هەیتا
(وُقُوف) راوەستان لەسەر (عَرَفات)
پاش نیوەڕوی نوو شەوی دە چەنکات
(سَعْی) راکردن بەشێوەی وەفا   لە بەینی (مَرْوَه)و تەپۆلکەی(صَفا)
(رَمْي) بەمەعنا بەرد فڕێدانە   لەو سێ شوێنانەی رەجمی شەیتانە
(أَيامُ التَشْريق) پاش جەژنی قوربان
سێ رۆژن مەخصوص بۆ قوربانیدان
(أُضْحِيَة)و (ضَحِيَّة) یەعنی قوربانی
سوننەتی دینە ئەبێ بیزانی
(عَمْرَة)وەکو حەج بێ تەعیینی کات   بێ راوەستانی کێوی (عَرَفات)

* * *

(زَکاة) ئەومالەی پێویستە بدری   لە مەڕو بزن ، لە گاو وشتری
لە دانەی قووتا وەکو گەنم و جۆ   لە ئالتوون و زیو فەرزە لەسەر تۆ
(عَوْن)یش یارمەتیی موسوڵمانانە   مایەی سووکبوونی ئەرکی ژیانە

* * *

(حَدِيث)و (خَبَر) ئەی بــرای ســـــەروەر
کـــارو فـــەرموودەی نەفســـــی پیغـەمبـــــە

(سُنَّه) فەرموودەو کردەوەو رەزا لـەوەی کرابی لـە خزمەت ئـەو
(کَعْبَه) مالیکە.پیروزو بـەنـــاز لە شاری (مکّه) لە خاکی (حيجاز
(قِبْلَه) بەمەعنا روو لیکـــراوە بو موســـــولمانان بریـــــار دراو
(جامع) مزگەوتی جومعەی تیا ئەکری موسولمان تەعلیم لـەوی وەرئەگـری
(مَسْجِد) مزگەوتی عیبادەتخانە شـوینی ئـاینی موســـولمانانـــ
(مِحْراب) لە مزگەوت شوینی ئیمامە (امام) پیشەوای گەلی ئیســـــلام
(مِنْبَر) شوینیکی تایبەتیی بەرزە بو خوطبەی‌جومعە کە فەرزەو دەرز
(خُطْبَه) وتـاری جەنابی ئیـمام جومعە بە جومعە ئەیخوینی بو عـا

★ ★ ★

(آل)خزمو خویشو نەتەوەی سەروەر (أَصْحاب) یارانی پاکی پیغـمبە
(تابعین) نـاون لـەبو ئـەوانـــە چینی پاش‌کـەوتوون بو ئەو یارانـ
(مُجْتَهِد) زانای بـەرزی ئاینـە بو زانستی دین خاوەن تـەمکینـ
(مُفْتی) ئەحکامی دین ئەخاتـەدەر (قاضی) حاکمەو چارەی دەزدی‌سە

★ ★ ★

(قُرّاء) ئەوانەن (قُرآن) ئەخوینن بە (تَجْوید)ەوە (قُرآن) ئەنوینن
(قِراءات السَّبْع)حەوت شیوەی‌جوان کـەوا پیغەمبەر گەیانـدنی پیمـا
ئەنجامیـان یەکەو هەموویـان راسن لەلای ئەوانەی راســتی ئەناســ
(حُفّـاظ) ئەوانەن ئەیخوینن لەبەر وان لە سیەریا لـە روژی مەحشە

(وَلِي) لەعورفا دوستی خودایــە   هوی ئەم دوستی‌یە تەنیا تەقوایــە

(تَقْوی)پاریزەو بە عورفی ئەصحاب   رەفتارە بەپی‌ی (سُنَّة)و (کِتاب)

(أذان) یەعنی بانگ لەبو نویژەکان   (إقامَة) قامـەت سونەتن بومـان

(تکبیـر) وتنی (اَللّهُ أکبَـر)   (حَمْد) ستایش بو خودای داوەر

(رُکُوع) دانەوین تا دەستە ئەژنو   (اِعتِدال) چی‌یە راست‌بوونەوەی تو

(سُجْدە) کورنووشە دانانی تەویل   دەستو پی‌و ئەژنو لە ئەرزا بی‌فیل

(تَحِیّات) مەعنای درودی خودا   لەگەل پیغەمبەر شـەوچرای هـودا

(شَهادَة) یەعنی وتنی موسولمان   بو دووکەلیمەی شـەهادەو ئیمان

(راتِبَە) نویژە لەو سـونەتانە   لـە بـەرودوای واجبـەکانـە

(تَهَجُّد)مەعنای شەونویژە پاش‌خەو   بە فەرمانی خواو لەبەر رەزای ئەو

(طاعَة) مل‌کەچی بو فـەرمانـرەوا   (عِبادَة) مەعنای بەندەیی خـوا

* * *

(وَحْی) ناردنی خودا جوبرەئیل   بولای پیغەمبەر بە ئایەی (تَنْزیل)

یەعنی وتاری خـودا ئـەهینی   بو پیغەمبـەرو ئـەو ئـەیگەیینی

(إلْهام) ئەوەیە کە خودای عالـەم   شـتی بخاتە نـاو دلی ئـادەم

ئەم حالـە زورە لـەبو رەهبـەران   ساغانی ئوممەت خاوەن خـەبەران

(مُعْجِزَە) ئیشی دەرچی لە عادەت   بی بەهوی دی‌ی خیرو سـەعادەت

خوا خەلقی ئەکا بـو پیغـەمبـەران   هەتا مل‌کەچ بن گروی کـافـران

(کَرامَة) هـەروا ئیشیکی وایــە   لە عادەت دوورەو کـاری خودایـە

ئەم‌ئیشـە زورە لـەبو رەهبـەران   هەتاکو کومەل دل بـدەن بـەوان

(إرْهاص) ئیشکە دەرچی لە عادەت   بو پیغەمبەران لە پیش ([illegible])

ئەبی بە مایەی سەربەرزیی ئەوان — هەتاکو گومەل دل بدەن بەواز
(مَعُونَة) مەعنای یارمەتیدانە — نایابەو مەخصووص بو صالحانـ
ئەمانە هەموو دوورن لە ئەسباب — دوورن لە فەن‌و خوێندنی کیتاب
هەموو بەخشینی (عالم الغیب)ە — باوەرت بی رەحەت‌و بی‌عەیبـ

* * *

(تَوْبَه) بەمەعنا وەرگەرانەوە — بو فەرمانی خوا بەم‌شنتانەو
دەس‌بەردار بوونت لە کاری تاوان — دانەوەی حەقە بە خاوەن حەقار
عەزیشت وابی نەگەریتەوە — بو ئەو تاوانە دەرکەوت لیتەو
(اِخْلاص) ئەمەیە بە دلیکی پاك — فەرمان بەرداربی لەبو خودای تال
(اِحْسان) بەندەیی خوایە وەها — بە دوو چاوی خوت ئەبینی خود
تو ئەو نەبینی ئەو تو ئەبینی — بو ئاگاداری ئەو دانامینە
(دُعاء) بەمەعنا لالەو نزایە — (شکْوی) سکالای دەردو سزا
لالەو سکالا بە زوبان‌و دل — بو جەلبی خەیرو بو دفعی(مُشْکِل
هەر قاپیی خودا هەمیشە وازە — هەر بەردەرگای ئەو جیگەی نیاز
بولای ئەو ئەبا سکالاو نیاز — مەردی هوشیار ساغی سەرفەرا
(اِجابَة) یەعنی قوبوولی دوعا — فەرمووی(اُدْعُوني)توش بلی(سَمْ
(رَأْسُ الحِكْمَةِ مَخافَةُ الله) — سەری شوعوورە ترسان لە خو
(حاجَة) نیازە (رَجاء) ئومیدە — (شَفاعَة) تکا لای جیی ئومید

* * *

(کُفْر)و(جُحُود)و (عَناد)و(اِنکار) — بی‌باوەری‌یە بە دینی موختـ

(مُلْحِد)و (زِنْدِیق) مەعنـــای بێ‌دینـــە
بێ ئـــایین ئـەژی لـــەم ســـەرزەمینـــە
(دَهْرِي)و (طَبيعي) کافریکی وا   نیســـبەتی ئیجاد بـە عالـەم بـدا
باوەری وابێ ئـەم چەرخـــە ئەبێ   بە خالیق لەبو ئـەوەی دیتـــەجێ
نافامێ چـەرخی بێ‌شوعوورو فـــام   جون دروست ئەکا مەخلووق بە نیظام
(مُشْرِك) ئەوەیە کـە باوەر ئەکا   بە خواو شەریکی بـو بریـار ئـەدا
نـافـامێ خـودا قودرەتی عامـــە   شەریك بو (قادِر) وەهمی نەفامـە
(وَثَن ، صَـنَم) بت (وَثَنی) بت‌پەرســـت
(مجُوسی) ئـاوە بـــو ئـاگرپەرســـت
(کِتابی) مەعنای خاوەن کیتابـــە   جوولـەکـەو گاور لەمە حیسـابە
(یَهُود) جوولەکە (نَصْـرانی) گـــاور
هـــەمـــوو ئـەژمیررین لـە ریـــزی کـافـــر
جونکە لایـان‌دا لەشـــیوەی ئیمان   بـە پێغەمبەری (آخِرُ الزَّمـان)
(سِحْر)جادووە (ساحِر)جادووگەر   (سِحْر) فەنیکە ئەیخوینی بەشەر
(شَعْوَذة) چاوبەست هەر فروفیلە   لەشیوەی راستی‌و حەقیقـــەت ویـلە
(إِستِدْراج) مەعنای بەرزەوە کردن   نەك بو مەحەبەت ، بو مل‌شـکاندن
(کاهِن) کەسیکە خاوەن ریاضەت   خوی ئازار ئەدا بی رەی شەریعەت
م نەوعە کەسە (ضال)و گومرایە   لەئاســمانا بێ لـەنـــاو چـالایـــە
(راهِب) کەسیکی مەسیحی ئـایین   قەت ژن نایینی لەرووی ســـەرزەمین
(راهِبە) کچی شوو ناکا بـە کەس   بە تاق ئـەمینێ تـا ئاخـر نەفـەس
م شیوەو حالـە دوورە لـە ئیسلام   لەسەر فەرموودەی (سـید الانام)
(مُنَجِّم) یەعنی ئەستیرەناســـان   حساب رائەگرن بو گـ...ی ئینسان

وەزعی ئەستێرەو مانگ‌و ڕۆژو ساڵ   ئەکەن بە دەلیل بۆ گەلێ ئەحوال
بەعزێکی درۆو بەعزێکی ڕاستە   لەسەر گومان‌و هێزی قیاسە
هەرکام لەوانە بەڕاست بێتەجێ   لەسەر تەئثیرو خواستنی خوا ئەبێ
(سَبَب) هۆی شتێ ، گەلێ موسوڵمان   سەبەب دائەنێ بە حوکمی قورئان
خودا مەیلی بوو هەر شتێ بکا   هەموو ئەسبابی جێبەجێ ئەکا
سەبەب سوز ئەبێ‌و سەبەب ساز ئەبێ   لەسەر خواستنی ئەو دیل دەرباز ئەبێ

* * *

(ڤائِف) کەسێکە شێوە بناسێ   لە هەر تەمەنێ ، بە هەو لیلێ
قائیفی عادل جێگەی باوەڕە   حوکمی لە دنیا زۆر موعتەبەرە
(رُقیَّە)و (عُوذَە) نووشتەی نووسراوە
بە سەرو سینەو شانا دووراوە
ئەگەر قورئان‌و دوعای مەئثوورە   باشە ، ئەگینا لە ئایین دوورە
(عالَم) بەمەعنا (ما سِوَى اللّٰه)یە   (ما سِوَى اللّٰهِ) غەیری خودایە
(عالَمی غَیْبی) ئەوەی پەنهانە   بەشی (شَهادە) ئەوەی عەیانە

* * *

بزانن ڕشتەی هەموو کائینات   لە دە شت ئەبێ لەسەر ڕووی پسات
یەکەم (جَوْهَر)ە یا (مادَّە) مایە   (باقی) لە (عَرَض) بەمەعنا ئایە
(عَرَض) نۆ بەشە (کَمّ) بۆ چەندییەت
(کَیْف)یش چونیەتی بە ڕووی حەقیقەت
(أیْن) بوون لەشوێنا (مَتَى) بوون لەکات
[illegible]

(إضافه) مەعنای پەیوەندی دوو شت   وەکو (أُخُوَّة) یاخود (أُبُوَّة)
مـن بـرای تو بم توش بـرای منی   من باوکی تو بم توش رولـەی منی
(جِدَه) شـیوەیی دەرکەوی لە تو   لە پیستو لـه موو یـا پوشاکی تو
(وَضْع) شیوەیی پیەجی بومـان   لەگەل غەیرەدا یا ئەعزای خومـان
وەکو راوەستان یاخود دانیشـتن   یاخـود بەوینـەی بەشـانا کەوتـن
یـا وەکـو شـیوەی نزیکی شـتی   یاخود دووری‌ی ئەو لەسەر ریکەوتی
(فِعْل) یا (تأثیر) مەعنای ئیش‌کردن   (اِنفِعال) یەعنی ئەثەر وەرگرتن
لـە (جَوْهَر ، مَعْدَن ، نَبات)و (حَیَـوان)
کانـەو گیایـەو گشـت گیـان‌لەبـەران

* * *

(اِنْسان)و (بَشَر) ئـادەمی‌زادە   (آدَم) باپیرەی هـەموو (عِباد)ە
ئادەم لە گل بوو بەهیزی خـودا   لە پەراسووی ئەو (حَوّاء) بوو پەیدا
بوون بە سەررشتە بـو (بنی آدم)   لەرووی دنیـادا تـا هەیـە عـالـەم
(نَفْس)و (مُهْجَه ، روح) بەمـەعنـا گیـانـە
(قـالَـب)و (هَنْـدام) لەشـــە بـیـزانـــە
(ذات)و (حَقیقة) هـەم (عَیْن) بـەمـانـا
ئـەوشـتـەی‌هـەیـە ئـەی بـرای زانـا
(رَأس) یەعنی سەر (ناصِیَة)پیشی‌سـەر
(قَفا) پشت‌مـلە (قُزال) پشـتی‌سـەر
(هامَة)و (جُمْجُمَة) یـەعنی کەللەسـەر
ج بـو حـەیوانـات ج لـەبـو بەشـەر

(نَزْعَتان) دووشوێن کە سافو بێ موون
بە دوو تەنیشتی پێشی سەرا چوون
(مَفْرَق) تەوقەسەر شوێنی جیایی موی سەری ئینسان ئەملاو ئەولایی
(جَبِین)و (جَبْهَة) تەویلی ئینسان (غَمَم)جێی لوچی وا لە نێوچاوان
(حاجِب) برویە (عَیْن)و (بَصَر) چاو
(لَحْظَە) روانینە بەملاو ئەولای چاو
(مُقْلَة ، حَدَقَة ، انسان) بەمەعنا گلێنەی چاون ئەی برای زانا
(هُدْب) برژانگە (جَفْن) پێلوی چاو
(غار) ئێسکی چاوە (مُوق) بو گوشەی چاو
(أُذُن) گوێچکەیە (وَتَد) رەگەکەی (صِماخ)بەمەعنای گوێیەوکونەکەی
(أَنْف) یەعنی لوت (خَیْشُوم) برناخە
(صُدْغ) زووری روو (دِماغ) دەماخە
(مارِن) نەرمەگوێ هەم نەرمەلووتە
(خَدّ) کولمە (عارِض) بو هەموو رووتە
(فَكّ) ئێسقانی روو لە خوارو لە ژوور
خواروو ئەجوولێ بەشێوەی ضەروور
(لِحْیَە) شەویلە (لَحْیَیْن)هەردوکیان
(فَنِیك) جەمسەرە بو شەویلەکان
(ذَقَن) چەناکە (عَنْفَقَە) مانا چالی ژێر لێوی خوار لە ئینسان

* * *

(شَفَة) لیو (فَم) دەم (سِن) بەعـــضا مان
(لَثّـة) یـەعنی پووك (لِســـان) چی زوبـــان
(نكْفَة ، لِهزِمة) لالەغاوەکـان بوو دوو (نكْفتان) یا (لِهزِمتان)
ضِرس) هاتراوە بو دانی خـری ، ئیشیان هارینـە بو شـتی ئەخـوری
نَواجذ) تیژی لە سەرو لە خوار ئیشیان برینـە کـە بکەونـە کـــار
ثَنایا) چوارن لـە خوارو لە سەر شوینی چەند حەرفن بو واتەی بەشەر
ثَغْر) دانیکن وان لەپیشـــــەوە قەت نەیەن بـەلای ددان کیشـــەوە
عُنُق) گـــەردنــە (حَنَـك) مەلاشــــــوو
(حَلْـق)و (حُلْقوم)و (بُلْعُوم) بو گـەروو
وو پارچە گوشتی بادامی‌ی جـوان لەسەری قورگا ناویان (لَوْزَتان)
مَرِیء)سووریچکە لوولەی خوراکە (نَفَس) هەناسە بو گـەرووی پاکە
جَوْزَة العُنُق)گری‌ی پەرزی مل (جَرْقَدَه)یش هەروا ئەی برای کامیل
نَحْر)و (لَبَّه) ژوور سنگی ئینسانە جی‌ی سەربرینی حوشـترەکانـە
ثَغْر)و (تَرْقُوَه) ددانەی سینە (تَراقِی) جەمعـە بـوی دامەمینە

★ ★ ★

غَدِیرَة) لەگـەل (عَقِیصَة) هــــەردوو
لـەگـــــەل (ذُوآبَـة) مووی گردەوەبـوو
مُثَنّی ، مَفْتُول ، ضَـــفِیرَة) پـەلـکە
(مُرْسَـــــل) بـەرەللا بو یاســـای خەلـکە
جِمَّة) مووی زوورە لە ســـەری ئینســـان
(لِمَّـة) هەتا گوی (وَفْرَة) تـا سەرشـان

بەشێوەی عەکسیش تەفسیر کراوە
(جَعْد) گرژو لوول وەك بادراوە
(شارِب)و (سِبال) بو مووی سمیلە
(لِحْيَة) مووی ریشە لە ئاشین ویلە
(رَمْلَعَة) مەعنای تالەمووی سەرە
(عِذار) گیسووە زولفی دولبەرە

* * *

(نُقْرَة) بو چالی پشتسەری ئینسان
(كَتِف)و (مِنكَب ، عاتِق) لەبو شان
(ظَهْر) یەعنی پشت (جَنْب) تەنشتە
(فَقَرَةُ الظَّهْر) مروخەی پشتا
(عَمُود فَقَرِی) بەینی سەرو شان
(عَمُودی قُطْنی) خوار پەراسووان
(صُلْب) ئیسکی پشت باشی بزانە
(تَرِيبَة) ئیسکی سنگی ئینسانە
(إبْط) بن‌هەنگل (صَدْر) بو سنگە
(وَرِك) کەفەلە (حَقْو) پشتقنگ
(خاصِرَة) کەلەکە (ضِلْع) پەراسوو
پەیوەندی سینەو پشتی ئینسان بوو
(ثَدْي) بو مەمکی پیاوو ژنانە
(ثَنْدُوَة) بو گوی مەمکەکەیانە

طْن) یەعنی سك (کاذَة) مووسلدان
(عانة) یەعنی بەر بیتاشە جوان

* * *

ـد) هەموو دەستە (عَضُد) یەعنی قول
قول هاوڕێی تویە لەجێی چول وهول
رْفَق) ئەنیشکە (ساعِد) باسکی دەس
(مِعْصَم) جێی بازن (کُوع) بو جمگەی دەس
احَة) بەری دەس (کفّ) بەرویشتە
(قَبْض) قونجاندن (قَبْضَە) برمشتە
ـْبُع) پەنجەیە (ظُفْر) نینوکە
(حِجْر) بو گوشتی دەوری نینوکە
ْهام ، سَبّابَة ، وُسْطی) هەم (خِنْصَر)
(بِنْصَر) پێنج پەنجە لە دەستی بەشەر
ْمُلَة) جمگەی پەنجەکەی تویە
بو (إِبْهام) دووەو بو باقی سێیە
راجِم) لوچی سەر جمگەکانە
(مَعاطِف) لوچی لەشی ئینسانە
ـلامی) جمگەی ئەعزای ئینسانە
(بَنان) بەمەعنا سەرپەنجەکانە
ـمَة) نیشانە (شامَة) یەعنی خال
کوترابی یاخود صونعی (ذ و الجَلال)

* * *

(فَخِـذ) یەعنی ران (رُكْبَـة) ئەژنویـە

(نـابِض) بـاریکیی دوو رانی تـویـ

(عَصْعَص) گریی قنگ هـەم بەرئەژنویە

(ساق) مەعنای قولـە خوار ئەژنوی تـویـ

(كَعْب) یەعنی قـاپ (رِجْل)و (قَدَم) پی

(عَقِب) پـاژنـەیـە (اَخْمَص) قولی پ

(فُؤاد)و (بـال)و (قَلْب)و (جَنـان) دل

هـەم (ضَمیر)و (سِرّ) ئەی برای کـامـ

(مَعِـدة) میـدەیـە خـوراك ئـەكـولێنی

کـەمی تیبـکە بـا دانـەمینم

(مِعیٰ) ریخـولـە وشـەی بلویـر

(اَلْمِعْری الأعْوَر) ریخـولـەی کویـر

(كِـرش) یـەعنی ورگ کیسـەیەبومـان

خودا داویـەتی بـە گیـانلـەبـەرا

(رِئَة) سی (كَبِـد) مـەعنـای جگەرە

ئـازاری جـگەر گـەلی زەرەر

(كِلْيَـة) گـورچیـلە (كِلْيَتان) بو دوو

(مَرارَة) زراو (طِحـال) سـپلی ت

* * *

(عِرق) گشـت رەگی (وَتِین) رەگی دل

(وَرِیـد)و (وَدَج) بـو رەگی لامـ

دوو ڕشتە

فەرهەنگێکی عەرەبی و کوردی یە بە هەڵبەست

هۆنراوەی :

مەلا عبدالکریم مدرس

مامۆستای خوێندنگای ئاینیی شیخ عبدالقادری گەیلانی
وە پیش‌نوێژو خوتبەخوێنی مزگەوتی ئەحمەدی لە بەغدا

١٣٩٠ای هیجری – ١٩٧٠ای میلادی

بەغدا – چاپخانەی [سلمان الاعظمی]

بسم الله الرحمن الرحيم

به ناوی بەرزی خودای دوو جیهان   (رحمان)و (رحیم) بە حەق میهرەبان
میهرەبان لەگەل گشت گیان‌لەبەران   بەخشندەی روزی بە جانەوەران
خاوەن کەمالەو پاکە لە نوقصان   خاوەن ئیحسانە خوصووص بو ئینسان
ئەوە خالیقی ئەرزو ئاسمان   ئەوە پایەدەر بە خاوەن ئیمان
ئەو دروستی کرد حەزرەتی ئادەم   باپیرەی بەشەر لەسەر رووی عالەم
لە پالووی چەپی حەوای خستەدەر   کردی بە دایك بو هەموو بەشەر
ئەو نیشانی‌دا وتار بە ئادەم   بو گشت تیرەیەك لە کورەی عالەم
جیایی رەنگ‌و شیوەو صەدامان   دەلیلە لەسەر بەرزیی خودامان
بە ئەندازەی گشت نیعمەتەکانی   ئەنا بی بو ئەو لە بەندەکانی
خوصووص‌ئەو بەندەی شای‌بەندەکانە   هوی پەیدابوونی کەون‌و مەکانە
یەعنی (محمد) سەروەری عالەم   تاجی شەرەفی نەتەوەی ئادەم
درووود بباری بە وینەی باران   لەسەر گیانی ئەو هەم ئال‌و یاران
هەم براکانی لە پیغەمبەران   هەم لەسەر باقی تیپی رەهبەران
بەلکو سەروازکا سەراوی بومان   جوشی جەفای چەرخ لابدا لیمان

* * *

پاش ستایشی پادشای عەللام   لەپاش درووودی سەروکی ئیسلام
عەرزم ئەمەیە ئەی نەوەی مەردان   نەتەوەی پاکی نەژادی کوردان
ئیمە گەلیکی خاوەن حەسەبین   برای ئایینی گەلی عەرەبین
هەموو نیشتەجیی یەك نیشتمانین   ئەبی زوبانی یەکتر بزانین

بـو ژینی بـرا لـەگــــەڵ برادا | لە یەك نیشـــتمان ، لە یەك ماوادا
بوم‌هونیەوە بە شـــیوەی ئـەدەب | (ذوو رشتە)ی لوغەت بو کوردو عەرەب
هەر لەفظی کـە شـەرع بەکاری‌بینی | (دوو رشتە) بەشەرع مەعنای ئەنوینی
هیوام وەهایە کە خـاوەن سوود بی | چرای رووناکی ریگای مەقصوود بی
خاوەن‌بەها بی لای پیرو گەنجـــان | هەروەك دوورشتەی یاقووت‌ومەرجان

* * *

(إسْم) ناو ، (الله) ناوە بو خـودا | پەروەردگاری هەموو (ما سوی)
هەر ئـەو (خالِق)و پەروەردگارە | بو عالەم : بی‌گیان یاخود گیان‌دارە
هەر ئەو (واجب)ەو پیویستە بوونی | غەیری ئەو یەکـە بوون‌و نـەبوونی
هەر بو ئەو ئەشی بە حەق عیبادەت | بەندەگی لەبو مایـەی ســەعادەت
(حَيّ)ە زیندووە ، (عَلیم)ە زانا | (قادِر)ە خـاوەن هیزو تـەوانـا
(مُرِید)ە یەعنی خـاوەن ئیرادە | (إرادَه) خواستە بەکوردی‌ی سادە
هەر شـتی بووەو هەیە یـا ئـەبی | هەموو بە خواستی خـودا دیتـەجی
بە بی‌خواستی ئـەو هیچ شتی نـابی | چ لەبەرچاو بی‌و چ لـە پـەنـا بی
(سَمِيع) شنەوا ، (بصیر) بینـایە | ئەبیی‌و ئەبینی چی لـــە دنیـایـە
ئـەبیسی دەنگی میروولـەی بی‌دەنگ | وەکو دەنگی پاچ کە بیدەی لەسەنگ
(ذَرَّه) ئـەبینی لـەنـاو هـەوادا | یـا لەنـاو ئـەرزا یا لـە دەریـادا
(مُتَکَلِّم)ە خـــاوەن کـەلامـە | (کلام) وتـارە بـە واتـەی عامـە
(حَیاة)و (عِلْم)و (إرادَه)و(قُدْرَة) | (سَمع)و (بَصَر)و (کَلام)بە لوغەت
ژینەو زانستەو خواســـتەو توانین | بیســـتن‌و بینین ، وتـار بـزانین

* * *

(واحِد)ە تەنیا هەر ئەو خودایە   ئەو دروست‌کەری هەموو ئەشیا

بەندەیی راستی هەر بو ئەو ئەکری

(سُجُود)و کورنووش هەر بو ئەو ئەبر

(واجب)ە هەر ئەو پیویستە بوونی   مەحالەو نابی بو ئەو نەبوو

(قَدِیم) پیشکەوتوو لە هەرچی هەیە   (باقِی) ئەمینی‌و نەبوونی نی‌یـ

(آزَلِی) یەعنی ئەوەلی نی‌یە   (آبَدِی) یەعنی پایانی نی‌

(مُسْتَغْنِی) بە غەیر پیویستی نی‌یە   عالەم پیویستی بەو ئەبەدی‌یـ

(قائِم بِالذّات) راوەستاو بەخوی   پیویستی نی‌یە یارمەتی بەد

(لَیْسَ مِثْلَهُ شَیْیءٌ آبَدا)   هاووینە نی‌یە بو ذاتی خـ

* * *

(اِیمان) باوەرە بەوەی پیغەمبەر   هیناویە بومان لای خودای داو

یەعنی باوەرە بە خواو پیغەمبەر   بە گشت فریشتەی پاکی (مُنَوَّر

بەوکتیبانە هاتوونەتە خوار   بە روژی تولەی کردەوەو رەفـ

بە قەضاو قەدەر ، بە حوکمی خودا   خودا خوی ئەیکا هەرچی رووبـ

* * *

(نَبِی) خەبەردار یەعنی هەوال‌زان   خاوەن ئایینە لەسەر رووی جیهـ

(رَسُول) پیغەمبەر یەعنی پەیغام‌بەر   پەیغامی خودا دینی بو بەشـ

(نَبِی) بو خویەو(رَسُول) بوخەلکە   دەرکەوت پیغەمبەر گەلی بەکەلـ

(مَلَك) فریشتە ، (مَلائِك) بوگەل   وان لە فەرمانی خوای (عَزَّ وجَلّ

نە نیرن نە می بە بی داک‌و باب   دروست‌کراون بی حەددو حیسا

لەشیان ناسکە ، پاکن لە تاوان   بو فەرمان‌بەری دائیم لەناو

مەخلووقن لە نوور لەطیف و مەعصووم   هەریەك خاوەنی مـەقـامی مەعلووم

★ ★ ★

(جِنّ) جنوکەیە چ دیـو چ پەری   (دیو) بو تاوانبار ، (پەری) بو بەری
لە جنوکەیە لەیعنـــەیتانی لـەعین   دەرچوو لـە ئەمری جیهان ئـافەرین
مایەی ئەمانـە ئاگـری ســووره   بویـــە گەلیکیان لـە چاکـە دووره
بەلام بی‌خـــواستی (رب العـالمین)   زیانیـان نابی دانیشـــــە ئـەمین

★ ★ ★

(کُتُب) بەمەعنـا ئـەو کتیبانـــە   هاتوون بـو ئـەو پیغـەمبـەرانـــە
(دە) بو ئادەمەو (پەنجا) لە بو شیث   سی کتیب لـە بو حـەزرەتی ادریس
(دە) بو ابراهیم صەد بە بی‌نوقصان   ناویان(صُحُف)ە بەگویرەی قورئان
(توراة) بو موسی (زبـور) بو داوود   (انجیل) بو عیسی بە ئەمری مەعبود
(قرآن) هاتەخوار لـەبو (محمد)   ئـەمینیتەوە حـوکمی تـا ئـەبـەد

★ ★ ★

(يَوْمُ الآخِرة) روژی جەزایـە   دنیایی‌کەیە پـاش ئـەم دنیـــایـە
دنیـا ئەگـوری ئـەرزو ئاســمان   دنیایی تازە دیتـــەروو بومـــــان
لەپـاش مردنی هەموو گیـان‌لەبـەر   زیندوو ئەبنـەوە مردوو سەرانسـەر
بـە ئەمری خودا ئەرون بو مەحشەر   جی‌ی گردبوونەوەی جنوکەو بەشەر
هەرکەس نامەی‌خوی ئەدریتە دەستی   لەسەر کردەوەو شیوەی مەبەســتی
پاش حیساب‌هەموو روونەکەنە دەشت   ئەرون بو دوزەخ یاخود بو بەهەشت

★ ★ ★

(قَضاء) بەمەعنا زانستی خــودا — بە هەر رووداوی کــەوا رووئـەدا
(قَدَر) بەمەعنــا خەلقی خودایـە — گەورە یا بچووك گشت لەو پەیدایە
لەسەر کەسبی خوت بوتدروست ئەکا — بو چاك یا خراپ زور لە کەس ناکا
بەلام رازی‌یـە لە کردەوەی چــاك — نارازی‌و ناحەز بـە ئیشی نـاپــاك

* * *

(اسلام) بەمەعنا ملکەچی‌ی دلــە — بی ملکەچی‌ی دل ئیشــــت ماتـلە
ملکەچی لـەبو ئـەو کردەوانــــە — پیویســـتی هـەموو موسـولمانانـە
دوو شەهادەتو پینجفەرزەی نویژان — حەجو زەکاتو روژووی رەمـەزان

* * *

(مِلَّة)و (دین)و (شَرِيعَة) ئایین — (أُمَّـة) کومـەلی پەیرەوانی دیـن
(مَذْهَب) ری‌گوزەر یا بیری (إمام) — (إمام) پیشەوای کومەلی ئیســلام
(واجِب) پیویستە بیکەی ئـەوابـە — نەیکەی هـوی باری دەردو عەقابـە
(حَرام) نـارەوا نەیکەی ئەوابـە — بیکەی بلعیش بـاری عیقــابــــە
(مَندوب)و (سُنَّة) بەسوودە بیکەی — ئەگەر نەیشی‌کەی ســـزا نادری‌ی
(مَكْرُوه) ئەوەیە چاك وایە نەیکەی — کە هاتوو کردت بـە ئازار ناگـەی
(مُباح) رەوایـە بیکەی یا نەیکەی — نە بە ئەوابو نە عیقاب ئـەگــەی

* * *

(مُحْدِث) بی‌دەس‌نویژ (جُنُب) لـەش‌پیسـە
(طَهارَة) پـاکی لــــەم دوو خـەسیسـە
(وُضُـوء) دەس نویژە ، پیویستە ئینســـان
دەس‌نـویـــژی بـی لـەبــو نـویــژەکـــان

به نیازی دەفعی بێ‌دەس‌نوێژی تـو   بـە ئاوێکی پـاك دەم‌وچاو بشــو

هەردوو دەس بشو لەگەل ئەنیشکان   مەســحی ســەر بکەو بشورە پێ‌کان

(غُسْـل) شوردنی لەش‌و موو تەواو   بەنیـازی رەفعی لەش‌پیسی بـەئــاو

کاتێك نەخوش بێ یاخود ئـاو نەبێ   فەرزە (تَیَمُّم) بـکەی جێ‌بەجێ

(تَیَمُّم) نیـازی هەلگرتنی گـل   تا دامەزرانی نوێژ بکەی حاصــل

روخسارو هەردوو دەست‌و ئەنیشکان   بە گل بمالـە کــاتی نوێژەکـان

* * *

(طَهــارَة) پـاکی (تَطْهیر) پـاك‌کــردن

(اِسْتِقْبال) یەعنی روو لـە (بَیْت) کــردن

(دُخُولُ الْوَقْت) هاتنی کاتـە   (عَوْرَة) پاش‌و پێش هەم شەرم‌گاتە

پاکی بو لەش‌و پوشــاك‌و جێـگا   لەگەل رووکردن لە مـالی خــودا

هاتنی کـات‌و پوشــینی عـەورەت   پێویستی ئەتون بو نوێژو طـاعـەت

(صَلاة) یەعنی نوێژ بە توولی زەمان   شەوو روژ پێنج فەرز هەیە لەسەرمان

(صُبْح) بەیانی فەرزە دوو رکـات   (ظُهْر) نیوەرو بە چوار ئـەگات

(عَصْر) چواریەکی لە روژ ئەمێنێ   فەرزە چوار رکات نوێـژ بەجێ‌بێنێ

(مَغْرِب) سێ رکــات پـاش روژئـــاوا بوون

(عِشاء) چوار رکات پـاش (شَفَق) ون‌بـوون

(جُمْعَە) لەجیاتی‌ی نوێژی نیوەرو   دوو رکات فەرزە بـەجێ‌ی‌بێنی تـو

بە شەرتی چل پیاو خەلکی نیشتمان   لەپاش دوو خوطبەی شامیلی ئەرکان

(حَمْد) بو خودای (واحِد)و(اَحَد)   ئەمجار صـەلەوات لەســەر (محمد)

جا ئاموژگـاری‌و ثـنایـەتی قورئـان   لەگـەل دوعـادا بـو موســولمانان

(صیام) روژووە فەرضە لەسەرمان   گشت سالی روژووی مانگی رەمەزان

(اِمساك) خوگرتن بە فەرمانی دین   لەوانەی ڕوژوو ئەشــکێنن یــەقین
(اِفطار) بەمەعنا شــکانی ڕوژوو   بەحەق پاش‌ئــەوە کە ڕوژ ئاوا بوو
(سُحُور) پارشێوە پێش بەرەبەیان   چی ئەخــوی بخو بو نوشی گیـــان

* * *

(حَجّ) چوون بــو کەعبــە بەنیــازی طـــەواف
بـــە ئــادابی خــوی بــە دلیـــکی صـــاف
(اِحْرام) چوونە ناو ئادابی حەجە   شەرع چی‌بفەرموی بەپێی‌ئەو نەهجە
(طَواف) هەلسووران بەدەوری بەیتا   حەوت جاری تەواو بــە هەیتا هەیتا
(وُقُــوف) ڕاوەستان لەســـەر (عَـرَفــات)
پاش نیــوەڕوی نــوو شـــــەوی دە چــەن‌کــات
(سَعْی) ڕاکردن بەشیوەی وەفــا   لە بەینی (مَرْوَە)و تەپولکەی(صَفا)
(رَمْي) بەمەعنا بەرد فڕی‌دانـــە   لەو سی شوینانەی ڕەجمی شــەیتانــە
(اَیّامُ التَّشْریق) پاش جــەژنی قــوربـــــان
ســــی ڕوژن مەخصــووص بــو قوربـــانی‌دان
(اُضْحِیَة)و (ضَحِیَّة) یــەعنی قــوربـــانی
ســــونــەتی دینـــە ئــەبی بیـــــزانی
(عَمْرَة)وەکو حەج بی تەعیینی‌کات   بی ڕاوەستانی کیوی (عَرَفــات)

* * *

(زَکاة) ئەومالەی پیویستە بــدری   لە مەڕو بزن ، لــە گــاو وشــتری
لە دانەی قووتا وەکــو گــەنم‌و جــو   لە ئالتوون‌و زیو فــەرزە لەسەر تــو
(عَوْن)یش یارمــەتی‌ی موسولمانانە   مایەی سووك‌بوونی ئــەرکی ژیانـــە

* * *

(حَدِيث)و (خَبَر) ئەی برای سەروەر
کارو فەرموودەی نەفسی پێغەمبەر

(سُنَّە) فەرموودەو کردەوەو ڕەزا — لەوەی کرابێ لە خزمەت ئەوا
(کَعْبَە) مالیکە پیروزو بەناز — لە شاری (مکّە) لە خاکی (حِجاز)
(قِبْلَە) بەمەعنا ڕوو لێکراوە — بو موسولمانان بڕیار دراوە
(جامِع) مزگەوتی جومعەی تیا ئەکری — موسولمان تەعلیم لەوی وەرئەگری
(مَسْجِد) مزگەوتی عیادەتخانە — شوێنی ئاینی موسولمانانە
(مِحْراب) لە مزگەوت شوێنی ئیمامە — (امام) پێشەوای گەلی ئیسلامە
(مِنْبَر) شوێنێکی تایبەتیی بەرزە — بو خوطبەی جومعە کە فەرزەو دەرزە.
(خُطْبَە) وتاری جەنابی ئیمام — جومعە بە جومعە ئەیخوێنی بو عام

★ ★ ★

(آل)خزمو خوێشو نەتەوەی سەروەر — (أَصْحاب) یارانی پاکی پێغەمبەر
(تابعین) ناون لەبو ئەوانە — چینی پاش کەوتوون بو ئەو یارانە
(مُجْتَهِد) زانای بەرزی ئاینە — بو زانستی دین خاوەن تەمکینە
(مُفْتی) ئەحکامی دین ئەخاتەدەر — (قاضی) حاکمەو چارەی دەزدی سەر

★ ★ ★

(قُرّاء) ئەوانەن (قُرآن) ئەخوێنن — بە (تَجْوید)ەوە (قُرآن) ئەنوێنن
(قِراءات السَّبْع)حەوت شێوەی جوان — کەوا پێغەمبەر گەیاندنی پێمان
ئەنجامیان یەکەو هەموویان ڕاسن — لەلای ئەوانەی ڕاستی ئەناسن
(حُفّاظ) ئەوانەن ئەیخوێنن لەبەر — وان لە سیەریا لە ڕوژی مەحشەر
(مُحَدِّث) مەعنای زاناو خەبەردار — بە قەولو فیعلی ڕەسوولی موختار

(وَلِي) لەعورفا دوستی خودایە — هوی ئەم دوستی‌یە تەنیا تەقوایـ

(تَقْوی)پاریزەو بە عورفی ئەصحاب — رەفتارە بەپیی (سُنَّة)و (کِتاب

(أذان) یەعنی بانگ لەبو نویژەکان — (إقامَة) قامەت سونەتن بومـاز

(تکبیر) وتنی (اَللهُ اَکبَر) — (حَمْد) ستایش بو خودای داوەر

(رُکُوع) دانەوین تا دەستە ئەژنو — (إعتِدال) چی‌یە راست‌بوونەوەی تو

(سُجْدە) کورنوشە دانانی تەویل — دەستو پی‌و ئەژنو لە ئەرزا بی‌فیـل

(تَحِیّات) مەعنای درودی خودا — لەگەل پیغەمبەر شەوچرای هودا

(شَهادَة) یەعنی وتنی موسولمان — بو دووکەلیمەی شەهادەو ئیمان

(راتِبَة) نویژە لەو سونەتانە — لە پەرودوای واجبەکانە

(تَهَجُّد)مەعنای شەونویژە پاش‌خەو — بە فەرمانی خواو لەبەر رەزای ئەو

(طاعَة) ملکەچی بو فەرمانرەوا — (عِبادَة) مەعنای بەندەیی خوا

* * *

(وَحْی) ناردنی خودا جوبرەئیل — بولای پیغەمبەر بە ئایەی (تَنْزِیل)

یەعنی وتاری خودا ئەمینی — بو پیغەمبەرو ئەو ئەیگەیینی

(إلْهام) ئەوەیە کە خودای عالەم — شتی بخاتە ناو دلی ئادەم

ئەم حالە زورە لەبو رەهبەران — ساغانی ئوممەت خاوەن خەبەران

(مُعْجِزَە) ئیشی دەرچی لە عادەت — بی بەهوی ری‌ی خیرو سەعادەت

خوا خەلقی ئەکا بو پیغەمبەران — هەتا ملکەچ بن گروی کافران

(کَرامَة) هەروا ئیشیکی وایە — لە عادەت دوورەو کاری خودایە

ئەم‌ئیشە زورە لەبو رەهبەران — هەتاکو کومەل دل بدەن بەوان

(إرْهاص) ئیشیکە دەرچی لە عادەت — بو پیغەمبەران لەپیش (نُبُوَّة)

ئەبێ بە مایەی سەربەرزیی ئەوان — هەتاکو گومەل دل بدەن بەوان
(مَعُونَة) مەعنای یارمەتی دانە — نایابەو مەخصووص بو صالحانە
ئەمانە هەموو دوورن لە ئەسباب — دوورن لە فەن و خوێندنی کیتاب
هەموو بەخشینی (عالم الغیب)ە — باوەرت بێ رەحمەت و بێ عەیبە

* * *

(تَوْبَة) بەمەعنا وەرگەرانەوە — بو فەرمانی خوا بەپەشیمانەوە
دەس بەردار بوونت لە کاری تاوان — دانەوەی حەقە بە خاوەن حەقان
عەزیمشت وابێ نەگەرێیتەوە — بو ئەو تاوانە دەرکەوت لێتەوە
(إِخْلاص) ئەمەیە بە دلێکی پاك — فەرمان بەرداربی لەبو خودای تاك
(إِحْسان) بەندەیی خوایە وەها — بە دوو چاوی خوت ئەبینی خودا
تو ئەو نەبینی ئەو تو ئەبینی — بو ئاگاداری ئەو دانامینی
(دُعاء) بەمەعنا لالەو نزایە — (شکْوی) سکالای دەردو سزایە
لالەو سکالا بە زوبان و دل — بو جەلبی خەیرو بو دفعی(مُشْکِل)
هەر قاپیی خودا هەمیشە وازە — هەر بەردەرگای ئەو جێگەی نیازە
بولای ئەو ئەبا سکالاو نیاز — مەردی هوشیار ساغی سەرفەراز
(إِجابَة) یەعنی قوبوولی دوعا — فەرمووی(أُدْعُوني)توش بلێ(سَمْعاً)
(رَأْسُ الحِكْمَةِ مَخافَةُ الله) — سەری شوعوورە ترسان لە خودا
(حاجَة) نیازە (رَجاء) ئومێدە — (شَفاعَة) تکا لای جێی ئومێدە

* * *

(کُفْر)و(جُحُود)و (عِناد)و(إِنکار) — بێ باوەری یە بە دینی موختار
(کافِر) کەسێکە حالەتی وابێ — مونکیری دینی (رَسُول الله) بێ

(مُلْحِد)و (زِنْدِيق) مەعنـــای بێ دینـــە
بێ ئـــایین ئـەژی لـــەم ســـەرزەمینـــە

(دَهْرِي)و (طَبِيعي) کافریکی وا   نیســـبەتی ئیجاد بـە عالـەم بـدا
باوەری وابێ ئـەم چەرخـــە ئەبێ   بە خالیق لەبو ئـەوەی دیتـــەجێ
نافامی چـەرخی بێ شوعوورو فـــام   چون دروست ئەکا مەخلووق بە نیظام
(مُشْرِك) ئەوەیە کـە باوەر ئەکا   بە خواو شەریکی بـو بریـار ئـەدا
نـافـامی خـودا قودرەتی عامـــە   شەریك بو (قادِر) وەهمی نەفامـە

(وَثَن ، صَنَم) بت (وَثَنَي) بت پەرســـت
(مَجُوسِ) تـاوە بـو ئـاگرپەرســـت

(كِتابِي) مەعنای خاوەن کیتابـــە   جوولـەکـەو گاور لەمە حیســـابە

(يَهُود) جوولەکە (نَصْرانِي) گـــاور
هـــەموو ئەژمیررین لـە ریـزی کـافـر

چونکە لایـان دا لەشـــیوەی ئیمان   بـە پێغەمبەری (آخِر الزَّمان)
(سِحْر)جادووە (ساحِر)جادووگەر   (سِحْر) فەنێکە ئەیخوێنی بەشەر
(شَعْوَذَة) چاوبەست هەر فروفێلە   لەشیوەی راستیو حەقیقـــەت ویلـە
(إسْتِدْراج) مەعنای بەرزەوە کردن   نەك بو مەحەبەت ، بو ملشکاندن
(كاهِن) کەسێکە خاوەن ریاضەت   خوی ئازار ئەدا بێ ری ی شەریعەت
ئەم نەوعە کەسە (ضال)و گومرایە   لەئاســـمانا بێ لـەنـاو چالایـــە
(راهِب) کەسیکی مەسیحی ئـایین   قەت ژن نایینی لەرووی ســـەرزەمین
(راهِبە) کچی شوو ناکا بـە کەس   بە تاق ئـەمینی تـا ئاخـر نەفـەس
ئەم شیوەو حالـە دوورە لـە ئیسلام   لەسەر فەرموودەی (ســـید الانام)
(مُنَجِّم) یەعنی ئەستیرەناســـان   حیساب راتەگرن بو گـروی ئینسان

وەزعی ئەستێرەو مانگ‌و ڕوژو ساڵ — ئەکەن بە دەلیل بو گەلێ ئەحواڵ
بەعزیکی درووو بەعزیکی ڕاستە — لەسەر گومانو هیزی قیاسە
هەرکام لەوانە بەڕاست پێشەچی — لەسەر تەئثیرو خواستی خوا ئەبی
(سَبَب) هوی شتی • گەلێ موسوڵمان — سەبەب دائەنی بە حوکمی قورئان
خودا مەیلی بوو هەر شتی بکا — هەموو ئەسبابی جیبەجی ئەکا
سەبەب سوز ئەبی‌و سەبەب ساز ئەبی — لەسەر خواستی ئەو دیل دەرباز ئەبی

* * *

(قائیف) کەسیکە شیوە بناسی — لە هەر تەمەنی ، بە هەر لیباسی
قائیفی عادل جیگەی بساوەرە — حوکمی لە دنیا زور موعتەبەرە
(رُقیَّە)و (عوذَه) نووشتەی نووسراوە
بە سەرو سینەو شانا دووراوە
ئەگەر قورئان‌و دوعای مەشهوورە — باشە ، ئەگینا لە ئایین دوورە
(عالَم) بەمەعنا (ما سِوَی الله)یە — (ما سِوَی اللهِ) غەیری خودایە
(عالَمی غَیْبی) ئەوەی پەنهانە — بەشی (شَهادە) ئەوەی عەیانە

* * *

بزانن وشتەی هەموو کائینات — لە دە شت ئەبی لەسەر رووی بسات
یەکەم (جَوْهَر)ە یا (مادَّە) مایە — (باقی) لە (عَرَض) بەمەعنا ئایە
(عَرَض) نو بەشە (کَمّ) بو چەندییەت
(کَیْف)یش چونیەتی بە رووی حەقیقەت
(أَیْن) بوون لەشوینا (مَتی) بوون لەکات
بو پرسیاریش هەردوو دەس‌ئەدات

(إِضافه) مەعنای پەیوەندی دوو شت   وەکو (أُخُوّة) یاخود (أُبُوّة)
حسن برای تو بم توش برای منی   من باوکی تو بم توش روڵەی منی
(جِدَه) شیوەیی دەرکەوی لە تو   لە پیست و لە موو یا پوشاکی تو
(وَضْع) شیوەیی پیتەجی بومان   لەگەل غەیرەدا یا ئەعزای خومان
وەکو راوەستان یاخود دانیشتن   یاخود بەوینەی بەشانا کەوتن
یا وەکو شیوەی نزیکی شتی   یاخود دووریی ئەو لەسەر ریکەوتی
(فِعْل) یا (تأثیر) مەعنای ئیش کردن   (اِنفِعال) یەعنی ئەثەر وەرگرتن
لە (جَوْهَر ، مَعْدَن ، نَبات)و (حَیْوان)
کانەو گیایەو گشت گیانلەبەران

* * *

(اِنْسان)و (بَشَر) ئادەمیزادە   (آدَم) باپیرەی هەموو (عِباد)ە
ئادەم لە گل بوو بەهیزی خودا   لە پەراسووی ئەو (حَوّاء) بوو پەیدا
بوون بە سەررشتە بو (بنی آدم)   لەرووی دنیادا تا هەیە عالەم
(نَفْس)و (مُهْجَه ، روح) بەمەعنا گیانە
(قالَب)و (هَنْدام) لەشە بیزانە
(ذات)و (حَقِیقة) هەم (عَیْن) بەمانا
ئەوشتەیهەیە ئەی برای زانا
(رَأس) یەعنی سەر (ناصِیَة)پیشی سەر
(قَفا) پشتملە (قُزال) پشتی سەر
(هامَة)و (جُمْجُمَة) یەعنی کەللەسەر
چ بو حەیوانات چ لەبو بەشەر

(نَزْعَتان) دووشوین که سافو بیموون

بە دوو تەنیشتی پێشی سەرا چوون

(مَفْرَق) تەوقسەر شوینی جیایی   مووی سەری ئینسان ئەملاو ئەولایی

(جَبِین)و (جَبْهَة) تەویلی ئینسان   (غَمَم)جیی لوچی وا لە نیوچاوان

(حاجِب) برویە (عَیْن)و (بَصَر) چاو

(لَحْظَه) روانینە بەملاو ئەولای چاو

(مُقْلَة ، حَدَقَة ، انسان) بمەعنا   گلینەی چاون ئەی برای زانا

(هُدْب) برژانگە (جَفْن) پیلوری چاو

(غار) ئیسکیچاوە (مُوق) بو گوشەی چاو

(أُذُن) گویچکەیە (وَتَد) رەگەکەی   (صِمَاخ)بەمەعنای گوییەوکونەکەی

(أنْف) یەعنی لووت (خَیْشُوم) برناخە

(صُدْغ) ژووری روو (دِمَاغ) دەماخە

(مارِن) نەرمەگوی هەم نەرمەلووتە

(خَدّ) کولمە (عارِض) بو هەموو رووتە

(فَكّ) ئیسقانی روو لە خوارو لە ژوور

خوارو ئەجوولی بەشیوەی ضەروور

(لِحْیَه) شەویلە (لَحْیَین)هەردوکیان

(فَنِیك) جەمسەرە بو شەویلەکان

(ذَقَن) چەناکە (عَنْفَقَه) مانا   چالی ژیر لیوی خوار لە ئینسانا

★ ★ ★

(شَفَةَ) لیو (فَمْ) دەم (سِنْ) بعضـعضا دان

(لَثَّـةَ) یـەعنی پووك (لِســـان) جێ زوبـــان

(نکْفَةَ ، لِهْزِمَةَ) لاڵەغاوەکـان   بوو دوو (نکْفَتان) یا (لِهْزِمتَان)

(ضِرسْ) دانراوە بو دانی خـری   ئیشیان هارینـە بو شـتی ئەخـوری

(نَواجذ) تیژی لە سەرو لە خوار   ئیشیان برینـە کـە بکەونـە کـــار

(ثَنایا) چوارن لـە خوارو لە سەر   شوێنی چەند حەرفن بو واتەی بەشەر

(ثَغْر) دانیکن وان لەپێشــــەوە   قەت نەیەن بـەلای ددان‌کێشــــەوە

(عُنُق) گــەردنــە (حَنَـك) مەلاشـــــوو

(حَلْـق)و (حُلْقُوم)و (بُلْعُوم) بو گـەروو

دوو پارچە گوشتی بادامی‌ی جـوان   لەسەری قورگا ناویان (لَوْزَتانِ)

(مَرِیء)سوورێچکە لوولەی خوراکە   (نَفَس) هەناسە بو گـەرووی پاکە

(جَوْزَةُ العُنُق)گرێی بەرزی مل   (جَرْقَدَە)یش‌هەروا ئەی‌برای‌کامیل

(نَحْر)و (لَبَّە) زوور سنگی ئینسانە   جێی سەربرینی حوشــترەکانــە

(ثَغْر)و (تَرْقُوَە) ددانەی سینە   (تَراقِی) جەمعـە بـوی دامەنێنە

★ ★ ★

(غَدِیرَة) لەگـەل (عَقِیصَة) هـــەردوو

لـەگــــــەل (ذُوآبَـة) مووی گردەوەبـوو

(مُثَنَّی ، مَفْتُول ، ضَــــفِیرَة) پـەلـکە

(مُرْسَـــــل) بـەرەللا بو یاســـای خەلـکە

(جَمَّة) مووی زوورە لە ســـەری ئینســـان

(لِمَّـة) هەتا گوێ (وَفْرَة) تـا سەرشـان

بەشێوەی عەکسیش تەفسیر کراوە
(جَعْد) کرژو لوول وەك بادراوە
(شارِب)و (سِبال) بو مووی سمێلە
(لِحْيَة) مووی ریشە لە ئاشین وێلە
(رَمَلعَة) مەعنای تالەمووی سەرە
(عِذار) گیسوو زولفی دولبەرە

* * *

(نُقْرَة) بو چالی پشت سەری ئینسان
(کَتِف)و (مِنکَب ، عاتِق) لەبو شان
(ظَهْر) یەعنی پشت (جَنْب) تەنشتە
(فَقَرَةُ الظَّهر) مروخەی پشتە
(عَمُودِ فَقَرِی) بەینی سەرو شان
(عَمُودی قُطْنی) خوار پەراسووان
(صُلْب) ئیسکی پشت باتی بزانە
(تَرِبَة) ئیسکی سنگی ئینسانە
(اِبْط) بن هەنگل (صَدْر) بو سنگە
(وَرِك) کەفەلە (حَقْو) پشتقنگە
(خاصِرَة) کەلەکە (ضِلْع) پەراسوو
پەیوەندی سینەو پشتی ئینسان بوو
(ثَدْی) بو مەمکی پیاوو ژنانە
(ثَنْدُوَة) بو گوی مەمکەکەیانە

(بَطْن) یەعنی سک (کاذَة) مووسلدان
(عانة) یەعنی بەر بێتاشە جوان

★ ★ ★

(یَد) هەموو دەستە (عَضُد) یەعنی قول
قول هاوری‌ی تویە لەجێی چرل‌وەول
(مِرفَق) ئەنیشکە (ساعِد) باسکی دەس
(مِعْصَم) جێی بازن (کُوع) بو جمگەی دەس
(راحَة) بەری‌دەس (کَفّ) بەروپشتە
(قَبْض) تونجاندن (قَبْضَة) پرمشتە
(أَصْبُع) پەنجەیە (ظُفُر) نینوکە
(حِجْر) بو گوشتی دەوری نینوکە
(إِبْهام ، سَبَّابَة ، وُسْطى) هەم (خِنْصَر)
(بِنْصَر) پێنج پەنجە لە دەستی بەشەر
(أَنْمُلَة) جمگەی پەنجەکەی تویە
بو (إِبْهام) دووەو بو باقی سێیە
(بَراجِم) لوچی سەر جمگەکانە
(مَعاطِف) لوچی لەشی ئینسانە
(سُلامى) جمگەی ئەعزای ئینسانە
(بَنان) بەمەعنا سەرپەنجەکانە
(سِمَة) نیشانە (شامَة) یەعنی خال
کوترابی یاخود صونعی (ذو الجلال)

★ ★ ★

(فَخِـذ) یەعنی ران (رُكْبَـة) ئەژنویـە
(نـابِض) بـاریـكیی دوو رانی تـویـە
(عَصْعَص) گریی قنـگ هـەم بەرئەژنویە
(ساق) مەعنای قولـە خوار ئەژنوی تـویـە
(كَعْب) یەعنی قـاپ (رِجْل)و (قَدَم) پی
(عَقِب) پـاژنـەیـە (اَخْمَص) قولی پی
(فُؤاد)و (بـال)و (قَلْب)و (جَنان) دل
هـەم (ضَمِیر)و (سِرّ) ئەی برای كـامـل
(مَعِـدة) میـدەیـە خـوراك ئـەكـولینی
كـەمی تیبـكە بـا دانـەمینی
(مِعیٰ) ریخـولـە وبـەی بلویـر
(اَلْمِصْری الأعْوَر) ریخولـەی كویـرە
(كِـرش) یـەعنی ورگ كیسـەیەبومـان
خودا داویـەتی بـە گیـانلـەبـەران
(رِیَة) سی (كَبَـد) مـەعنـای جگەرە
ئـازاری جگەر گـەلی زەرەرە
(كِلْیَـة) گـورچیـلە (كِلْیَتان) بو دوو
(مَرارَة) زراو (طِحـال) سـپلی تـو
* * *
(عِرْق) گشـت رەگی (وَتِین) رەگی دل
(وَرِید)و (وَدَج) بـو رەگی لامـل

(اَکْحَـــــل) رەگیکە لـــە بن‌بالی تو
ناوەســــتیتەوە کــــە خوینی دەرچــوو
(شَرْیـان) وردە رەگ پـەیوەنـــدن بـــە دل
(شَـــرایین) جەمعە ئـەی بـــرای عـــاقــل
(عَصَـــب) پـەی یەعنی رەگی گـەورەی‌وا
کـە هــوی پەیـوەنـدن بو جمگەو ئـەعــزا
(تَنَفُّس) مەعنـــای هەناســـــەدانـــە
بو نـــاوو بو دەر مـــایــــەی ژیـــانـــــە
ئەگـەر بـەشــــــــیوەی دەنـگی دلـگیرە
بو دەر (شَـــهِیق)ە ، بـو نـاو (زَفِــیر)ە
(جِـلْد) بەمەعنـــا پیســـت قەپاغی جوانـە
بـو گوشـــتو خویـن‌و رەگ‌و ئیســــقانــە
(بـاع) مـاوەی بەینی هــەردوودەســـتانــە
(ذِراع) ســــــەرپەنجە تـا ئەنیشــــكانـە
(تَفْر) قولانجـــە (شـــبْر) چی بســـتە
ئـــــەم ئـەندامـانە بزانـــە بەســــــــتە
هەر عوضوی جووت بی وەکو (أُذْن)و (عَیْن)
حـوکمی تـەنیشـە ئـەی نووری عـەینـــەین

* * *

(قامَة) بالایە (رَبْعَة) چوارشانـــە (مُعْتَدِل) شەخصی بالا میــانــە
(طَویل) دریژە (قَصیر) چی کورتە (ضِئِیل) بی‌نرخە وەضعی ناپوختە

(قَزَم) ئینسانی پاوەعەمرەینە — بە باوەقوددرەت هەم ناوی هەنەیە
(لامِحَة)و (سِیما) شیوەی ئینسانە — ئەغلەب لەناوچاو ئەمە عەیانە
(غَث)و (هَزِیل)و (نَحِیف)لاوازە — (سَمِین) قەلەوە بە هیزو بازە

* * *

(نُطْفَة) یەعنی توم مایەی زاووزی — (اَمْشاج) تیکەلە تومی نیرو می
(عَلَقَة) پارچە (مُضْغَة) گوشتپارە — جا کاتی ئەعزاو نەخشو نیگارە
(جَنِین) بەچکەیە (رَحَم) منالدان — (رَضِیع) شیرەخور هەتا دوو سالان
(طِفْل)و (وَلِید)و (صَبِی) منالە — (مُراهِق) نزیك بە پانگزە سالە
(یافِع)و (شاب)و (شَرْخ) جوانە — (شَباب)و (شُبّان) گەلی جوانانە
(عَذْراء) کچیکە شووی نەکردبی — هیچ کەسی دەستی بو نەبردبی
(بِکْر)و (باکِرَة) بو کچ ئەوتری — (بِکْر) بو کوریش بەکار ئەهینری
(عانِس) قەیرەیە لە نیرو لە می — بی ژنو بی میرد هەروا بمینی
(اَعْزَب)و (عَزَب) بو ژننەهیناو — (عَزَبَة) ژنیکە بە شوو نەدراو
(ثَیِّب) پیاویکە ژنی نەمابی — (ثَیِّبَة) ژنی میردی فەوتابی
هەروەها (اَرْمَل) لەگەل (اَرْمَلَة) — لەبو بیوەکان زور موستەعمەلە
(حائِض) بینویژە (نَفْساء) زەیسانە — (مَشِیمَة) چیبە بو منالدانە
(حامِل) ئاوسە (وَلُود) بزوکە — (عَقِیم)و (عاقِر) شەخصی نەزوکە
(کَهْل) لە سی سال زیادەبەتەقدیر
(شائِب)و (شَیْخ)و (هَرِم) شەخصی پیر
(عَجُوز) پیرەژن هەم پیرەپیاوە — (شَیْخَة) ژنی پیر وا دانراوە
(زَوْج)یش هاوجووتە لە نیرو لە می — (زَوْج) لەبو نیرەو(زَوْجَة)لەبو می
مەعنای(مِنْ کُلٍّ زوجَیْنِ اثنین) — ئەبی بەگویرەی ئەمەی بخوینی

بەمەعنایی‌تر (زَوْج) بەمەعنا جووت (بَعْل) بو میردە بیزانە مەزبووت
(تَوْأَمَيْن) بلی بو دوولفانــە (لِدَة) لەگەل (تِرْب) هاوتەمەنا

★ ★ ★

(عَرَق) ئارەقە (زَبَد) یەعنی کەف (رِیق)و(بُصاق)و(رُضاب)یەعنی تف
(غَمْص) بەمەعنا ریپوقی چـاوە (دَمْع) فرمیسکە (عَبْرَة) بەدناو
(نَخْم) ئاوی لووت (نُخامَة) چلمە (لُعاب) یەعنی لیك (بَلْغَم) بەلغە
(لُمی)ئاوی دەم،بەپیی شەرع و دین هەموویـان پاکـن بیزانـە یـەقیـ
(قَیْء) رشانەوە پیسە ئەم ئـاوە چونکە لە مەعدەی گـەرما کـولاو

★ ★ ★

(تَثاؤُب) باویشك (سُعال)کوکینە (زُکام) هەلامەت (عُطاس) پژمیـ
(تَجَشَّوء) مەعنای قورقینـەدانـە (حَدْرَة) نزگـەرە چاکی بزانـ

★ ★ ★

(مَنِی) ئاوی توم بەپیی شەرع پاکە (وَذِی) ئـاویکی لینجی رووناک
(مَذِی) ئاویکی خەستی سـپی‌یە دەرچوونی زورتر لـەبـەر قەبزی
(بَوْل)میزە کە هات بیکە رای‌مەگرە پیسایش چی‌یە (غائِط)و (عَذْرَة
(دَمْ) بەمەعنا خوین (رُعاف) خوینی لـــووت
(قَرْح)و (جَرْح) بریـن بیزانـە مەزبوو
(نَفْط)بلوقە(قَیْح ، صَدِید)و(ریم) بەمەعنا کیمن ئەی برای ســـەلی
بیجگە لـە مەنی پیســن ئـەمـانـە شووردنی شوینیان پیویســت بزانـ
(صُنان)و (زَفَر) بونی بن‌بالـە (بَخَر) بونی دەم زور بەدفەسال

★ ★ ★

(عَقْل)و (حِجْر)و (لُبْ ، نُهْيَة) یەعنی هـوش
پیٚشی ئەڵێن (وێڵ) مـەبـە فـەرامـوش

(عِلْم) زانسته هەروەها (إدْراك) ‏ لەبو دوو شت بێ یا شـتێکی تـاك
(عَقْل) صیفەتی نەفسی ئینسـانـە ‏ (عَقْل) هوی (عِلْم)ە باشی بزانە
ئەگەر بـەوی وینـەیـەکی جـوان ‏ بو نەفس و عەقڵ و بو عیلمی ئینسـان
(نفس) وەك شووشەی ئاوینە وایە ‏ (عقل) رووناکیی بەسەر ئەوایـە
(علم) بەوینەی ئـەو وینـە وایـە ‏ کـە لەنـاو مینای ئـاوینـەدایـە

★ ★ ★

(حَواسی خَمْسَة) پینج هەسەی جوان ‏ یەکەم (لامِسَة) هیزی دەس لیدان
(سامِعَة) هیزی بیسـتنی دەنـگە ‏ (باصِرَة) هیزی رووناکیی و رەنگە
(ذائِقَة) هیزی چەشتنی تـامـە ‏ (شامَّة) هیزی بون بیزانە کامـە
(إحساس) وەرگرتن بەم حەواسانە ‏ (تَعَقُّل) بـە دل چـاکی بزانبە
ئەم پینج هیزانە بەردەسـتی عەقلن ‏ بیناغەی بەرزی و پیروزی و فەضـلن

★ ★ ★

پینج هیزی نهین هەیـە لای دەمـاغ ‏ دەماغ بـەوانـە ئەشوبهی بـە بـاغ
(حِسِّی مُشْتَرَك) یەکەمە لەمان ‏ وەرگری دەرکی پینج حەواسـەکان
دووەمیان (خَیال) بیزانە بی شـك ‏ خەزینەداری (حِسِّی مُشْتَرَك)
سیهەم (واهِمَة) و(حافِظَة) چوارەم ‏ (مُتَصَرِّفَة) پینجەم خاتـرجـەم
لەمەوپاش ورد ورد بوت بەیان ئەکەم ‏ ئیشی ئەمانـە بە بی زیـادو کـەم

★ ★ ★

(عِلْم)دووبەشە یەکەمیان(تَصْدِیق) ‏ بەمەعنـا بـاوەر بیزانـە تـەحقیق

تەصدیق‌و باوەر لـەبو کـەلامـــە ئەگـەر خەبەر بی وینـــەی لەلامە

بو ئیثبات ئەلیت : فلان هـــاتـە لام لە نەفیا : فلان نـەمـــاوە لـــەلام

زانســـتی غەیری ئـەم جورە قســـە هەر (تَصَوُّر)ە بـە بی‌وەســوەسە

دووهەم (تَصَوُّر) زانستی ئینسان بو غەیری خەبەر بیزانـە ئاســـان

لە وشەی تاکا (اَسْعَد)و (مَسْعُود) لە مضـــافاتدا (وەزیری مەحموود)

لەئینشـــائـاتـا (اَعْبُـــدُ المَعْبُود) دلت ساف بکە ئەگەی بە مەقســوود

(تَصْـــدیق) چـوار بەشە ئـەی برای ئـەمـــین

(ظَـنّ ، تَقْلیـــد ، جَهْلی مُرَکَّب ، یَقین)

(ظَنّ) باوەریکە هیزی مەعلووم بی بەلام لە جەزمی‌دەروون مەحرووم بی

ئەلیت ئەوکەسەی بە شەو ئەگەری ئەیـەوی بدزی بزنی یـا مـــەری

(تَقْلید) باوەری وەها (جازِم) بی بـەلام مـانـــەوەی غـەیرە لازم بی

یەعنی دامەزری لەســـەر بیری غەیر وەکو شوین کەوتووی ئیمامانی خەیر

(جَهْل) باوەری لەسەر بەطال بی کەچی لای‌کابرایش زور بەکەمال بی

بەخوی نازانی لەســـەر ناحـەقـــە بویە دەمـاخی ئـەوەنـدە رەقـــە

گـــەلی گرانـە چـاری ئەمـانـــە مایـەی فەســادن لـە رووی زەمانە

(یَقین) باوەری بـە جەزم‌و ثەبات دوور بی لە هەوای درووی خەرافات

وەکو باوەرت بـە شوعلەی هەتـــاو وەکـو بـاوەرت بـە رەوانی‌ی ئـاو

(یَقین) پیویستە بو ئـەهلی ئیمان تا باش رابگری ئەیمـان‌و پـەیمـان

* * *

(یَقین) دووبەشە (بَدیهی) یەکەم یەعنی ئاشـــکرا بە بی توزو تـەم

دووهـەم (نَظَري) ئاشکرا نی‌یـە پیویستی فیکرو بـیری نەفســی‌یە

(فِكْر)ە (تَأَمّل)ە (رَأی) تیفکرین   لەوا ئەیزانین تا حەق وەربگرین

زانینی مەجهول ئەی برای جەلیل   یا بە تەعریفە یاخود بە دەلیل

(تَعْرِيف)دەربرین لەبو(كُنْهی ذات)   یا دەربرینی (خَوَاصّ) لە صیفات

ئەلیت ئادمی گیانـدارەو زانـا   یا ئەلیت بەشەر زیـرەو تـەوانـا

(دَلِيل) شـارەزا یـا ئـەو بەیانـە   کە ئەوی ئیسباتی (مُدَّعی) مانـە

بو وینـە ئەلین ئـەم دنیـا یەکسـەر   پیویستیە بـە حەق (خالِقی اکبـر)

چون شتی یەك بی نەبوون و بـوونی   بی (خالِقِ) نـابی بوون و نەبوونی

ئەت باوەر مەکە بە بوون بە(صُدْفَه)   (آثـار) تـابیعی ئیرادەی صـیرفـە

(شَكّ) تصوُّرە مەعنای دوودلی   ئینسـانی دوودل کورتـە مـەنزلی

(وَهْم)و (تَخَيُّل) هەم تصوّرن   بو مەعنای(تَصْدِيق) وەك بەرابەرن

ئەگەر باوەرت(ظَنّ) بوو بەوجوکمە   زانسـتی ئـەولای بزانـە وەهمە

ئەگەر (تَقْلِيد)و (جهل)و (یقین)ە   ئەولای (تَخَيُّل)ە داینی لـە سینە

* * *

(حِسِّیِ مُشْتَرَك)وەرئەگری ئەوەی   بە پینج هیزەی خوت تو دەرکی ئەکەی

(خَيَال) هیزیکە بو توی رائەگری   هەرچی بو(حِسِّیِ مُشْتَرَك)ئەدری

(وَهْم) هیزیـکە وەرئـەگـری ئـەوەی

مەعنـای جوزئی بیو بـە حیسّ پیینـەکـەی

وەکو عەشقی تو بو خولقی مەحموود   وەکو ذەوقی تو بو دەرکی مەقسوود

(قُوَّەی حافِظَة) بەوە ئەوتـری   ئـەم مەعنایـانە بو تـو رائـەگـری

(مُتَصَرِّفَة) هیـزیکی وانـە   حاکمە لەسـەر ئەم مەعلومـانـە

ئەمانـە هەموو جییـان دەمـاخـە   خاوەن دەماخـان دلیـان بەرداخـە

* * *

(قِصَّة) رابوردوو (حادِثَة) تازە (قَضِيّة ، لەبو هەردولا سازە
بە لوغەت ئەلیم لوغەت مەنقووڵە عورفی (منطقي) لەسەر مەعقووڵە
ئەڵین (قضيّة) واتەی وایە ئیمکانی دروو راستی تیدایە
(بَحْث) یەعنی باس (مسألة) مەعنا دەستووریکی عام لەرووی زەمانا
(جَلِي) ئاشکرا (خَفِي) پەنهانە (بَدِيهي)و(نَظَرِي)بەم دوو مەعنانە
(غامِض)و (عَوِيص ، مُشكِلَة) هەر سی
مەسئەلەی سەختە لەسەر هەرکەسی

* * *

(حَرْف) چی تیە وەکو ئەلفو بی (بَيْت) هەم بو دیریش بەکارئەهینری
(مُفْرَد) یەك لەفظە (مُرَكَّب) تیکەڵ
ئەویان وەکو (زَيْد) ئەمیان (زَيْد أَفْضَل)
(كَلِمَة) وشە کەوا تەنیا بی (كَلام) وتاری فائیدەی تیابی
(قِراءَة) چیە خویندنەوەیە (نِسْيان) بەمەعنا بیرچوونەوەیە
(دَرْس) خویندنەو(لَقى) پی ئەگەین (أُسْتاذ) ماموستای بەهوش و تەمکین
(تِلْمِيذ) قوتابی (فَهْم) تی ئەگەین تا باش تیبگەین باش پیش ئەکەوین
(مَدْرَسَة) و (مَكْتَب) قوتابخانەیە مەعنای (مَكْتَبَة)یش کتیبخانەیە
(فَطِين)و (ذَكِي) زیرەکی هوشیار (بَلِيد)و (غَبِيّ) کەودەنی بی کار
(ناجِح) شاگردی دەرچووی سەربەرز
(راسِب) پاش کەوتووی بی سوود لە دەرزە
(جَهْد)و (اِجْتِهاد ، سَعْي) تیکوشین (تَخَرُّج)دەرچوون لەپاش پی گەین

* * *

(حِبْر)و (مِداد) رەنگ (مِحْبَرَة) دەوات

(قَلَم) خـامـەیـە بـا بی لـەلات

(قِرْطاس) کاغەزە (وَرَق) یەك پەرە (صَحِیفَة) بلی لـەبـو لاپـەڕە

(کِتابَة) نووسین بە هەر نەوعی بی (إمْلاء) نووسینی بە رەسمی خەط بی

(تَسْوِید) نووسینی یەکـەم جارانە (شَطْب) بەمەعنا خەت پیا هینانـە

(إنْشـاء) دانانی رشتەی وتـارە (إنْشاد) خویـنـدنەوەی بەئیعتیبارە

(رِسالَة)و (مَکْتُوب) بەمەعنا نامە هەروا (رِسالَة) مەعنـای پـەیامـە

(تَوْقِیع) ئیمزایە (خَتْم) مورکردن (إرْسـال) بەمەعنا رەوانە کـردن

(طُومار) بو لوولەی کاغەزی نووسراو (مَطْوِي) پیچراوە(مَنْشُور)بو بلاو

(طَي) پیچانەوە (نَشْر) بەمەعنـا بلاوەکردن ئـەی دولـەی زانـا

(طُغْرى) بەمەعنا ئیمزای شاهانـە کـە لەسەر سکەو ئەمرو فەرمانـە

ئەوصـاف

(أشْهَل)چاوشیلە (أکْحَل) چاورەشە بەکوردی کەژەل • (نَقِي) بی‌غەشە

(أبْلَج) تەویلپان (أقْرَن) بەمەعنـا برو پەیوەستە لـە پیاوەکـانـا

(أفْلَج) ئەوپیاوەی بلاو بی دانی یا مابەینی پی‌ی ، یـا دەسـتەکانی

(أغَرّ)و (أنْقَى) سپی پەلەکـە (أشْقَر)سووری شل(أبْرَص)بەلەکە

(أمْلَس) شـتی سـاف بەوینـەی بلـوور

(أسْمَر) گەنم رەنگ (أحْمَر) یـانی سوور

(أخْضَر) یەعنی سەوز (أسود) یەعـنی رەش

(أصْفَر فـاقِـع) زەردیکی بی‌غـەش

(أبْیَض) سپی‌یە (أزْرَق) یەعنی شـین

(أرْیَحِيّ) خوش‌خـووی بـەهوش‌و تـەمکین

(أَصْلَع) سەر بێموو (أَشْعَر) مووداره
(آدَرْ) یەعنی قۆڕ خاوەن ئازاره

(أَقْرَع) کەچەڵه (أَعْرَج) بۆ شەله
(أَشَلّ)ئەعزایی خاوەن شەلەله

(أَصَمّ)و (أَطْرَش) ئینسانی کەڕه
(أَجْذَم)پیاوی گول (أَجْرَب) لەش گەڕه

(أَكْمَه) ئەونیرەی بەکوێری ئەبێ
(أَحْوَل)پیاوی خێل باش ئاگاتلێبێ

(أَعْمی)پیاوی کوێر (أَعْوَر)یەك چاوه
(مَكْفُوف)و(ضَرِير)کوێری تەواوه

(أَعْمَش) چاوکزه (أَعْشی) شەوکوێره
(أَخْفَش) چاو بچووك عەیبە بژمێره

(أَفْطَس) پیاویکە ناوقەدی لووتی
دابلیشابێ بە نامەربووتی

(أَذَنّ) لووت چلمن (أَنْكَم) سووریوا
تویك هەڵدا لووتیو پێستەکەی بروا

(أَعْلَم)و (أَفْلَح) بۆ لیو شەقبووه
یەکەم بۆ ژووروو دووهەم ژێرووه

(أَخْرَس)و (أَبْکَم) بۆ پیاوی لاله
(أَلْكَن) زمانگر عەیبی جەماله

(أَلْثَغ) پیاویکه زمان نابار بێ
که خوێندنەوەی عەیبی دیار بێ

لەجێی خۆیەوه حەرف دەرنەکا
یا حەرفی بە غەیر ئاڵوگۆر بکا

(ظی) ئەکا بە (ری) ، (صاد) ئەکا بە (سین)
هەروا حەرفیتر ئەی برای شیرین

ئەم جورەکەسە پێیئەڵێن (أُمِّی)
لە عورفی شەرعا بزانە حوکمی

ئینســــــــانی وایی نـایی پـــه (اصـام)
بو شەخصی (قـارِیء) خوش لەمجـەو كـــەلام

بەلام وائـــەلین هـــەندی ئیلمـــان   كـــەمی لعبـانـه عـەفـوه لـەلامـان
(تَأْتاه)و (فَأْفـاه) بەوكەســه بل   تەكرار كاتەوە حەرفی (تی) یا (فی)
(أكْرَش) بەمەعنا پیاوی ورگ‌زل   (أَهْبَل) پیاویكه بی‌هوش‌و (غافِل)
(أَرْعَن) بی‌عەقلە(أَحْمَق) ئەحمەقە   له ترس ئەحمەق رابكەی حـەقـه
هەر وەصفی بو نیر وەزنی(أَفْعَل)بی   بو می (فَعْلاء)ه بیزانـه لـەم‌جی
(أَخْرَق)لەبو نیر (خَرْقاء) لەبو می   یەعنی‌یەكی‌وا كـه عەقلی كـــەم بی
(شَبْعان) پیاوی تیر (جُوْعان) بـو برســـــی
(شَهْوان) خـاوەنی ئـارەزووی نـەفـسـیی
(عَطْشان)و(ظَمْآن) مەعنای تینووە   (رَیّـان) ئەو نیرەیە كه تیراو بووە
(غَضْبان) رق‌هەستاو (نَدْمـان)پـەشـیمان
(مَلْیان) یەعنی پـر (رَحْمان) میهرەبـــان
(نَوْمان) نووستووە (یقظان) بیدارە   (شَعْلان)داگیرساو شەوقەكەی دیارە
(تَیْهـــان)و (حَیْـران) یـەعنی سەرگەردان
(نَشْوان)ســـەرەتـای حـالی سـەرخوشـان
(سَكْران) سەرخوشه (بَطْران) ئـەوكـەسە
وا رابویری‌هـــەر ئـەلی‌ی مـەــــــــــــه
(هَیْمان) تینووەو پیاویكی وەهـا   لـه عەشقا ســەری پر بی له سەودا
(فَعْلان) بو نیر بوو(فَعْلی)له بو می   بخوینەرەوە هـەمزەی تیـــا نـەبی
بخوینەرەوە (سَكْران)و (سَكْری)   ئەو لـــەبو نیرو ئـەم بو می وترا
بو زوری‌ی صیفەت هاتووە (أَفْعَل)   وەكو (أَحْسَن)و (أَعْلَم)و(أَفْضَل)

بو ئەم مەعنایە (فُعَل) لەبو جی بخوینەرەوە لەگەل بوری فی
(اَحْسَن) لەبو پیاو (حُسْنی) لەبو ژن
یەعنی زور جوان لە هەر بەشی بن

* * *

(بَنّاء) بەمەعنا وەستای بینایە هەروەها (مِعْمار) لەعورفا وایە
(بَزّاز)هەم بە گەز قوماش ئەفروشی (بَقّال) بو بەیعی تەرە ئەکوشی
(بَزّار) توو وەشین (بَقّار)گاوانە (بَیْطار) بەیتالی حەیوانەکانە
(تَمّار) ئەوکەسەی خورما ئەفروشی (جَمّال)وشتروان بو خوی ئەکوشی
(جَبّار) دوکتوری ئیسکی شکستە (جَرّاح) تیماری زامی بەدەستە
(جَلّاد) داروەشین (جَزّار) قەصابە (جَلّاب) راکیشەر ئیشی عەذابە
(حَلّاج) هەلاجە (حَلّاب) حەیوان‌دوش
(حَدّاد) ئاسنگەر (حَجّار) بەردفروش
(حَفّار) چال‌هەلکەن (حَلّاف) سوین‌خورە
لە پاشەروژا عەذابی زورە
(خَیّاط) بەرگدروو (خَرّاط) خەراتە
(خَشّاب) دارفروش (ظُلَّة) ساباتە
(حَطّاب) ئەوکەسەی‌کە دار ئەکیشی بو سووتەمەنی پیمان ئەفروشی
(حَلّاق) سەرتاشە (حَیّاك) جولایە (حَکّار) راگری قووتی دنیایە
(حَکّاك) مورهەلکەن (حَمّال) بارکیشە
(حَیّال) فیلبازە ئەنجامی ئیشە
(خَمّار) ئەوکەسەی شەرابە فروشە هەم شەراب‌خوری مەستی سەرخوشە
(خَتّان) دەلاکی بە ویلو کەمال ئامادە لەبو سوونەتی منال

(خَفّاف)کەوش‌دروو (خَبّاز) نانەوا نانەکەی باش‌بێ صەدجار ماڵ‌ئاوا
(خَرّاص)و (خَمّال) ئیشی تەخمینە لە دەغل‌ودانی ئەم سەرزەمینە
(خَرّاز) بەمەعنا مووروووفرۆشە یا مووروو تاشە بە بیرو هۆشە
(خَوّاص)ئەوکەسەی کە پووشی‌خورما بەرچینە ئەکاو میوەی تی‌ئەخا
(خَوّاف) ترسنۆك (خَوّان) نائەمین (خَفّار) نیگابان لە دزی بێ‌دین
(خَنّاس) شەیتانی وەسوەسەی ئینسان خوا بەلوطفی خۆی لای‌دا لە ریمان
(دَبّاغ)دەباغ‌کەر بۆ چەرمی حەیوان (دَوّاس) گیرەکەر لەبۆ دەغل‌ودان
(دَلّال) راتومای ئەهلی بازارە (دَهّان) خاوەن رۆن بەئیعتیبارە
(دَبّاس) ئەوکەسەی دوشاو ئەفرۆشی (دَوّار)دی‌و دەچی‌و بەتاو ئەخرۆشی
(دَلّاك)ئەوکەسەی دەس‌ئەخاتە لەش پاك‌ئەکاتەوە لەشی بە چلك رەش
(رَفّاء) ئەوکەسەی جل پینە ئەکا (زَبّال) خەوش‌وخاڵ لە ری لائەبا
(زَجّاج) بەمەعنا شووشە فرۆشە (زَمّار) بلەیرژەن ئاوازەی خۆشە
(سَرّاج) زین‌دروو (سَفّاح)و(سَفّاك)
پیاوی‌خوین‌ریژی نامەردی ناپاك
(سَبّاب)و (شَتّام) جنیو فرۆشە چونکە دەماخ‌و دڵی نەخۆشە
(شَوّاف) کەسیکە شت زۆر ئەبینی بۆ دۆزینەوەی مانگ دانامینی
(صَفّار) مس‌گەرە (صَبّاغ) رەنگ‌کەرە
(صَوّاغ)و (صائغ) بۆ زەرەنگەرە
(صَرّاف) ئەوکەسەی ئەگۆریتەوە نەقدی بە نەقدی‌و ئەحەسیتەوە
(صَوّاف) تاجری خوری فرۆشە (صَرّام) خاوەن چەرم بیزانە خۆشە
(صَیّاد) راوچی‌یە راوچی رەجالە هوی جیابوونەوەی دایك‌و منالە
(طَیّار) بەمەعنا فروکەوانە یا طەیری بفری لەم ئاسمانە

(طَحّان)ئاشەوان یا ئاش دروست کەر (طَبّال) تەپل کوت بو خیرو بو شەر

(طَرّاز)ئەوکەسەی نەخشی جل ئەکا (طَرّار)دیزی مووی سەرو مل ئەکا

(ظَعّان) ئەوکەسە کە زور ئەکا بار (ظَلاّم) بی‌دادەو ظولـمو ستەمکار

(عَطّار) بون‌خوشە هەم وردەفروش (عَوّاد)خاوەن‌عوود داریکەبون‌خوش

(عَیّاب) عەیب گرە (عَشـاب) گیـافـــروش

(عَسّـال) خـاوەنـە بـو هەنگوینی خـــوش

(عَیّاش) ئەوکەسەی بـە هـــەواو هـــەوەس

عومری صـەرف ئـەکـاو گـوی نـادا بـەکـەس

(عَقّاد) گـەردن‌بەند ئەهونیتـەوە (ذَوّاب)یش ئەوەی ئـەتوینیتـەوە

(عَلاّف) بەلوغەت عەلەف‌فروشـە لـە عورفی عـامـا دەغـل‌فروشـە

(عَشّار)دەیەك‌بەر یاخود سوودخورە لەودنیا ئەخوا سـزای صەد جـــورە

(عَیّـــار) ئینسانی خاوەن فیل‌و فر (مُعَمِّر) پەلەکەر ئینسانی بەگور

(غَدّار) ستەمگەر (غماز) عەیب گر (غَوّاص) روئەچی بە بەحرا بو دور

(غَیّاب) ئەوکەسەی پاش‌ملە ئەدوی (حَرِك) کەسیکە کە زور بزوی

(فَرّاء) ئەوکەسەی کە کەولی نایاب ئەکری‌و ئەفروشی‌وەك کەولی سنجاب

(فَصّاد) خوین گرە (فَحّام) بەمەعنا خەلوزفروشەو (فَهّام) زور دانـا

(قَزّاز) بەمەعنا هەوریشم کـــارە ئەوەی ژی‌ی کەوان ئەکا (وَتّار)ە

(قَصّاص) بەمەعنا ئەفســانە خوینـە (فَرّاش) راخەری فەرش و نوینە

(قَصّـــاب) سەربری حەیوان‌و ولاغ (کشّـــاط) ئەگروی پیستی بو دەباغ

(کَیّال) ئەپیوی مەن لە دەغل‌ودان بە شیرفروشیش ئەوتری (لَبّـــان)

(مَسّاح) وەستایە بو پیوانی عەرز راست ئەکاتەوە شوینی نەوی‌و بەرز

(نَجّار) دارتاشە (نَقّار) بەردتاش (نَقّاد) وتەی چەوت جیا ئەکا لە باش

(نَحّاس) مس‌فروش (نَزّاح) ئاو هەلگوز
(نَمّام) فیتنەچی‌ی ناو ئاوایی‌و هوز

(نَدّاف) هەلاجی لوکە یاخود موو   (نَسّاك) عابیدی خاوەن خولق‌و خو
(غَزّال) ئەریسی‌و (نَسّاج) ئەتەنی   (وَهّاب) ئەبەخشی‌و (أخّاذ) ئەسەنی
(وَزّان) ئەکیشی بە سەنگ‌و قەپان   (صَدّاح) ئەخوینی بە ئاوازەی جوان
(هَمّاز) تەعنەدەر (لَمّاز) لەقەم‌باز   لە هەردو دنیا نابن سەرفەراز
(هُمَزَة)و (لُمَزَة) کەسیکی‌وایە   ئەم دوو صیفەتەی بەزوری تیایە

* * *

(بارِع)پیاوی بەرز ، بو ژن (بارِعَة)   (ذائِع) بەناوبانگ هەروا (ذائِعَة)
(أحَدُ الأحَدَیْن ، أوْحَد) و (وَحید)
هەلکەوتوو هەروا (نابِغَة)و (فَرید)

(عِصامِي) کەسی بوخوی پی‌بگا   بە کردەوەی چاك ، بە دلی ئاگا
(عِظامی) ئەوەی بە قەدری مردوو   ناوبانگی لەلای هاوری‌یان دەرچوو
(سامِي) کەسیکە بولەند هیممەت بی   (عَزیز)ئینسانی خاوەن حورمەت بی
(أرْیَح) جی‌ی گوشاد (أرْیَحي) خوش‌خوو
(لَیْلَةٌ رَوْحَة) شەویکی خوش بوو

(زَعیم) سەروکە (جَلیل) بەقەدرە   (عَظیم)و (کَبیر) بەمەعنا گەورە
(ألمَعِي) لەگەل (لَوْذَعِي) تیژ بیر   (ذَكِي) زیرەکەو (حَكیم) بەتەدبیر
(كَیِّس)و (فَطِن) ئینسانی ژیرە   (داهِیَة) بەلاو خاوەن تەدبیرە
(مُثَقَّف) خووگر بە خویندەواری   (فَقیه) بو زانای ئایینی باری
(فَصیح) بەمەعنا شەخصی قسە ساف   پیاوی مەعنازان پی‌ی‌ئەلین (كَشّاف)

(بَلیغ) کەسێکە وتاری بەرزە   شوێن‌چون هەڵبگری‌بدوی بەوتەرزە

(قَرْم)و (شُجاع)و (بَطَل) پالەوان

(غَیُور) بەغیرەت (عَریف) کارزان

(جاهِد)و (ساعِي) یەعنی تیکوشەر

(داعِي)و(داعِيَة)یش بەمەعنا بانگ‌کەر

(حافِظ) پاریزگار (راعِي) چاودیرە   (واعِي) تی‌گەیبو (کادِر) کارگیرە

(وازِع) ئەوەیە بت‌گیریتەوە   لەوکارەی خیری لی نەبیتەوە

(حاکِم) فەرماندار (عادِل) دادگەر   خوشی بخاتە ناوبەینی بەشەر

(خَلُوق) کەسێکە خولق‌و خووی چاکە

(اَمِین)ئەوکەسەی دەست‌و دل پاکە

(لَیِّن) شتی نەرم (هَیِّن) ئارامە   (مُجامِل) شەخصی شیرین کەلامە

(سَمُوح)و (عَفُوّ) کەسێکی‌وایە   مەردی‌و چاوپوشی ئەکا بە مایە

(عَطُوف)و (رَؤُوف ، شَفِیق) میهرەبان

(حازِم)توندو تول (حارِس) پاسەوان

(حَیِيّ) شەرمنە (جَسُور)نەترسە

(خَفِیف)چی سووکە (ثَقِیل)یش قورسە

* * *

(کَرِیم)و (جَواد ، سَخِيّ) بەخشندە

شەخصی دل‌گوشاد زور بەهرەمەندە

(قَنُوع)و (قانِع) شەخصی بەقیناعەت   بو مالی دنیا ئابرووی خوی نابات

(زاهِد) ئینسانی دوور لە دنیایە   هیچی بو دنیا قەت بەسەرنایە

(حَصُور)و(نَزِيه ، عَفِيف)خاوینه	پاکه بـه دڵو دەسـتو داوینــــه
(شَهْم) جوانمەرد (باسِل) ئازایــه	(كَتُوم) سیرری‌خوی لەدەم دەرنایه

* * *

(مُتَكَلِّم) چی خـاوەن وتـاره	(كَلِيم) ئەوكەسەی كه هاوگوفتاره
(مُخاطب) ئەوەی قسەی بوئەکەی	(غائِب) دیـار نی‌یه که ناوی ئەبەی
(كَاتِب) بنووسه بو هــــەرجوری بی	یەعنی بو پەخشان یا هونـــراوه بی
(ناظِم) ئەوکەسەی ئـەهونیتـەوه	شــیوەی وردو جوان ئەدوزیتـەوه
(شاعِر)شیعر ئەلی له کانگەی(شُعُور)	(فاتن)چیروك‌نووسی‌باسی وردو دوور
(أدِيب) ئەدەب‌دار مایەی تـەواوه	چ لـه پەخشان‌و چ لـــه هـونراوه
به بەرزیی ئەدەب کومەلیش بەرزه	کومەل چون بژی ئەمیش بەوتـەرزه
(صَحَفِي) بەمانای روزنامەنووسه	گەر ئازاد نەبی گەل لی‌ی مەئیووسه
(حَرِيف) هاوپیشه (زَمِيل)هاوئیشه	ئینسانی بی‌ئیش دل پر تەشویشـــه
(حَوْراء)و (عَيْناء)ژنی سپی‌و جوان	(حُور عِين)جەمعه له ئایەی‌قورئان
(عُرُبْ أتْراب) سپی‌و هاوتەمـەن	به وینەی ریزی چنـاری چـەمـەن
(مالِك) خاوەن‌مال (مَلِك) پاشـــایه	(مَلَك) فریشتەی پـاکی خودایـــه
(وَجِيه)رووداره (غَنِي) دەولەمەند	(مِسكِين)و(فَقِير) گەدای دەردمەند
(نائِم) نووستووه (يَقْظان) بەخەبەر	(عاطِل) بی‌ئیشه (عامِل)یش ئیشکەر
(فارِس) ئەسپ‌سوار (راكِب) سواره	سواری هەرچی بی فەرق نی‌یه دیاره
(راجِل)و (ماشِي)و (رَجْلان) پیاده	(حافِي) بی‌پەتی (وَقِع) ئیفتـاده
(مُنْتَعِل) لەگەل (مُحتَذِي) بلی	لەبو ئەوکەســەی کەوشی وا له پی
(كارِب)و (فَلاح) مەعنای جووتیاره	(حارِث) تووداچین (ساقِي) ئاویاره

(ناطُور) باخەوان (زارِع)زەرع کەر — (خادِم)و (غُلام) بەمەعنا نوکـەر
(نَذْل)و(حَقِير)و (ضَئِيل) بی‌قەدرە — مایەی بی‌قەدری‌یش تەماع‌و غـەدرە
(باغِي) ئەوکەسەی لابـدا لـە حەق — یا دەرچی لە ری‌ی ئیمامی موطلەق
(غادِر)و (ظالِم ، جائِر) ستەمکار — بە ستەم ولات لی‌ی‌ئـەبری قـەرار
(مُشاغِب) شەخصی شەر هەلگیرسینە — سەرەتای قسـەو دوایـەکەی خوینە
(شَرِس)بەدخوو‌ە(هائِج) یەعنی هار — (مُغامِر) بی‌بیر ئەرواتە ناوکـار
(طائِش) پیـاویکە بی‌شـوعوورانـە — بکەویتە ئیش وینـەی دیوانـە
(عَصَبِي) کەسی کـە هات بەسەریا — بەرگ‌و پوشاکیش ئەدری لەبـەریـا
(صائِل) هەلمەت‌بەر بەهیزو بەگـور — لەسەر هیچ‌وپووچ خوی ئەنیتـە قور
(ثائِر)شورشگیر (ثَوْرَة) شورشـە — (عَبُوس) رووگرژە لە خیر بی‌بەشە
(بَلِيد)و (غَبِي) کول‌و کەودەنـە — (سَطْحِي) سادەلەوح بی عیلم‌و فەنە
(حَقُود)و (ضَغِين) بـو خاوەن‌کینە — (سَخامَة)و (وَغَر) بو چلکی سینە
(حَسُود) زرگنە (ذُو الوَجْهَيْن) دووروو
(عَيُون)و (عـائِن) چـاوپیســی بەدخـوو
(واشِي) قسـەکەر بەشیوەی پیلان — (ساعِي) قسـەی بەد دینیتە ناوان
(نَغَض)و(زَنِيم) زول (آثِيم)بەتاوان — (نَمّام) قسەگیر بو فیتنەی زەمـان
(نَسِيب) کەسیکە بـاوك ناسـراو — (دَعِي) نیسبـەتی بە خەلکی دراو
(مُعْجَب)ئەوەیە خوی بە باش دانی — (مُخَنَّث) خولقی وەك هی ژنان بی
(إمَّعَة) شەخصی بی‌شوعوورو فام — ئەکەویتە دووی بیری خاص‌و عـام
(طُفَيْلي) ئەوەی خوی هەل‌ئەواسی — بەدوای کەسیکدا بی‌وەی بنـاسـی
(مُخْتال)و (فَخُور) شـەخصی خاوەن‌فیـــز
(رَشِيد) فامیـدە (سَفِيـه) بی‌تەمیـز

(فَهِيَّة) كەسيكە بێ‌دەم‌و زمـــــان   كــە مەبەستی خوی باش‌نەكا بەیــانە
(جارِیە)و (عَبْد) كــەنیزو بــەنــدە   (مُعْتِق)و(مَوْلی) عەبد ئازاد كردە
(عَتیق)و (مَعْتُوق) ئـازاد كـراوە   (مُكاتَب) بەنـدەی قـەول پێ‌دراوە
(خَلْق)و (اِبْداع)و (تكْوين)و(ايجـاد)
هـەمـــوو صـیـفەتن بـو (رَبّ العِبـــــاد)
یەعنیَ لە نەبوون شت دروست‌كردن   (هادِی)رەهنموون(هُدیٰ) رەهبردن
(هِدایَت) مەعنای ری‌پیشان‌دانــە   (تَضلِيل)یش مەعنای سەرلی‌تیكدانە
(لُطْف) هیزدانە بو فەرمانبــەری   (عِصْمَت) پاراستن لە تاوان‌باری
(تَوْفِيق) ئەوەیە خودای دوو جیهان   هوی ئیشی چاكت بو بـكا ئاســـان
(خَذْل) بەمەعنا تەوفیق نەدانــە   ئەمانە هەموو بەدەس یــەزدانـــــە

صیفەتەكانی ئینسان

(رُشْد)و(رَشَد)و (اِهْتِداء) یەعنی   بە حــەق گەیشتن ئــەبی بیزانی
(زَيْغ)یش بەمەعنا لەری‌ی‌حەق لادان   (نَزْع) وەسوەسەو خوتوورەی‌شەیتان
(نَزْعَة) مەیلی دل بو خراپ یا چاك   هوی نەزعەی چاكی هاونشینی پـاك
(كَسْب) ئەوەیە لەسەر خواستی دل   لە كردەوەدا خوت نەكـەی مـائـل
رووت لەهەرچی كرد خوذا حاضرە   بوت دروست ئەكا چونكی قـادرە
(اِختِیار) مەعنای وەرگـرتنی دل   لایی لەو دوولا بوت ئـەبی حاصل
(تَقْوىٰ) پاریزە لـە نافـەرمـانی   بە دل‌و بە لەش هـەتـا ئـەتـوانی
(وَرَع) لادانە لـە ئیشی دووسەر   نەكا تووش ببی بـە سەری خەتــەر
(زُهْد) بەمەعنا تـەركی دنیایـــە   یەعنی دنیایەك كـە عەیبی تیـــایـە
(شَفاعَة) تكا (رَجاء) ئومیـدە   قەت ئومید مەبرە لەو جی‌ی ئومیدە

(دُعاء) سکالاو پارانـەوەی تـو   لای خودای جیهان مەرحەمەت بە کو
(نَجْوی)و (مناجاة) قسەی پەنهانە   هەم دوعاو نزای حاجەت مەندانـە
(إطاعَة) مەعنـای فەرمـان بەرداری   (عِصْیان) بەمەعنا تـاوان کـرداری
(غَيّ)و (ضَلالة) گومرایی دلە   دلی گومرا بی دوور لـە مەنـزلـە
(سَعادَة) مەعنای پیروزیی ئەنجام   بـە بەختیـاری گـەیین بـە مـەرام
(شَقاوَة) مەعنای بەدبەختیی ئینسان   مانەوەو مردن بە شیوەی نوقسـان
لەبو هـەر ئیشی بەجوش‌و تـاوی   دیـارە بو ئەوە دروسـت کـراوی
رووئەکا لە خەیر ئـەوەی ئـازادە   دەرگای مەرحەمەت دائیم گوشـادە
(نِفاق) دووروویی(رِیاء) پیش‌چاوی   (مُرُوَّة) مەردی (جَفْوَة) ناپیاوی
(حَیاء) شەرمنی (جَسارَة) عەکسە   رووسەختی بی‌شەرم ئەنجامی نەقصە
(حِلْم) حەوسەلەو خوراگرتـە   لە ئیشی نابار خو دوورخسـتـە
(خَجالَة) مەعنای شەرمەزاری‌یە   هوی واتەی نابار یـا بەدکـاری‌یـە
(شکْوی) هاوارە لەئیش‌و ئـازار   یا لە ستەمی نامـەردی بـەدکـار
(عِلْم) زانستە (جَهْل) نەزانین   (وَعْی) بەمەعنا بە دل تی گـەیین
(عَزْم)و (عَزِیمَة)و (ضَرِیمة) هـەرسـی
چـەوەی نیـازە لـەبو هـەرکـەسـی
(رَیْب)و (تَرَدُّد ، شَكّ)و (وَسْوَسَة)
هـەموو بـەمـەعنـا دوودلی‌ی شەخصـە
(فَزَع ، إرْتِباك ، قَلَق) بەمەعنا   دل بـو ئـارامی نـەیبی تـەوانـا
(ثَبات ، إطْمِئْنان، حَزْم) بەمەعنا   دل لی‌هاتوو بی‌و ئـارام‌و تـوانـا
(أسَف)و (آسَی) ، (حُزْن)و (غَم)و(هَم)
زویـری‌ی دلـە لـە زوورو لـە کـەم

(حُزْن) خەفەتی بو رابوردوو یی (خَوْف)یش ترسانە لەوشتەی‌کە دی
(مَلال)و (مَلَل) ، (سَئَم)و (سئامة) ماندووبوونی دل عەرەضی عامـــە

* * *

(شَجاعَة) مەعنای دل ئەستووری‌یە (شَهامَة) مەعنای جەوان‌مەردی‌یە
(جُود)و(سَخاوَة)و(بَذْل) بەخشینە (جَهْد)و (اِجْتِهاد) بو تیکوشــینە
(شُح)و (بُخْل)و (لؤم) رژدی‌ی ئینســـانە
ئەوکەسەی رژدە روو لـــە نوقســـــــانە

* * *

(تَخْوِیف)و (تَحْذِیر) ، (اِرْهاب) ترســاندن
هەروەهـــا (اِنْذار) • (ضَغْط) وشـــاردن
(تَهْدِید)و (وَعِید) مەعنـــای هەرەشـــە
(عَذْل)و (تَوْبِیخ)و (لَوْم) سەرزنشـــە
(عِتاب) گلەیی (بَث) دەربرینە زوربـەی گلەیی لـــە دەس‌برینـــە

* * *

(نَظِرَة)، (اَناة)، (تَاَنّي)،(مُهْلَة) مونەتە • (صَوْلَة) بەمەعنا هەلـمەت
(عَجَلَة)و (اِسْتِعْجال) بەمەعنا پەلە پی‌ی پەلەپەل‌کەر ساغیش بی شـەلە
(هُجُوم) هیرشە (اِنْهِزام) شکان (اِنْسِحاب) مەعنای بو دواوە کشان

* * *

(عَــدْل)و (عَـــدالَــــة) دادپـەروەری‌یە
(ظُـلْم)و (غَدْر)و (بَغْی) ستەمگەری‌یـە

(فِسْق)و (فُجُور) چی شەهوەت‌بازی‌یە
(عِفّت) دووری‌یە لەم ناسازی‌یە
(شَبَق)و (غِلْمَة) هێرشی ئارەزوو ئاگات لە خوت بی نەت‌با زووبەزوو

* * *

(تَواضُع) مەعنای خو دانەواندن لەبەر پیاوەتی نەك خو شکاندن
(تکَبُّر) فیزە (غُرُور) بایی‌بوون هەرکەس بایی‌بی ئەروا سەرنگوون
(طُغْیان) لادانە لە ئەندازەی حەق (اِعْتِداء) ، (عِداء) زولمە بە ناحەق
(کُنُود)و (جُحود ، عَناد) بەمانا بەگژ راستا چوون لەرووی زەمانا
(سَرِقَة) دزی (غَصْب) داگرتن (اِخْتِلاس) بلی بو شت فرانـدن

ئەحوالی ئینسان

(نُعاس) وەنەوزە ، هەروەها (سِنَة) (هُجُوع)و(هُجُود ، رُقود)نووستنە
(نَوْم)خەو(سَهَر)و (یَقْظَة)بیداری (خِیرَة) بو نویژو بو یادی باری
(رُؤْیا) بەمەعنا بینینە بە خەو (طَیْف)لەگەل(کَری)ئەوەی دیتەخەو
(رَأی)و (عَقِیدَة) باوەری دلە (رُؤْیَة) بینینی بە چاو حاصلە
هەروەها (إبْصار) ، (سَمْع) بیستنە (إصْغاء ، اِسْتِماع) گوی راگرتنە
(ذَوْق) چی چەشتنە (طَعم) نوشینە (مَس) دەس‌لیدانە (لَبْس) پوشینە
(لَمسْ) ئەوەیە پیستت بەرووتی بدا لە پیستی بە رووت‌و قووتی

* * *

(قَوْل) چی وتنی لەفظی بەمەعنا (نُطْق) وتنە ئەی برای زانا
(تَعْبیر)و (بَیان) ئەوەیە بە زمان مەبەس دەربری بو ئەهلی جیهان

(صِدْقْ) یەعنی راست (کِذْبْ) درویە

(هَذْی)و (هَذَیان) پووچی بی‌هویە

(فَصاحَة) پوختەی واتە رەوانی   (بَلاغَة) ریکیی وەختو مەکانی

(أکْل)خواردنە (شُرْب) خواردنەوە   (مَجّ) بلی لەبو شت تفینەوە

(مَضْغ) جاوینە لەبو مایەدار   (بَلْع) قووتدانە تا بزواتە خوار

(مَصّ) هەلژینە لەبو وینەی شیر   یا ئاوی هەنار کوتراوی دلگیر

(کَرْع) ئەوەیە بەوینەی شوان   دەم بنیتە ناو ئاوی کانیەکان

(لُقْمَة) تیکەیەك (جُرْعَة) چی یەك قوم

(قَطْرَة) یەك دلوپ (رَشْحَة) چی یەك نم

(غَمّة) گەرووگر لە ئاوو لە نان   (هَنیء)و (مَرِیء) گەواراو رەوان

(ضَحْك) پیکەنین (تَبَسُّم)خەندە   (قَهْقَهَة) قاقا بو شەخصی رەندە

(مِزاح) گالتەیەك بووتری بە دەم   راست بی قەیدناکا دەمدەمو کەم‌کەم

(لَهْو)و (لَعَب) چی گەپ‌و گالتەکان   (عَثْرَة)هەم (زَلَّة) هەلکەوتی زمان

(مِراء)و (جِدال) مەعنای دەم‌بازی   بو حەق بی باشە نەك بو ناسازی

(إلْحاح)و (لَجاجْ) لەسەر شت‌رویین

بە کردەوە بی یاخود بە دوین

(سِرّ) پەنهان (جَهْر)و (عَلَن) ئاشکرا

(إعْلان) دەربرین هەرچون پیت‌کرا

(إعْطاء) پیدانە (أخْذ) وەرگرتن   (إطْلاق) بەردانە (إمْساك) راگرتن

(قَتْل) کوشتنە (ضَرْب) لیدانە   (دَفْع) بەمەعنا دەس پیوەنانە

(وَکْز)و (لَکْز)و (لَکْم) لیدانی مستە

(لَطْم) شەقازلە بە بەری دەستە

(وَقْص) بەمەعنا مل شـــکاندنـــە (وَقْظ) لیدانی کـــە هوی مردنـــە

(حَذْف) لیدانە لە گیـانـدار بـەدار (خَذْف)پەلەپیتکەی دوو پەنجەی نابار

(قَصْم) پساندن (قَصْم) شکاندن (قَطْع) برینە (تَقْویس) چەماندن

(بَسْـــــط) کردنەوە (قَبْض) قووچـــاندن

لـــەبـو دەستی خوت • (عَرْض) نـوانـــدن

جموجوولی ئادەمیزاد

(سُکُون) نەجوولان (حَرَکَة) جـوولانـــە

(ثَبـات)مـانـەوە (نَهْضَـــــــة) تەکانـــە

(قِیام) هەستانە (وُقُوف) راوەستان (قُعُود)و (جُلُوس) بو دانیشتنان

(سَیْر) چی رویشـــتن (طَفْر) بـــازبـردن

(عَدْو)و (رَکْض) چی یـەعنی راکـــردن

(مَشْی) رویشتن بەگویرەی عادەت (هَرْوَلَة) لوقە (وَثْبَة) چی‌هەلەت

(اِضْطِجاع) بلی مەعنای پالکەوتن (اِسْتِلقاء) یەعنی بەپشـــتا کەوتن

(زَحْلَقَة) یەعنی قـــگە خلیسکی بو کانی گالتـەو بو منـــال ئـەبی

(نُزُول) دابەزین (صُعُود) سـەرکـــەوتن

(اِنْحِدار) مـەعنـــای بـەرەوخـوار هـــاتـن

(سُـــقُوط)و (هَوْی) مەعنای داکـــەوتن

(عَثْرة)و (اِنْزِلاق) بـو پی هـەلـکەوتـن

(تَسَلُّق) مەعنای هەلچوون بەدارا (تَسَوُّر)سەرچوون بەرووی دیوارا

(تَبَوُّء) چی‌یە مەعنـای جی‌گرتن (تَدَهْوُر)تیکچوون زیان تی‌کەوتن

(خَلْع) دارنین (لُبْس) پوشینە (رُکُوب) سواربوون (طَعْم) نوشینە

(اِیـواء) بەمـەعنا جی‌کردنـەوە (اِعـادَة) یـەعنی هـەناردنەوە

پاکیو خاوینیی ئینسان

(نَظٰافَة) پاکی (تنْظِیف) پاك کردن — ئادابی دینه پاکی راگرتن
(حَلْق) تاشینه (نَتْف) هەلکەندن — (تَقْصِیر) بەمەعنا کورتەوە کردن
(غسْل)و(إغْتِسال) یەعنی خوشورین — (تَقْلِیم الاظفار) چی نینوك برین
(اسْتِیٰاك) مەعنای بەشەرع بزانە — (سِواك) بە دەمو دانا هینانە
کاتی دەس نویژو غوسلو نویژ کردن — یا گورانی دەم لە قسە نەکردن
کاتی نووستنو هەستانت لە خەو — سیواك سونەتە چ روژ بیو چ شەو
(اِنْقٰان) بەمەعنا ئیشی باش کردن — (اِنْصاف) عینوانە بو حەق راگرتن
(إقْبٰال) رووکردن (اِدْبٰار) بو عەکسە
یا بەختیاریو بەدبەختیی شەخصە
(اِتِّفٰاق) مەعنای ریکەوتنی گەل — (اِخْتِلاف) تیکچوون بە بیر یا عەمەل
(اِنْتِقام) مەعنای تولە وەرگرتن — (اِصْطِدام) مەعنای دوو شت لیك کەوتن
(اِسْتِقْلال) مەعنای سەربەخوییە — غەیری ئازادی رەنجەروییە
(اِسْتِغلال) مەعنای بەهرەوەرگرتن — (اِنْتِهاز) مەعنای شوینی هەل کەوتن
(اِکْتِنٰاف) مەعنای گرتنە تەنشت — (تَدابُر) مەعنای پشت کردن لە پشت
(تَواجُه) مەعنای روو لە یەك کردن — (اِحْتِضان) مەعنای لە باوەش گرتن
(تَوَجُّه) مەعنای روو تی کردنە — (تَوَلّی) مەعنای پشت هەلکردنە
(تَوَلّی) دیسان سەرداری کردن — یاخود کاروبار بەریوە بردن
(تَعٰاوُن) مەعنای یارمەتیی یەك دان
(تَظٰاهُر) مەعنای پشت لەپشت دانان
(تَعٰانُق) مەعنای دەس کردنەمل — (تَفٰارُق) جیایی بە لەش یا بە دل

(تَصافُح) مەعنای دەس لەدەس نانە — ئەم شیوە شیوەی موسولمانانە
(تَفاؤُل) رجای ئەنجامی سالم — عەکسی (تَطَیُّر) لەگەل (تَشاؤُم)
(تآمُر) مەعنای فروفیل کردن — لەگەلیکەوە بە قەصدی کوشتن
(تَخاذُل) یەعنی خو ذەلیل کردن — (تَنابُز) جنیو بە یەکتر وتن
(تَعَصُّب) هیزە لنەبو خودخواهی — خودخواهی ئەبی بەهوی بی‌جاهی
(تَخَلُّص) یەعنی خو رزگار کردن — (تَمَلُّص)هەرواو بو فیل دەس‌بردن
(تَقَلُّص) مەعنای کەم‌بوونەوەیە — (تَجَسُّس) لە شت کولینەوەیە
(دَعْم) لیك‌دانە بو هیز یا زیان — (دَعْس) شیلانە وەك لە ریگاو بان
(تَنَبُّؤ) یەعنی خەبەردان لە غەیب — بو غەیری رەسوول هەرگومانەو ژەیب
(تکَهُّن) هەروا بو خەبەردانە — هوی ئەمە فیکرو حەدسی ئینسانە
بەلی واثەبی بە قەرینەی حال — تیئەگا ئینسان وەزعی ئیستیقبال

جل‌و بەرگ

(کِسوَة) پوشاکە هەم (ثَوْب)و(لِباس)
(قَباء) کەوایە (قَمِیص) چی کراس
(سَراوِیل) دەرپی (تِکَّة) دوخوینە — (مِتکْ) شتیکە دوخوین چەسپینە
(إزار) بو بەینی ناوك‌و ئەژنویە — دەرپی داپوشی عەورەتی تویە
(غِلالَة) بەرگی کە ئەکریتەبەر — لەژیر جلەوە بو پاکیی بەشەر
(تُبّان) دەرپیی کورت عەورەت داپوشە
(دِثار) لەش‌پوشی ساغ‌و نەخوشە
(یَلْمَق) کورتەکی لەسەر کەوایە
(سِخْمَة)ئەو سوخمەی کە قوپچەی تیایە

(زَرّ) دوگمەو (عُرْوَة) کونی دوگمەیە
(شَدّ) داخستنی ئا ئەو دوگمەیە

(جُبَّة) جبەیە (عَبْاء) عابایە زوربەی پوشاکی شێخو مەلایە
(ظِهارَة) پشتو (بِطانَة) بو بەر لە بەرگی دووتوی کە ئەیکەیتە بەر
(جِلْباب) چارشیوە (خِمار) سەرپوشە
(رِداء) لەش‌پوشەو (نِقاب) رووپوشە
(حِزام)و (نِطاق) ، (مِنْطَقَة) پشتین
(عَرْقِيَّة) کلاو (لِحاف) چی نوین
(عِمامَة) سەرپیچ یەعنی میزەرە بو (سَيِّد) رەنگی سەوز موعتەبەرە
(عِقال) عەگالە (كَفِيَّة) دەسمال (دَمیری) سەلتەی پیاوی خاوەن‌مال
(قُنْدَرَة) قوندەرە (حِذاء) چی کەوشە
(يَمَني) کەوشی سافی بی خەوشە
(جُوراب) گورەوی (ران) پووزەوانە (قِفاز)و (لَفُوف) دەسکیشەکانە
(خُفّ) وەك گورەوی لە پیستی حەیوان
مەسحی سونەتە بیزانە زور جوان
(نَعْل) لە چەرمو (قَبْقاب) لە دارە پیلاوی ناومال بو خەلکی شارە
(رَثّ) بەرگی کونە بە خەبەردار هەروەها (خَلَق) بە لامی سەردار

* * *

(تاج) کلاویکە پر لە گەوهەرە شایانی گەورەی خاوەن هونەرە
(إكْلِيل) تاجیکە لە دور چنراوە لە بو سەروکی ولاتان باوە
(عَرْش) بە مەعنا تەختی پاشایە بو فەرمانرەوای دینیش رەوایە

(حَمایِل) بەندی شمشێری مله — راویژە ، چەکی پیاوی کامیله

(وِسام) نیشانەی سەر قۆڵو شانە — نیشانەی پاشاو ئەفسەرەکانە

(صَوْلَجان)گوچان (عَصا) عاسایە — (مِظَلَّة) چەتری باران‌و سایە

(مُشَمَّع) بەرگی کە ئەکریتەبەر — کاتی کە باران دائەکا لەسەر

(مِحْبَس)و (خاتَم) ئەموستیلەی دەست

(فَصّ) چی مورخانەی بو جوانی مەبەست

(لَعْل)و (مَرْجان)و (فَیْرُوزَجْ ، اَلْماس)

بەردی بەنرخن لەلای دورشوناس

(خاتَم) هەم مەعنای موریش ئەبەخشی

داوینی نامەی پێوە ئەنەخشی

(سِبْحَة) تەزبیحە (تَعْوِیذ) نووشتەیە

(شِعار) عەلامەت (عَقْد) رشتەیە

(رَتیمَة) بەنی لە پەنجەی بەستی — بو بیرکردنەوەی کاتی سەرمەستی

بەلام ئەگەر من دەربچم لە یاد — کەی تالی بەنم ئەگا بە فریاد !

(حُلْي)خشلی زیر یا (مُجَوْهَرات) — ژن ئەیدا لەخوی‌گەر بوی دەس‌بدات

(قُرْط) گوارەیە هی گوی‌ی ژنانە — (خِزامَة) ناوە بو لووتەوانە

(عِقْد)و (قِلادَة) ملەوانەیە — (شَمْسَة) شامووروی ناو ئەوانەیە

(وِشاحْ) ئەوتری بو قولەوانە — (سِوار) بازنە (خَلْخال) پاوانە

(طُرْطُور) کلاوی قووچی گەوهەربەند

لە سەری ئەنین ژنی دەولەمەند

(عَقیق)و (یاقُوت) دوو گەوهەری ئال

(حِرْز)یش بو مووروی رەش‌و سپی‌و کال

(کُحْل) کلەیە (اِثمِد) سورمەیە (حَنّاء) خەنەیە (وَسْمَة) وسمەیە
(رُقْعَة) بەمەعنای پارچەی دابراو (مُرَقَّع) پینەو پەرو بو کراو
باوە لای خەلکی خاکی هیندوستان جلیان جوان ئەکەن بە پینەی جووان
(تَطْرِیف) بەمەعنا پەروایز دانان هەم چمکەکردن بو بوخچەی ژنان
(تَصْرِیز) بەمەعنای نەخش‌و نیگارە زوربەی بو بەرگی شوخ‌و نازارە

مالو پیویستی‌یەکانی ناومال

(دار)یەعنی‌خانوو (باب) جی دەرگایە (رِتاج) دەروازەی گەورە بینایە
(عَتَبَة) کەوش‌کەن‌و داری ژیر دەرگا
(بَیْت)و (غُرْفَة) جی یەك هودەی تەنیا
(جِدار) دیوارو (سَطْح) سەربانە (سَقْف) سەرمیچی خانووەکانە
(مِشْکاة) تاقیکە دیوەودەر نەبی (کُوَّة) دیوەودەر گەورەسەر نەبی
(سُلَّم) پەیژەیە (رَف) جی‌یە رەفە (مَخْزَن)گەنجینە جی‌ی وردە ظەرفە
(رَحْبَة) بەردەرگا (صُفَّة) سەکویە (صَحْن) حەوشی پان پیویستی تویە
(سَرْداب) ژیرزەوی (دِهْلِیز) دالانە
(مِیزاب) پلووسکی ئاوی سەربانە
(شُرْفَة) بالاجی‌ی خانووی تو یا من (شُبّاك) پەنجەرەو مەحجەرەی کون‌کون
(فَوْقانی) ژووروو (تَحْتانی) ژیروو (مَعْبَر)و (مَمَر) ریگەی هاتوچوو
(حَرِیم) بو خانوو یا هەرشتی بی ئەو شوینانەیە پیویستی پی بی
(حَمّام) حەمامە بەمەعنا گەرماو جیگای خو شوردن بە سابوون‌و ئاو
(مَطْبَخ)چیشت‌خانە (تَنُّور)تەنوورە ناوەکەی هەموو هەر خشتی سوورە
(مَخْبَز)و(فُرْن) جیگەی نان‌کردن نان ئەبی بەهوی ئیمان دەربردن

پێویستی‌ی خانووبەرە

(إجانَة) سەتلی لە جی دامەزراو — لە بو خو شتن یا جل لەسەر ئاو
(قُفْل) هەر قوفلە (مفتاح) کلیلە — (مِغْلاق) داخەرە بە وینەی میلە
(جَناب) دەشتیکە لەلای مالایە — (حَصار) دیواری کە بەدەوریایە
(سَقیفَة) سەکوو کەپری گەرمایە — (صَرِیفَة) زنجە ، لقی خورمایە
(خَیْمَة) خیوەتە (مُخَیَّم) جیگا — (ریف)شوینی ئاودار لە دەشتو سارا
(مَصیف) هەوارگە بو هاوینانە — (مَشْتیٰ) مەنزلی فەسلی زستانە
(سُکّة) کولانی بەربەرەللابی — (سُدّة) کولانی ئەولای گیرابی
(طَرِیق)و (صِراط ، سَبِیل)ریگایە — (شارِع) شەقامی لەناو شارایە

* * *

(حَصیر) حەسیرە (لِبْد) نمەدە — (مُتَّکیٰ) پشتی ، سەرین (مِخَدّة)
(زِرْبِی)و(بِساط) مانای فەرشی پان — (زِرّیَه) قالی بو فەرشی دیوان
(سَجّادة) فەرشی وینەی بەرمالە — نەخشینو رەنگین بە چەند ئەشکالە
(مِلْحَفَة)و (لِحاف) لیفەی شەوانە — بو سەرمای زستان چەشنی قەلغانە
(سِتْر)و(سِتار)و (حِجاب) پەردەیە — بو پشتی دەرگا یا ناو هودەیە

* * *

(مَهْد) بیشکەیە هەروەها (مِهاد) — (شَدّة) دەسرازە جەمعەکەی(شِداد)

* * *

(نار) یەعنی ئاگر (ماء) بەمەعنا ئاو — (شَرارَة) پزیسکی ئاگری بەتاو
(لَهَب)و (لَهِیب) ، (لَظیٰ) بەمەعنا — بلیسەی ئاگر کە زوری هینا
(وَقُود) دانراوە بو سووتەمەنی — لە نەوتو دارو بەردی مەعدەنی

(جَمْرَة) یا (جَذْوَة) پشکویە (قَبَس)
بو دەستەچیلەی داگرساوەو بەس

(دُخان) دووکەلە (فَحْم) خەلووزە (رَماد) خولەمیش (غُبار) چی توزە

(أثْفِیَە) چی‌یە بەردی ئاگردان (أطْمَة)کوانوو جیگای چیشت لی‌نان

(مِرْجَل) مەنجەلە (قِدْر) چی دیزە
(مِلْعَقَة) کەوچك (مِغْرَف) کەوچیزە

(مِلْقَط) و (مِلْقاط) مەسی‌ی ئاگرە (مِنْقاش) مەقاشی ئاگر دەرکەرە

(مِعْلَمَة) و (شَوِیك) تیروکی دارە
(ساج)یش هەر ساجە ئاشکراو دیارە

(مِنْخَل) بیژنگە هەروەها (غِرْبال) (نُخالَة) سووسە ئەروا بە بەتال

(صَحْن) قاپیکی بچووکی مالە هەم تەختی گویچکەو حەوشی بەتالە

(صَحْفَة) کاسەیی ئەوەندە بکری نەفسی پینج کەسی پی ئارام بکری

(عُسّ) کاسەی گەورەی بەرزی پیچکەدار
وەك کاسەی شەکر تاشراو لە دار

(قَصْعَة) کاسەیە مس یا گلینە (مَشْرَبَة) شەربە (إبْریق) مەسینە

(سِقایَة) ئاودان (سَقّا) چەوەندە (ساقي) ئاودەرە (شَنّ) یەعنی کوندە

(سَطْل) یەعنی سەتل بو گەل (أسْطال)ە
(قَدَح)و (کَأس) یەعنی پیالە

(مائِدَة)و (سُفْرَة) خوانی‌چیشت‌و نان
(صِینی) سینی‌یە (طَبَق) نانەشان

(زِقّ) یەعنی خیگە (مَسْك) مەشکەیە
(دَنّ)و (خابِیَة)و (راقود) کووپەیە

(كُوز) مەعنای گـــوزە گـەورەو بچـكولـــە

(كُوب) نـــاوی گـــوزەی بی‌دەس‌و لوولـــە

(عُروَة) دەســـتەبەند (أُنبُوب) چی لـوولە

(عُرْوَةُ الوُثقـیٰ) دینـــی رەســـــوولە

(طَشْت)و (طَسْت) هەردوو بمەعنای تەشتە

(ظَرْف)و (آنِیَة) و (ماعُون) بـو گشتـە

(صُنْدُوق) سندووقە (قاصَـه) جی‌ی پـارە

(صُرَّة) كیســـــەی پر مـایـەی هـــــەزارە

(جُون) قوتووی عەترە (بُودَقَة) بـوتـــــە

بـو توانـدنـەوەی مـەعـــدەن مەضـبووطـــە

(قِندِیل) و (نِبْراس ، مِصْباح)چرایـــە

(فانوس) چرایـــەك شــــەو لەدەســـتایـە

(مَنارَة) پیرسوز (كُرْسِي) چرایە هەم بینای بەرزی بانگ‌و صەلایـــە

ئاگر هەلگیرسان (إِشْعال)و (إِيقاد) كوژاندنەوەی (إِطْفاء)و (إِخْماد)

(مِطْفاة) ئەســـبابی ئاگركوژاندن دەفعی مەترسی‌ی سووتـان‌و مـردن

(سِكِّين)و (شَـفْرَة) بو كیردو چـەقـــو

(مِبْرَد) قەلـەم‌بر پیویســـــــــتە بـو تـو

(مِقْراض) و (مِقَصّ) بو قوماش بـریـــن

(مِبْضَعَة) بو گوشـت یـا ئاســـــــن برین

(فَسان) هـەسـانە بـــەردی كانی بـــــاش

وەكـو هـەســـانی دی‌ی (دەری)و (نشـكاش)

هی یەکەم سەوزەو هی دووهەم سوورە
هەمانی ئەم دوو دی‌یە مەشهوورە

(زاد)یەعنی تویشوو هاوری‌ی سەفەرە — (مَزادَة)یش ئاوە بو تویشەبەرە
(راوِيَة) حەیوانی ئاوی پی‌بینی — (دِلاء) ئەو یەتەی پی‌ی دەرئەهینی
(سِجال)و (دَلْو) بو دولچەی ئاوە — (اَلحَرْبُ سِجال) لەم وەرگیراوە
(مِحْلَب) بو کاسەی شیر دوشەکانە — (مِصْفاة) شیر پالوك باشی بزانە
(تَصْفِيَة) مەعنای ساف‌کردنی ئاو — (تَقْطِير) بە تك‌تك وەرئەگری لەناو
(اِنْبِيق) ئالەتی تەقطیری ئاوە — لەلای دوکتوران بە زوری باوە
(مِهَفَّة، مِرْواح، مِرْوَحَة)هەروا — مەعنای باوەشین بو ساردیی هەوا
(مِكْنَسَة)گسکە (مِكْسَحَة)هەروا — (رَشّاش) ئاوپرژین لەگەرمیی هەوا
(مِنْدَف) کەوان‌و چەکەی هەلاجە — (مَحْلَج) کارخانەی شوینی ئینتاجە
(عِرْناس) ئاسنی دووکلەی دەزووە — بو لوکەرستن پیویستت بووە
(مِكَبّ) بەکرەیە (كُبَّة) گلەدەزوو — هەروا ئەوتری بو گولولەی موو
(غَزْل) رستنە (خِيُاط) ریسمانە — (مِغْزَل) بو تەشی تەشی‌ی ریسمانە
(صَفّارَة) نووکی تەشی‌یەکەیانە — هەم بو قولاپی ماسی‌گرانە

(مِخْيَط)و (اِبْرَة)و (خِياط) هەم دەرزی
(خَرْت)و (سَمّ) کونی سووزن‌و دەرزی

(جَمَل) وشترەو شریتی کەشتی — مەحکەمی ئەکەی لە دوو تەنشتی
(يَلِجُ الجَمَل في سَمِّ الخِياط) — لەسەر ئەم مەعنا روشنە لەلات

پێویستی‌یەکانی دارتاشی

ئەوەی پێویستی پیاوی نەجارە (مِبْرَد) بربەندە (مِنْشار) مشارە
(طَبَر) تەوەرزین (حِصْن)و (قَلَم)و (فاس)

بەمەعنا تەورن بیزانە بە خناس

(قَدُوم)و(مِنْحَت)تەشوی‌ی دارتاشە (بَرّال) مەتەیە دارسمی باشە
(کَلاّبة) گازە (مِسْمار) بزمارە (مِسْواة) رەندەیە گەلی بەکارە
(فَرْجار) پەرگارە ئاسنی دووپارە یەکی ناجوولی‌و یەکی دەووارە
(حَدّاد)و (قَیْن) یەعنی ئاسنگەر لە ئەسبابی ئەو ببە باخەبەر
(کیر) یەعنی‌کوورە (مِنْفَخَة) دەمە (فَطیس) یەعنی پیك بو خاترجەمە
(مِعْوَل) نویلە (ضَبّة) چی پینە (بَرْمیل) کووپەی قیر خوی ئاسنینە

* * *

لەبو کەوش دروو چەند شت پیویستە گوی بگرە لە من پیت‌ئەلیم ئیستە
(جِلْد) یەعنی پیست (صَرْم) چەرمی حور
(إزمیل)و (شَفْرَة)و (مِحْذیٰ) چەرم‌بر
(شِراك) قەیتانی سەربەندی کەوشە (دَبّاغ) دەباغە (مِسْرَد) درەوشە
(غِرا، سَریشِم،حِلْتیت) جەوی‌یە (دَبِق) سریشە لە گیای کیوی‌یە

پێویستی‌یەکانی فـەلاح

ئەوەی بو جووتیار پیویستە ببی بوت بەیان ئەکەم با ئاگات لی‌بی
(فِدان) گاجووتە (مِقْرَن) نیلەکەی (مَر) بەمەعنا پاچ(مِسْحاة)بیلەکەی
(مِمْسَحَة)و (مِسْواة) بو ریکی‌ی زەوی

تا یەکسان ئەبی بەرز لەگەل نەوی

(کَرْب) کیلانه (سَقْی) ئاودانه (مِضَخَّة) لەبو ئاو فرەدانە
(حَصَاد) درەوە • گیرە (دِیاسَة) (مِنْسَفَة) شەنە (مِنْجَل) بو داسە
(بَیْدَر)و (جَرِین) شوینی خەرمانە چ بو گـێـوبژو جو ج میوەکانە
(حَبّ) یەعنی دەنکە(تِبْن) یەعنی کا (نَقِیّ) پاككراو كە بە با دزا
(غَرَار) خەرارە (عِدْل) تابارە (حَمْل) هەلگرتن (حِمْل) بو بارە

ئەسبابی ولاخو ولاخداری

ئەوەی پیویستە بو ولاخداری یا بو بارەبەر بوت ئەکەم دیاری
(جِلّ) جل (سَرْج) زین • بلی (قَرَبُوس)
بەرزی لە زینا بەکوردی کەلپووس
(لِجام) لەغاوە (زِمام) هەوسارە (عِنان) دەستەجلەو بە دەستی سوارە
(شکیمَة) ئاسنی ناودەمی ولاغ (رِکاب) ئاوزەنگی لە ئاسنی ساغ
(فُرْجَة) قاشاوە (عَلاة) میخسندان (حَقِیبَة) پاشکو لەبو سوارەکان
(بَرْزَعَة) کورتان (حِزام) بو تەنگە (ثِفر) پالووە (جَرَس) چی زەنگە
(عَلِیقَة) توورەکە(مِعْلَف) ئاخورە (قَضِیم) ئالیکە جوی ساغی حورە
(رَحْل) بارخانە (هَوْدَج) کەژاوە (سِتار) ئەو پەردەی پیایا کیشراوە

ئاوەدانیو مامەلەو ئالوویل

(قَرْیَة) یەعنی دی (قَصَبَة) نیمچە شار
(مِصْر)و (مَدِینَة)و (بَلَد ، کُورَة) شار
(سُور ، رَبَض ، حَصَار) هەر سی حەسارە
(دُکَّان) دووکانە (سُوق) چی بازارە
(بائِع) فروشیار (مُشْتَری) کریار (نَقْد رائِج) دراوی ناو شار

(تاجِر) کەسیکە جوملە فروشە — (بَزّاز) بو پارچە گەزی لە کوشە

(عَیْن) ئەوشتەیە لە بەرچاوایە — (دَیْن) قەرزە یەعنی لە ئەستودایە

(حالّ) ئەو تولەیە کە وەعدەی نەبی — (مُؤَجَّل) ئەوەی لەسەر وەعدە بی

(رِبْح) قازانجە (خَسْر) زیانە — (رِبا) یەعنی سوود بو بی‌ئیمانە

(غَبْن) زیانە لە مالی دنیا — (غَبَن) بە دووسەر لە بیرو رایا

(سَوْم) مامەلەیە بەکوردی سەودا — (بَیْع) فروشتنە ، هەروەها (شِراء)

(اِشتِراء) کرین (قَبْض) وەرگرتن — (اِقباض) بەمەعنا مال تەسلیم کردن

(سَلَم)و (سَلَف) سەلەمدادانە — تولەکەی ئەدری‌و مەقصەد پەنهانە

(بَیْع) بو مالیکە عەینی بینری — تولەکەی هەرچون تەسلیم بکری

(صَحِیح) دروستە (فاسِد) نارەوا — ئادابی شەرعی پیك‌نەیەت لەوا

(فَسْخ)و (اِقالَة) مەعنای تیکدانە — (نادِم) کەسیکە کە پەشیمانە

(اِجارَة) مەعنای دانە بەکری — (آجِیر)کریکار (أجْرَة) بوکری

(مُسْتَأْجِر) ئەوەی بەکری ئەگری — (عارِیَة) مالیکە بە خواستن ئەبری

هەروا (مُسْتَعار) بەلام (مُسْتَعِیر)

مەعنای مال‌خوازە ، خاوەن‌مال (مُعِیر)

(رَهْن) گرەوە قەرزدار دای‌ئەنی — (مُرْتَهِن) کەسی رەهن وەرئەگری

(غاصِبْ) بەمەعنا مال داگیرکەرە — لە دین‌و دنیا خاوەن زەرەرە

(مِعْیار) ئایەرە (کَیْل)و (میزان)ە — دووهەم بو کیشان ، یەك بو پیوانە

(زَرْع) بەمەعنا گەز هەروەها پیوان — (قُماش)جی پارچەگران یا هەرزان

(حَرِیر) ئاوریشم (کَتّان) کەتانە

(قُطْن) لوکە (صُوف) خوری حەیوانە

(اَلعِهْنُ المَنْفُوش) خـــوریی شیکـــراو
(فِراشٌ مَبْثُوث) پـەپـوولـەی بـلاو
(مَقْهیٰ) چاخانە (شارِع) شەقامە (مَلْهیٰ)جیی کەیفـو ئاهەنگی عامە
(صَیْدَلي) نـاوە بو دەرمـــانفـــروش
(مُسْتَوْصَف) شـــوینی دەرمان بو نەخوش
(مُسْتَشْفیٰ) ناوە بو نەخوشخانە شـوینی نووسـتنی نەخوشەکانە

ساغیو نەخوشیو دەردودار

(صِحَّة) ســـاغییە (مَرَض) نـەخـوشـی
(جُنُون) شـیتییـە (إغْمـاء) بیهـوشی
(طاعُون) تاعونـە هەروەها (وَبا) ئەویان برینە ، ئـەم دەردو بـەلا
(داء)و (عِلَّة) دەرد (دَواء) دەرمانە (ضَمَاد) موشەممای سەر برینانـە
(مَعْتُوه) ئافەتبار (مَدْهُوش) سـەرســـامە
(حَيْران)سەرگـەردان (بَلِیـد) نـەفـامـە
(کابُوس) شەوەیە ئینسان دائەگری وائـەکـا لـە پیـــاو نزیکە بمری
(مُتَمَرِّد)و (مَرِید) نافەرمـان (عِفْرِیت) یەعنی دیو لە جنوکەکان
(صَرْع) پەرکەمە (سُکْر) ســـەرخوشـــی
هوشی خوت بوی مـەی قـــەت نـانـوشـــی
(اَلَم) ئازارە (وَجَع) بو ئیشـــە (صُداع) سەرئیشە (رَمَد) چاوئیشە
(کُباد) بەمەعنـــا ئیشی جـگەرە (فُوآد) دەردی دل مایەی خەتەرە
(مَخاض) ژانەسك کاتی منالبوون (إجْهاض) بەرخستن منال زایەبوون
(مَغَص) سكئیشە (وَرَم) ئاوسانە (شَلَل) شەلبوونی ئەعزای ئینسانە

(مَبْطون) ئەوکەسەی دەردی سك ئەگری
شەهیدە ئەوەی بەم دەردە بمری

(حِكَّة) ئالوشە (جَرَب).گەرولی　　(بَرَص) بەلەکی (جُذام) چی گولی

(نَفْط) بلوقە (جُدَرِی) ئاولەیە　　(حَمْرَة) سووریژە بو کورپەلەیە

(سُعال) کوکەیە ئازاری لەشە　　(سُعال الدِّيك)یش بو کوکەرەشە

(حُمّی) یەعنی تا (مَحْمُوم) تادارە　　(مَرْبُوع) ئینسانی سیبەرودارە

(حُمّی مُطْبِقَة) گرانەتایە　　(رِبْعَة) سیبەرو مایەی جەفایە

(رَعْشَه ، اِرْتِعاش ، رَجْفَة ، اِرْتِجاف)
مەعنای لەرزینە بی دروو خیلاف

(ذاتُ الجَنْب) چی‌یە نەخوشی‌ی پالوو
(ذاتُ الرِئَة) چی ، نەخوشی‌ي سی بوو

(سِلّ) نەخوشی‌ی وا لەناو سی‌دا　　بە جوانی ئەروا نەك لە پیری‌دا

(فَقْر الدَّم) دەردی لاوازی‌ی خوینە　　(دِقّ) باریکەیەو ئینسان مرینە

(قُولَنج) کولنجە هەستانی دەمار　　ئەبی بە مایەی ناساغی‌و ئازار

(قَبْض)و (اِنْقِباض) مەعدە بەسراوی
(اِسهْال) رەوانی ، هەر لە بەراوی

(باسُور) بەمەعنا مایەسیری‌یە　　هیرشی زورتر کاتی پیری‌یە

(نَبْض) بەمەعنا جوولەی دەمارە　　دەمار کە وەستا مردن دیارە

(طَبِيب) دوکتوری هەموو دەردانە　　(جَرّاح) هەر بو زام باشی بزانە

(مُضَمِّد) ئەوەی برین ئەبەستی　　حال‌و ئەحوالی نەخوش ئەپرسی

مەعنای (دَقُّ الْقَلب) لیدانی دلە　　راوەستانی دل ئاخر مەنزلە

(نَزْع)و (اِحتِضار) یەعنی گیان‌کیشـــان
دوایی هـــاتی قـونـــاغی ژیـــــــان
(وَفاة)و(زُهُوق) دەرچوونی گیانە جا یا بۆ دوزەخ یـا بـۆ جینـانـــە

* * *

(تَمْدید) راکیشان بۆ ئەعزای مردوو سـوونەتە کاتێ کە گیانی دەرچوو
(غُسْل) شورینە فەرزە بـە ئـایین لەبۆ حورمەتی شەخصی خـاوەن دین
(تَحْنیط) بەمەعنا (حَنُوط) لیدانـە بۆ پاراسـتنی لەشی ئینسـانـــە
یەعنی دەرمانیـان داوە لـــە مردوو تا خاك نەرزینێ لـەشی زووبـەزوو
(تکفین) بەمەعنا خسـتنە نـاو کفن لەشی دائەگری لـە سەر هەتـا بن
(نَعْش)و (جَنازە) مردووی تابوتە (تابوت) بەمەعنا صندووقی رووتـە
(قَبْر) چالیکە مردووی تی‌ئەخری (اَلْحَد) قەبریکە لادر هەل‌بـدری
(ضَرِیح)و (قَبْر) بەمەعنای گورە (قُبَّە) گومـەزە نـاوی مەگـورە
(شَهید) کوژراوی جەنگی کافران بی‌کفن‌و شورین بیـە سـەرقەبـران
(نَعْي) دەنگ‌دانە بە مەرگی مردوو هەتا خەلکی بین بۆ دەفنی زور زوو
(بُکاء) گریانە (صُراخ) هاوارە (أنِین) نالەیـــە ، هی دەردەدارە
(اَثْکَل)و (ثَکْلاء) ئەو پیاوو ئەم ژن لەوانـەی کـەوا رولـــە مردوو بن
(رِثاء ، مَرْثِیَّة) یەعنی هەل‌خویندن بـە مردووانـــا لـــە پـاشی مـردن
(عَزاء ، تَعْزِیَة) دل خوشی دانە بۆ خزم‌و خویشی ئـەو مردووانـــە
تـا ماوەی سـیەروژ ئەمە سـوونەتە لەوەلا بی‌عوزر بەدو بیدعەتـــە
(تأبین) ئەوکاتە کە دیاری ئەکری ناوی ئەوصافی مردووی تیا ئـەبری
ئەم ئیشە بەشەرع گوناهـــەو تـاوان خزمەتی بەسود فەرضە بۆ پیـاوان
(بَرْزَخ) ناوبەینە بە عورفی ئوممەت بەینی مردنـە هـەتـا قیـامـــەت

یەعنی ئەم دنیا وەها تامینی   ئینسان عالەمی تازە ئەبینی
(بَعْث) بەمەعنا زیندوو بوونەوە   (حَشْر)یش کومەل بوون بو پرسینەوە
(نَشْر) بلاوەی کومەلی ئوممەت   بو داخی دوزەخ یا باخی بەهەشت
(خُلُود) مانەوە لە هەر مالی بی   (بَقَاء) مانەوە بە هەر حالی بی
(دُنْیا) ئەم دنیاو (عُقْبی) ئەو دنیا   ئەمیان (أُخْرى)یە ئەویشیان (أُولى)
(جَنَّة) بەهەشتە (جَهَنَّم) دوزەخ
یاخوا لێی دوور بین صەد هەزار فرسەخ
(سَقَر)و (جَحِیم ، سَعِیر) بەتاون   وەکو (جَهَنَّم) بو دوزەخ ناون
(فِرْدَوْس)و (خُلْد)و (عَدن) ئەمانە
ناوی بەهەشتن باشی بزانە
ئیستا ئامادەو دروستکراون   بو خاوەن خیرو شەر دانراون
هەتا هەتایە نابرینەوە   بەندە لەوانا جی ئەکرینەوە
خودا لامان‌دا لە دوزەخی زشت   دلمان شاد بکا بە باخی بەهەشت
(أعْراف) جەمعی (عُرْف) مەعنای بە لوغەت
ئەرزیکی بەرزە ئەی پر مەعریفەت
بەلام لەعورفا وا دانراوە   سەرحەساریکە دروست کراوە
لەبەین دوزەخو باخی بەهەشتا   ئەروانی بەسەر هەردولا گشتا
بەشورەت شوینی ئەهلی فەترەتە   بو دوور لە بەحرەی شەرعو بەعثەتە
خوا ئازار نادا ئینسانیکی‌وا   پی‌ی‌نەگەییی ئەحکامی خودا

خواردنو هەرچی پەیوەندی پی‌یەوە بی

(قُوت) هوی ژیانە لە نانو لـە ئاو بیخویتو بژیت بـەهیـزو بـەتــاو
(طاحُون) و (رَحیٰ) بەمەعنائاشە (طَحْن) هارینە (حَجَر) بەرداشە
(دَقِیق) یەعنی ئـارد (عَجِین) هـەویـره
(عَجّان) هـەویرشـیل (رَغِیف) کولیـره
(صَمّون) ســـەموونە (خُبْز) جینسی نـان
(دَرْمَکە)و (سَمِیذ) نانـی سـپی‌و پـان
(أُدام) پیخورە (جُبْن) پـەنیرە (حلِیب)و (لَبَن) بەمەعنا شیرە
(زَبَد) کەرەیە (سِمْن)و (دُهْن) رون
چ لــــە گیــانلەبـەر یـا وینـەی زەیتوون
(رائِب ، خاثِر) ماست (شنینە) دویە (عَتِیق) کون (طَرِي)چی تازەو نویە
(أقِطْ) یەعنـی کەشك (شَیْرَج) سیریـژە
(حُلْوَة المذاق) بـەتـــامو چـــیژە
(عَذب ، فُرات) ئـــاو شـیرینو زولال
(مِلْح أُجاج) ئـاوی ســـویرو تــال
(سُکَّر) شەکرە (شای) چی چایی‌یە (غَلِیظ)رەنگ‌دارە (خَفِیف) ئاوی‌یە
(سِیجار) جگەرە (غَلْیُون) قلیانە (قَهْوَة)و (بُن) قاوە هی دیوەخانە
(أفْیون) تریاکە (حَشِیشَة) بەنگە (خَمْر) شەرابە خواردنەوەی نەنگە
(مَرَقَة) شوربا (تُمَّن) پـلاوە (طَعام) خوراکە هەرچون کراوە
(هَرِیسَة) چیشتی گەنمە کوتراوە کە لـە گـەل گوشـتا تیـکەل کراوە
(نَیّء)گوشتی کال (طَبِیخ) کولاوە (قَدِید)سوورکراو (مَشْوِي)برژاوە

(غُضْرُوف) کرینجک (مُخّ) چی‌یە موخـە

(سَمِین) قـەلـەوە چـەوریـکی توخـــــە

(کِرْش) یەعنی ورگ (کُراع) ســـەروپی

(شَحْم) یـــەعنی پیـو هی هـــەرچی‌یی بی

(اِلْیَة) دووگی مەر (سَنَام) بو وشتر (کَبَاب) کەبابە بە دووگو خوشتر

(تِکَّة) قیمەیـە پەل‌پەل کـــراوە (طَبِیخ) بەمەعنا چیشتی لی‌نــراوە

(دَسِم) یەعنی چەور (مالِح) چی ســـــویرە

(مُرّ) تالە (تـافِـــە) بی‌مـــەزەو خـــیرە

(عَسَل) هەنگوینە (دِبْس) دوشاوە (حَلْوَی) حەلوایە (فَقِیع) خوشاوە

(مَنّ) گەزو (عصیر) گوشراوی میوە کـە ئاوی‌تـری پی نـەگـەیـوە

(خَلّ) یەعنی سرکە (شَراب) شەرابە حەرامی‌یەکـەی نەصی کیتـابـە

(حُلْو) شیرینە (حامِض) چی ترشە (مُزّ) ترش‌و شیرین وینەی میخوشە

(شَرْبَة) شەربەتە ترش بی یا شیرین یا ترش‌و شیرین وەك (سکَنْجَبِین)

گەزوی ناوەکی شـوکەی سەرزەمین نـاوی براوە بـــە (تَرَنْجَبِین)

(نُقُوط) یەعنی نوقل ئەشکال‌و ئەلوان (نِثار) هەل‌ئەدری بوسەر منـالان

میوەو دەغل‌ودان‌و دارو درەخت

(عَرْصَة) دەشـــتی رووت بی درەخـــت‌و دار

(عَقَـار) بـەمـــەعنـــــا دارو زەوی‌و زار

(زَرْع) و (زَراعة) یەعنی تووچاندن (غَرْس) یش بەمەعنا نەمام چەقاندن

(تَقْلِیم) برینە (تَطْعِیم) پیوەندە دار پیوەند کرا زور بـەهـرەمەندە

(تَلْقِیح) ئەوەیە تووی نیر لە می بدری لـە خورما هەتا بـەر بـگری

* * *

(حِنْطَة)و (قَمْح) گەنم (شَعِير) یەعنی جـو
(سِمْسِم) کـونجی‌یـە مەعلووم بی لـە تـو
(سُلْت) جورەشەیە (دُخْن)هەرزنە (عَدَس) نیسکە، نیسك بی‌سەروبنە
(ذُرَه) زەراتە بە واتەی عامـی چ عارەپلەو چ گەنمە شـامی
(رُزّ) یـەعنی برنج (شِـلْب) چەلتووکـە
(مَاش)و (مَجّ) ماشە (حِمَّص) چی نوکـە
(جَنَّة)و (بُسْتَان ، رَوْضَـة ، حَـدِيقَة)
بـاغو بیسـتانن بـە رووی حـەقیقـە
(نَبَات) چی بروی (نَجْم) بی‌ساقە (شَجَر ، سَاق) دارە جووتە یا تاقە
(غُصْن) یەعنی لق جەمـەکـەی (اَغْصَان)
(شِمْرَاخ) وردە لـق باریـكو جـوان
(وَرَق) گەلای دار(سَعْف) بو خورما ئەیبینیتەوە لـەکـاتی سـەرما
(نَخْل)و(نَخِيل) چی دارە خورمایە (كَرْم) داری میو قازانجیان تیایـە
گەلی دار هەیە بـە ناوی بـەریـان مەشهووری عامن بوت ئەکەم بەیـان
(اِجَّاص) هەلووژە (تُفَّاح) یانی سیو هـەندیکی ئالە وینەی کولمو لیـو
(تُوت) توو (تِين) هەنجیر (مِشْمِش) قەیسی‌یە
نـەوعیـکی چاکی نـاوی شـەمسی‌یـە
(رُمَّان) هەنارە (عِنَب) تری‌یە (كُمَّثْرَى ، اَرْمُود)ناوی هەرمی‌یە
(خُوخ) بەمـەعنـا قوخ (سَـفَرْجَـل) بەیە
(لَـوْز) چی بـادامـە (فُسْـتُق) بستەیە
(جَوْز) بەمەعنا گویز (عُنَّاب) عەنابە (زَيْتُون) زەیتوونە (رُطَب) روتابە
(صُبَّارَة) چی‌یە خورمای هیندی‌یـە (تَمْر) خورمایەو ژمـارەی نی‌یە

(بُسْر) بە ترشی (رُطَب) شیرینی   ئاخری هاوین زوری ئەبینی
(لیمُون) لیمویە (کَباد)و (اُتْرَج)   لە سینفی لیمون بە وینەی (ترنج)
(کِشْمِش) کشمیشە (زَبِیب) میوژە   (بَلُّوط) بەرووە (زَعْرُور) گویژە
(عَذْق) بو هوشەی‌تری‌و خورمایە   (عُنْقود)بو تری مەخصووص رەوایە
(قِطْف) بو میوەی کاتی چنینە   (مِقْطَفَة)و (سَلَّة) یەعنی بەرچینە
(قَوْصَرَة)و (زَمِیلَة) هەم بو بەرچینە
(جَنیْ) بو میوە کاتی چنینە
(ناضِج) بو میوەی گەیشتووی قەبوول
(غَیْر ناضِج) کال (مُدَوَّد) کرمول

ناوی گەلیك دارو درەخت

(آیْك)و (حَرَج)و (غَیْضَة) لەگەل (غاب)
بو دارستانە ئەی عالی جەناب
(دَوْحَة) بنی‌دار (صِنْوان) دولقی
(غَرْب) داری پەلك (خِلاف) داری‌بی
(دُلْب)و (صَفْصاف)و (عَرْعَر)و (صِنار)
هەموو ئەمانە ناون بو چنار
(سَرْو) داریکە سەوزو خوش روخسار
شیوەی مەخرووطی لە باغ‌و جوبار
(صَنَوْبَر) ئەویش داری پەرداخە   رەفیقی سەروەو زینەتی باخە
(صَنْدَل) داریکی بون‌خوشی بەرزە   داری گویز چونە ئەمیش بەوتەرزە

(سَـلَم) دارشـیلان (وَرْد) داری گول
بـونی ئـەگـاتـە دەمـاخ‌و نـاو دل
(کافُور) داریکی خوش رەنگ‌و وینە بـو بـەرەکـەیشی بـە کاری بینـە
(نَبْـق) داریـکی بـەرزی گـەلا زور
(سِدْر) داری مورد بـون‌خوشی مەشـهوور
(سُاج) داری ساجە (نَرْجِیل) دار نەرجیل
(عُـود) داری بون‌خوش بـە نـرخ‌و جەلیـل
(قَصَـب) قامیشـە (قضیب)داری تـەر
(قَصَبُ السُکَّر) بو نەیجەی شـەکەر
(قَتَاد) داریکە درکاوی‌ی نـابـار هەروا (مُغَیْلان) لـە عەرەب دیار
(خَمْط) داریکە بەرزو درك‌دار (آثُل) بەمەعنا داری گـەزی چار
دلم مەلوولە بەس‌بی باسی خـار بینـە سـەرباسی گولانی نـازدار

ناوی گول‌و گیای بون‌خوش

(زَهْراء) دارگولە (زَهْر)یەعنی‌گول بو گول ئەنالی هەمیشـە بولبـول
(بَنَفْسَج) یەعنی گولە وەنەوشە (نَرْجِس) نەرگسی مەستی بی‌خەوشە
(سَوْسَن) گولیکە ئەروی بەهاران لاجیوەردی‌یەو مەجبووبی یـاران
(شَقَائِق) گولی رەنگ ئالی جوان لـە کوسالانا کیـوی هەورامـان
(عَنْبَر) گیاییکە ئـەروی لە دەریا ژن بو بونی خوش ئـەیـکا بەسەریا
(آنیسُون) گیایی جوانی بون‌خوشە چەشنی هەزبیلەی کیوی سەردوشـە
(بابُونَج) گیایی گول‌زەردی جوان بوژانەی نـاوە لای نەوەی کوردان
(خُزامی ، عَرار ، آذْخَر)ی گیان بون‌خوشن هەرسی لە حیجاز پەیدان

(آس)و (یاسَمین) دووداری وەهان لەبەر بونخوشی مەشهووری دنیـان
(وَرْد)یش گولباغەو (رَیْحان) ریحـــانـه
(باقـة)یش چەپکەگول بـــو ناودەســـتانه
(بُرعُم) خونچەیە بەر لە پشکووتن (مِبْخَرَة)شوێنی بوخوور سووتاندن
(عَبّـاسي) گولی لالـە عەباســه (لَبْلاب) لاولاوە بـاشی بناســه

هەندی لەو نەباتاتەی کە ئینسانو حەیوان ئەیانخون

(نَبات)و (کَلَاء) هەموو جورە گیا (اَب)گیای لەوەرە کە حەیوان ئەیخوا
(عُشْب) گیـای وشك (هَشـِیم) تیـكشـکاو
(خَصیب) ئەرزی تـەر بـە ســـەوزیو بە ئاو
(خَسّ) چی کاهووە (اَصَف) کـــەوەرە
(کُرفُس) کـەرەوز (جَت) چی شـــەوەرە
(یقْطین)و (قَرْع)و (شَجَر) کـووِلـەکە
(باجِلّه) پـاقـلە ، لــە بـیری مـەکـــــه
(فِجْل) یەعنی توور (فُوم) لوبیایە (شَلْغَم) شیلمە قـازانجی تیـایـە
(ثُوم) سیرو (بَصَل) پیازی خومانە (عُنْصُل) بەمەعنا پیـازە خووگانـە
(قِثّاء) ترۆزی (خِیار) خەیـارە (بامِیا)و (طَماطِم) ناویان دیارە
(دِبْسی) شووتییەو (بِطّیخ) کالەکە (نَعْناع) پوونگەیە ، لەبیریان مەکە
زورن ئەنواعی گژوگیـای کیـــوی بەگویرەی ولات ئـەگوری نیـــوی
(شَیْح) هەلەکوکو پیشـوکو پیچک (کَمُّوب)کنگرەو(کَمأة)چی قارچك

* * *

(جَدْب) سالی وشك لـە بیبارانی (غَـِلاء) گرانی (رُخْص) هەرزانی

(قَحْط) نەبوونی بسالی نەهاتە سالی سیلسال پر لە ئافاتە
(جُوع)و (طَوْی)و (غَرْث ، مَخْمَصَة ، سَغَب)
ناوی برسی یەتین بە واتەی عەرەب
(دَي) تیراوی‌یە (شَبَع) چی تیری (تُخْمَة)دەردی‌سك لەبەر زورخوری
(سِعْر) یەعنی نرخ (مُسَعِّر) خوایە بوونو نەبوون گشت لەدەس ئەوایە

حەیوانات

(نَعَم) وشترو گلو بزنو مەرە لە هەر شوینی بن هەر خیرو فەرە
(اِبِل) وشترە نیر بی یاخود می (جَمَل) بو نیرەو (ناقَة) لەبو می
(ثَوْر)چی گاجووتە (ثَوْرَة) بو مانگا (بَقَر) بو جینسە لە نیرو لە ما
(بَقَرَة) بو تاك ، بو مانگایش ئەبی هەروەها(جامُوس)با گویت لە من بی
(مَعْز)و (ماعِز) بزن (شاة)و(ضأن) مەر
(نَعْج)و (نَعْجَة) چی نیرو مەی کاور
(اَقْرَن)و (قَرْناء) شاخدار نیرو می (اَجَم)و (جَمّاء) بو بی‌شاخ ئەبی
(تَيْس) چی سابرینە حەچەی بزنانە (كَبْش) بەرانە نیرەی مەرانە
(عُنْبَط) گەلەمەر (قَطِيع) بو رانە (مَرْتَع)و (مَرْعى) لەوەرگەیانە
(مَعْلُوفَة) لە مال لەوەری ئەدری (سائِمَة) لەبو دەرەوە ئەبری
(فَرَس) بو ئەسپو ماین ئەوتری (حِصان) لەبو نیر (حَجَر) لەبو می
(اَصِيل) رەسەنە بە داكو بە باب
(هَجِين) هەر بە داك (بِرْذَون) هەر بە باب
(كُمَيْت) یانی کویت (مُصْمِت) یەك‌رەنگە
(اَبْلَق) بەلەکە (اَدْهَم) رەش‌وەنگە

(شَمُوس) چەمووشە (جَمُوح) سەرکیشــە
(ذَلُول) یـەعنی رام زەحمـەت مەکیشـــــە !
(خَصِيّ)و (مَوْجُوء) مەعنـای خەســـراوە
لــەبـــو قــوربــانی باشـــەو تـبـەواوە
(فَحْل) بو نیرە لە هەر نەوعی‌بی زورتر بو ئەسپو وشـتر ئـەوتری
(بِنْتُ مَخَاض) می‌ی وشــتری یـەكســاله
(بِنْتُ لَبُون) می‌ی وشـــتری دووســاله
(حِقَّة) سی ساله (جِذْعَة) چوار ساله (ثَنِيَّة) وشتری عومری پینج ساله
(جَذْعَة) لە مەراکاورە می‌ی یەك سال (مُسِنَّة) مەعنای نیونی دوو ســال
(ثَنِيَّة)ی بزن چتیری دوو ســال (تَبِيعَة) میچکەی پارگویری یەك سـل
بو کورە وشتر (قِرْمِل) ئەوتری (عِجْل)گویلکەنیر (عِجْلَة)لەبو می
(مُهْر) جوانوو ئەسپ (حَمل) بو بـەرخــە
هـەروەهـا (سَخْل)و (طَلِيّ) بـەونرخـــە
(عِنَاق)و (جَدي) یەعنی کارژەلـە (عَتُود) بو گیسکی یەكسالەی زلە
ئەمانـە هەموو گوشـــتیان حەلالــە خوشتریان گوشتی بەرخی یەكســالە
(بَغْل) هیســـترە (حِمَار) یەعنی کـــەر
(جَحْش) یەعنی جـاش (حِمَارَه) ماکـــەر
ســوودی ئەمانـە بـارەو ســـواری گوشتیان ناخوری مەعلومەو دیـاری
(خُفّ) تـاوە لەبو پی‌ی فیـــلو وشـــتر
(ظِلْف) پی‌ی دووسم لـە گـاو بـزنو مـــەر
(حافِر) بو یەكسم لە ئەسپو ماین بەکـــار ئەهینری لیت بی عـایـن
(صُوف) خوری (وَبَر) تووکی وشــــتران
(شَعْر) مووەو (ریش) پـەری بـالـــداران

(مَعْطَن)و (مَراح) مولگەی وشترە (مَرْبَض) بو مولگەی بزن یا مەرە
(زَرِیبة)و (حَظِیرة) پەچـەی بزنو مـەر
(اِصْطَبْل) شـوینی ئەسپو هیسرو کـەر
(بَعْرَة) پشقلە (رَوْث)یش شیاکە لیت کەوت بە تەری زوو ئاوی پیاکە
(بَقَر ، بَقَرَة ، شاة)و (مَعْز)و(ضَأْن)
هـەروا ئـەوتـریـن بـو کیـویـەکـان
(مَهیٰ) ئیسمی جینس بو گاکیوییە (مَهَاة) بو یەکی بزانە چییـە
(أَرْوِیٰ) بلی بو بـەرانی کیوی (أَرْوِیَّة) میکەی(ثَعْلَب) بو ریوی
(وَعْل)و (اِیل) چی ناوی سابرینە بو مەرو بـزنی کیـوی بخوینـە
(رِیم)و (أَعْفَر)و (ظَبيِ) هـەم (غَـزال)
نـاون بـو ئاسـك ئـەی خـاوەن کـەمـال
(اِرْنَب) کەرویشکە (ضَبْع) کـەمتیـار
(سَنْجاب)سـمورە ئـەرواتـە سـەر دار
(وَبْر) چالەکە (دُلْدُل) سووچەرە سیخی تەنیشتی لەجیاتیی پـەرە
(داجِـن) چینـەکـەر جـەمعی (دواجِن)
شەخصی سەرسـەرییش پیی ئـەلین (مـاجِن)
(مُسَمَّن) لەگەل (رُبّی)و (أَکُولة) قەلەوکراوەو چـەورەو خریلـە
(ذَبِیحَة)کوشتی (ضَحِیَّة) قوربانی هەروا (أُضْحِیَة) ئەبی بیزانی
(هَدْیْ) حەیوانیك بەدیاری ببری بو مالی خوداو لـەوی سـەربری
(عَقِیقَة) حەوتەمەنال حەوتەی چوو سـەری بتاشـەو ناوی بنی زوو
بـە سەنگی تووکی سـەری لەپـارە بدە بە هـەژار خیری هـەزارە
حەیوانی حەوتەم سـەربرە ئەمجـار بیکە بە چیشتو بیـدە بـە هـەژار
(دُجاج) مریشکە (دیك) کەلەشیرە بەراوردکراو وەك کـاتژمیـرە

(قَلَمُون) عـەلىشيش (بَـطّ) مراوىيـە

(آوَز)و (وَزّ) قـازە تـەيـرى ئـاوىيـە

(حَمَام) كوتـرە ئەصـنافى زورە سپىو رەشو شـين بەلەكو بـورە

(وَرْقاء) كوتريكە رەنگەكەى سەوزە (وَرْشان) رەنگەكەى ليلو پر توزە

(فاخِتە) نـاوى كوتـرە بـاريـكە مـار وزە نـاكـا تـا ئـەو نزيـكە

(قُمْرى) كوتريكە خاوەن لەنجەولار وا لەگەردنيا تەوقى عەشـقى يـار !

(حَجْل)و (قَبَج) كەو (حَجْلَة) ماكـەوە

(دُرّاج) چى پـورە ، گوشـــتى پتـەوە

(فَرْخ) جووجەلە نەوعى بالدارە (سُلَف) تايبەتى نـاوى كەوبـارە

(عُصْفور)چولەكە(زَرْزُور)ريشولە (كَرَى) كەرەواله لە دەشتى چولە

(غُراب الزَّرْع) قەليكى رەشـە گوشتى ئەخورىو بچووكە لەشـە

(قَلَوْلاء ، كرْكي) قازو قولنگن بەئاسمانەوە خـەريك ئاهـەنگن

(عَنْدلَيب، كُعَيْت، هُزار) بولبولە ئـاواتـەخوازى ديـدارى گولـە

(حَسُّونە) جوريك چولەكەى جوانە خال‌خالو شيرين بە چەند ئەلوانـە

(زُعَرَة) ناوى چولەكەيەك جوان (يَمَام) كوترى وەحشى لە كيوان

(عِرْناس) ئەوترى بو پەلـەوەرى لەشى گەورەيە بـە قـەد كوتـرى

(سُمَان)و (سَلْوَى) يەعنى شەلاقە ئەوەند قەلـەوە هـەر بەزى ساقـە

(عَيْلامى) يەعنى تەيرى عەينەمەل بو كولە ئەبى بە مايەى ئـەجـەل

(حُبارى) تەيرى بىهوشو حولە لـە قاز زلترەو مـەيلى لـە چولـە

(غَرَّة) تەيريكە رەشو ئـاوىيـە شيوەى زور نزيك بـە مـراوىيـە

(قِرِلَّى) تەيرى ئەشوبھى بە قاز (قاق) ماسى‌گرەو لىى نابى دەربـاز

(آنيس) تەيريكى ئاوىو قول دريژ (نُعَامَة) وشتر مورغى گيژو ويژ

(سَقا) سەقاوش بە زمانی توركی (رَهْوَة)تەیریكە لە چەشنی(كُرْكی)
(حَسّاسة) نـاوە بو ماسی گـرە (قُبَّرةَ) بلی بو دار كون كـەرە
ئەمانە هەموو گوشتیان ئـەخوری بویە هەمیشـە راویـان ئەكری
(جَلاّلَة) تەیری كە پیسی ئەخوا دای بەسـتە هەتا ماوەیـەك ئەنەروا
تا پاك بیتەوە گوشـتی بو خواردن ئەوجا جـا چەقوی بنی لە گەزدن

* * *

(مِنْقار) دەنووكە (عُرْفِیَّةُ الَّدیك) پەری ملیـەتی ئـەی بـرای نزیك
(حَوْصَلَة) ناوە لـەبو جیكلدان (عُرْف) بوپەیە (مِخلَب) چنگەكان
(بَیْضه) هیلكە (فَرْخ) بەچكە (ریش) پـەر
(خافِیة)پەنهـانی (قادِمَـة) روو لـە دەر
(جَناح) بـال (وكْر)و (عُشّ)جی هیلانـە
چ لـە مالدا بـیـو چ لـەو كیوانـە
(سَمَك) ماسیو گشت حەیوانی ئاوی (حُوت)یش بەكوردی نەهەنگە ناوی
(جَرْاد) كولەیە (بَیْظ) بو گەرایە وەك گەرای كولەو ماسی دەریایە

* * *

(نَحْل) یەعنی هەنگ (نَحْلَة) یـەك هەنگـە
(یَعْسوب) هەنگی نیر بـە شـیوەو رەنگـە
(كُوَرَة)و (كُوارَة) مەعنـای هـەنگدانـە
(نَخاریبُ النَحـل) جیی هـەنگوینیانـە
(عُمْرَةُ النَحـلْ) هـەم شوینی هـەنگـە
(عُسالَة)مەعنـای هـەنگـوینی زەنگـە

(عَسَل) هەنگوینە (مُصَفّى) مە عنا هەنگوینی سافە لەذەتی گیـــانە

* * *

(صَیْد) چی نەچیرە (اصْطِیاد) راوە (صَیّاد) راوچی‌یـە (حِبٰالَة) داوە

هەروا (شَبکَة) لــە کیو دائەنری بو راوی ماسی‌یش بەکــار ئەهینری

(فَخ) یەعنی فاقـە تەلەی دانراو گیاندار بو دانــە ئەکەویتــە داو

* * *

(ذَبْح) سەربرین وەهای سەربری کە حەلقەی قورگ‌و سووریچکەی‌ببری

(مُحَدَّد) تیغــی تیژی برنـــدە سەربرین بەمـــە بە دین پەسپەندە

هەروەها بە هــەر تیژیکی سەربر غەیری نینوك‌و ددانــی گازگـــر

بەلی نەچیری راکاو پی‌ی نەگــەی رەوایە بە تیغ هەر کوی پەی بکەی

(جِلْد)و (اِهٰاب) پیست (سَلْخ) گوروونــە

(نَسْلَخُ مِنْه) هــات بـــەم نموونـــە

* * *

حەرامـە گوشتی حەیوانی تاســاو یا قوچ لی‌دراو یا مل هــەلکنراو

یاخود بــە بەردو کوتـەك بیکوژی نابی لە گوشـــتی وەهــا بچەژی

(مُتَرَدّی)یە کــەوتبیتە خــوار (مَیْتَة)و (جیفَة) بە مەعنای مردار

(نَطیحَة) مەعنــای قوچ لی‌دراوە (مُنْخَنِقَة) چی ئـەوەی تاســاوە

(مَوْقُوذَة) ئەوەی بدەی لە سەری گوشـتی ئەمانــە لی‌ی بە بـــەری

(مُکَلِّب) ســەگی کە تەعلیم بدری نەچیری ئەمەیش رەوایــە بخوری

(لَعْقُ الدَّم) مەعنای چلپانی خوینە (وَلْوَغ) بەمەعنا دەم تی‌هاوینــە

بەمانە فــەرزە ئەوشـــتە نەخوری هەتا بە ســاغی گلاوی ئـەکری

(تنَاوُل) مەعنای لە شت خواردنە (لَحْس) لستنەوەی قاپی خواردنە

لە پاكو لە پیس فەرزە پرسیار لەسەر ئینسانی بەدینی هوشیار

* * *

ئەو گیاندارانەی گوشتیان حەرامنە بوت بەیان ئەکەم بزانە کامە

(خِنْزِیر) بەرازە (اَرَت) نیرەیە (کَلْب) جینسی سەگ(کَلْبە) دیلەیە

(سَلُوقِی) تانجی بو راو بەکارە (عَقُور) نەیْن گر وەك سەگی هارە

(قِطّ)و (سِنَّوْر)و (هِرَّة)و(بَزُونَە)

یەعنی پشیلە ، بو مال مەئذوونە

(فَهْد) بەمەعنا یوز درندەو بەچنگ لەشی باریکتر لە لەشی پلنگ

بەلی لە پلنگ دریژتر ئەبی بو راو بەکارە تەمی وەرئەگری

(قِرْد) مەیموونە تەمی وەرگرە لە گەلی حەیوان بەخزمەتترە

(فیل) فیلەو (بَبْر) بەمەعنا بەورە (دُب) ناوی ورچە بەد خولكو تەورە

(لَیْث)و (اَسَد)و (ضَیْغَم)و(ضَرْغام)

(هِرْماس)یەعنی شیر بە صوورەتی عام

(لَبْوَة) دەلەشیر (نَمْر) پلنگە (کَرْکَدَن)چی‌یە هەر کەرکەدەنگە

(ذِئْب)و (سَرْحان)و (سِید) ئناوی گورگە

زیانە خرویەو توبەی بە مەرگە

(اِبْنُ آوی) چی ناوە بو چەقەل زیانە خروی پیس بەدشیوەو دەغەل

(اِبْنُ عِرْس) ئەویش لە چەقەل کەمتر

بە لەش دریژە گوی کورتو سەر خر

(دَلَق) دەلەکە رەنگی زەردبام بە قەد پشیلە ئەبی بە ئەندام

سك و مل سپی بەشێوە جوانە   پستەکەی بۆ کەول نرخی گرانە

(کَلْبُ الماء) ناوی بەکوردی سەگلاو   بەشێوەی سەگە میملە بە ئاو

تلکی دریژە پەل و گوی کورتە   رەنگی سووریکی لیل و نابوختە

(سَمّور) حەیوانی رەنگ سووری رەش بام

کەمتر لە چەقەل بە لەش و ئەندام

پیستی بۆ فەروە نرخی گرانە   سموورە نییە باشی بزانە

لەم حەیوانانە هەر سەگ و بەراز   پیسە بە حوکمی شەرعی سەرفەراز

پیس بووی بەمانە پاك ئەبی تەواو   بە شەش ئاوی روون جاریك بە لیلاو

(سِمْع) بەچکە گورگ (شِبْل) بەچکە شیر

(جَرْو) تووتکە سەگ رای مەگرە بێ‌خیر

(شاهین) و (بازی) بازی نازدارە   (نَسْر) سیسارگە (حِدَأة) کولارە

(عُقاب) واشەیە (صَقْر) هەلویە   هەروەها (سَنْقَر) لە کەژو کویە

(غُداف) بەمەعنا دالـە کەرخورە   بە رەنگ توزاوی بەلەك و بورە

(غُراب) قەلەرەش (قَعْقَع) قەشقەرە   خیرە کوشتنیان ، بوونیان زەرەرە

(لَقْلَق) لەقلەقە زلیکی نابار   هەر ئەوەی باشە دوژمنە بۆ مار

(بوم) کوندەبەبوو ئەصنافی زورە   پشیلە سەرو بەلەك و بورە

(هُدْهُد) بەمەعنا پەپو سلیمانە   باسی نامەکەی لەناو قورئانە

(طاوُس) تاوسە لەخوی حەیرانە   هەردوو پێی نەبی گشت گیانی جوانە

(ببَغاء) تووتی تەمی وەرئەگری   بە تەعلیم فیری چەند قسە ئەکری

(خَطّاف) ناویکە بۆ پەرەسیلکە   (خَفّاش) شەمشەمە دوورە لە هیلکە

(صَفّ) بال راگرتن (دَفّ) بۆ بال لیدان

(نَقْر) ئەوتری بۆ دەنووك لیدان

ئەم بالدارانـــە گوشتیان حەرامـــە خواردنیان عەكسی حوكمی ئیسلامە

* * *

هـەر پـەلەوەری چنـگ لارو تیژە دەنووك قولاپیو هـارو خوین ریژە
هەر دروندەیي كـە كـــەلبەی تیژە گوشتیان حەرامـــە خوینیان مەریژە
(حِرِّیش) مـــاری زل (حَرِیش) هـەزارپی
(حِرْذَوْن) قومقومـــە هــــەر بەشـــیكی بی
(حَیَّة) جینسی مار (ثُعْبان) ماری زل (حَیَّة رَقْطاء) كەوەماری شـل
(عَقْرَب) دووپشكە (جَرّارة) بەشی كلكی بە ئەرزا خـــەتیك ئـەكیشی
(إبْرَة) چزەكەی (حِمَّه) ژاریەتی ریحانـەی پیشاو یەكـــەم چاریەتی
یا سەری قوولی هیلكــە بەكـــالی رابگرە لەســـەر جیی چزی ئـالی
ژاری ئەكیشیو ئیتـر ئەو هیلكـــە ئەبي بـــە ژاري خاوەن تەهلوكـە
(بُرْغُوث) یـــەعنی كیچ (قَمْل) ئەســـپیيە
(طَبُوع)چنگنـــەیە زور چەســـپی جییـــە
(زَنْبُور) ناوی عام بو زەردەوالـە چ شـەنگەسـووره چ وردەوالـە
(ذُباب) یەعنی میش (یُراع) بەشیوا بەهـوی ویزەویـز دلت تیـك ئـەدا
(السّامُ الابْرَص) یەعنی قومقومـە ئەوەند بەدشـــكلە تا بلیی كەمـــە
(عَضْرفوت) ناوە لـــەبو مارمیلكـە (فارَة) ناویـكە بو هەموو مشـــكە
(یَرْبُوع) لـــەگــەل (جُرْز) چی مشكەكویرە
راوی پیـــویســـتە بـــە زیـــــان فیـــرە
(خُنْفُساء ، جُعَل) بو قولانچەیە (عَنْكَبُوت) مەعنای جالجالوكەیـە
(فَراش) ئەوتری بو گشت پەپوولە (نَمْل) بەتیكرا بو گشت میروولـە

(امعاءُ الارْض) ناوی گل‌خورکـه (حَشَرة) کرمهٔ وه‌ك کرمه سوورکه
(سُلَحفاة) کیسه‌ل (غَیْلَم) بو ره‌قه (سَرَطان)قرژانگ (ضَفْدَع)بو بوقه

* * *

(کَهْف) ئه‌شکه‌وته هـه‌م (مَغارة)و (غـار)
(کُناس) جیِ‌ی ئاسکه (وِجاء) جیِ‌ی که‌متار
(عَرِین) لانی شیر (جُحْر) به‌مه‌عنا کونی مارو موور ئه‌ی برای زانـا

* * *

(عَضّ)یه‌عنی گه‌ستن به تیژیِ‌ی ددان ئه‌ش‌وتری لـه‌بو غـه‌دری ظالمـان
(عَقْر) په‌ی‌کردن بـه تیغی به‌کـار یا دانی سه‌گی گـه‌زنده‌ی نابـار
(لَسْع) پیوه‌دان بـه چزی نابـار (نَهْش)قه‌پ‌گرتن (لَدْغ)گه‌ستنی مار
(لَذْع) ئه‌وتری به‌مـه‌عنای سووتان (کَیّ)بو داخ‌کردن (وَشْم)خال کوتان
(لَدیغ)و (سَلِیم) ئه‌وه‌ی گـه‌زراوه (مَسْمُوم) خوراکی ژار تی‌کـراوه

* * *

(صَوْت) به‌مه‌عنا ده‌نگ (نَغْمَة)ده‌نگی خـوش
(اَنِیـن)نالینـه بو شـه‌خسی نـه‌خوش
(صِیاح)و (صُراخ) مه‌عنای هاواره (صَیْحَة) ده‌نگیکـی زلی نابـاره
(رَعْد) ده‌نگی هـه‌ور وا لـه‌گـه‌ل(بَرْق)ه
(صاعِقَة) مه‌عنـای هـه‌وره تریشـقه
(صَفِیر) ئاوازی وینـه‌ی زریکـه بو کاتی جه‌نگ‌و کـاتی خه‌ریقـه
(صَلْصَلَة) مه‌عنای ئاوازه‌ی جه‌ره‌س جه‌ره‌س زه‌نگی مل پیش ئاهه‌نگی مه‌س
(زَئیر) ده‌نگی شیر زور به هه‌یبه‌ته تایبـه‌تی کاتی له‌سـه‌ر هه‌لمـه‌ته

(عُواء) لوورەی سەگ ھەم گورگ‌و چەقەل
(نُباح) وەرینە بو سەگی چەپەل
(جَرْش) ئاوازی دەرچوونی مارە   لە کرازی خوی • ئای چەند نابارە !
(صَهیل) حیلکەی ئەسپ خوش‌و جوانە
(نَهیق) بەمەعنا زەرەی کەرانە
(رُغاء) قورەی گاو وشترو کەمتار   دەنگی وشترمرغ بالداری نابار
(نَعیق) بەمەعنا پیرکەی شوانە   بو رایەرینی وردە حەیوانە

* * *

(شَعْب)و (أُمَّة)و (قَوْم) ھەرسی بەمەعنا
گەلی ھاونەژاد لە یەك زمانا
(حَي)و (قَبیلَة) ھوزیکە لەوان   ئەرونەوە سەر باوکی ھەموویان
(بَطْن) بەشیکە لە یەك قەبیلە   لەم کەمتر (فَخْذ)ە،خوار ئەم(فِصیلە)
(مُصاهَرَة) چی خزمی ژنانە   (نَسَب) بەمەعنا ھاوپشتی‌یانە
(قَرِیب) خزم‌و خویش لەم دووسەرانە
(اَجْنَبِي) مەعنای شەخصی بیگانە
(فَرْع)و (بَعْض) چی مەعنای ئەولادە
(اَصْل) بو دایك‌و باوك‌و ئەجدادە
(رَحِم)و (رُكْن)و (قَرِیب)و (حَمِیم)
خزمە • (صَدِیق) چی دوستیکی سەلیم
(جَدّ) باپیرەیە (جَدَّة) نەنکە   (اَبْ) چی باوکەو (أم) چی دایکە
(والِدَة) دایکە (والِد) یەعنی باب   (والِدَیْن) ھەردوو رابگرە حیساب

(اِبْن) یەعنی کور (حَفِید) کورەزا (بِنْت) بەمەعنا کچ (سِبْط) کچەزا
(اُخْت) یەعنی خوشك(اَخْ) یەعنی برا برای باش پشتەو رووناکیی چرا
(شَقِیقَة) خوشکەو (شَقِیق) برایە بەوشەرتە یەك بن بە بابو دایە
(عَمّە) یەعنی پوور بو خوشکی بابە (خالَة) خوشکی دایك (عَمّ) برای بابە
(خال) برای دایکە • ئەم چوار ناوانە بو چینی ژووروویش بیلی جوانە
(زَوْج) بەمەعنا میرد (زَوْجَة)یەعنی ژن
ئەمە ئەوتری پاش مارەکردن
(نِکاح)و (زِواج) مارە کردنە (صِداق) مارەیی کە مولکی ژنە
هەروەها (مَهْر)و (نَحْلَة) بو(صِداق)
(مُتْعَة) مالیکە ئەیا پاش تەلاق
(نَفَقَة) مەسرەف بو منالو ژن (طَلاق) تەلاقە بو ژن ویل کردن
(خَتَن) زاوایە (صِهْر) خەزوورە باوكو دایکی ژن بەمە مەشهوورە
باوكو دایکیان لە هەردوولاوە بە (صَهْر) و بە (حَم) ناویان براوە
(حَم) هەم خزمی ژن بەهوی شووەکەی
یا خزمی پیاوە بەهوی ژنەکەی
ژنیکت هینا ئەوەی بوویەتی کچ بوو (رَبِیبَە)و (رَبِیب) کوریەتی
مەحرەمن بو تو بەوینەی ئەولاد هەم نەتەوەیان بە توولی نەژاد
پاش تەلاقدانیش مندالی ببی هەر مەحرەمە ئەبی ئاگات لە خوت بی
(رَحِم) مندالدان (مَشِیمَة) کیسە لەگەل مندالە فرەیدە پیسە
(قابِلَة) ماماں (حاضِن) بەخیوکەر (ظِئْر) دایەنە (مُرْضِع)چی شیردەر
(رَضِیع) منالە هەتا شیر ئەخوا ماءەی لەشەرعا تا دوو سال ئەروا

شیری ژنت خوارد خوی‌و میردەکەی   دایك‌و باوکی تون ، قەت هەلە نەکەی
تەتەوەی ئەوان براو خوشکی تون   هەرچەند هەزارپشت بەرەوخوار برون
لای ژووری ئـەوان نەنك‌و باپیرە   ئەمە فەرمـانی خودای خـەبیرە
لاگوشـەی ئەوان بەوینەی ئەسـەب   مامەو خالـەو پوور پابگرە ئەدەب
نەتەوەی ئەتویش هەروەك تو ئەبی   کی مەحرەم نابی‌و کی مەحرەم ئەبی
(یتیم) بەمـەعنا منـالی بی‌بـاب   (لطیم) منـالی بی‌دایك‌و بی‌بـاب
(فَطِیم) منـالی لـە شیر براوە   (مُمَیِّز) مەعنـای بەهـوش‌و تاوە
(خِطْبَة) خوازینی (عَقْد) بەمەعنا   مارەبرینـە ئـەی پـرای زانـا
(عَرُوس) یەعنی بووك هەم بو زاوایە   (وَلِیمَةَ الْعِرْسِ) شادی‌ی زاوایە
کە بانگیـان کردی پیویستە بروی   ئارەزووی خوتە بخوی یا نەخـوی
(نِثَار) بەمەعنـا پارە هەلدانــە   یا نوقـل‌و شـەکر بو منالانــە
چەند خوشە کومەل بـراو برادەر   بین هـەلیدەن پارە یا شـەکەر
(رَقْص) هەلبەرکی (غِنَاء) گورانی   بە دین رەوایە بە رووی ئینسانـی
(نَشِید) گورانی هونراوەی خوشە   لـە بو روحی تو قووتـە بینوشە
(دَف) دەف (طَبْل) تـەپل (یَرَاع) شمشالە
دەف‌و تـەپل‌باز بـە شـەرع حـەلالـە
هەروەها هـەموو بـەشی گورانی   دووربن لە رەمبەو شیوەی شەیتانی
چەند خوشە بەستەی(لاوك)و(حەیران)   (ئای‌ئای)و (قەتار) نەغمەی گەرمیان
نەزمی (دەرەیی) و (سیاچەمانە)   دل ئـەبرژینی لـەو هەورامانــە
(هوزە) و (یاغەزال) یا خالوی ریبوار   (غەریب هو غەریب) دەرد ئەکا تیمار
موسـیقا نەغمـەو ئاوازەی فەننی   لەسەر حوروفە لەهجەی پەسـەندی

بو بانگ کردنی سەربازی سوپا　　بو ئامادە بوون بو شەرو دەعوا
بو دیداری شاو بو کاتی شادی　　بو ولات گرتن لەبو ئازادی
بو کاتی ماتەم وەها لیٔ ئەدری　　دلت بیتە جوش بەسەر خوی نەگری

* * *

(لَهْو) غەفلەتەو غەفلەت حەرامە　　گەپ و گالتەی زور نەستووری عامە
ئەسباب گەلیکە بە یاسای ولات　　هەندی لەوانە بەیان کەم لەلات
(أرْغُن ، دَرْبَکَة ، بُوق)و (کَنْارَه)
(کَمَنْجَه ،قانُون ، عُود)و (نَقّارە)
(مْجوز)و (صُرْنا)و (مزمار)و (طارَه)
صنج و (طَنْبُور)و (کوبه)و (قیثاره)
(دَرْبَکَه) وینەی دیلەکی دریژ　　(بُوق) بوری‌یەکە قەمچ و پیچ و لیژ
(مْجوز) دووزەلە (صُرْنا) سرنایە　　(مِزْمار) یەك‌خانە (طارَه) وەك تایە
(صَنْج) دوو دەوریی زەردی مەشهوورە
(طَنْبُور)و (رُباب) مەعنای تەموورە
(کوبه) دمەکە هەموو حەرامن　　ئیشی ئینسانی بی‌دین و فامن
کەسی بەشداربی لە پیشەی مەردی　　ناکەویتە سەر شیوەی نامەردی

* * *

(فُسُوق) لادانە لە ئاین و دین　　(قَتْل) کوشتنە (قَطْع) بو برین
(مُتَلَصِّصَة)و (قُطّاع الطَّریق)　　بەمەعنا جەردەن دووربن لە تەوفیق
(سِرْقَة) چی دزیی مالە لەشوینا　　وەك یەکە روبیك لەگەل ملوینا
(زِنا) یا (بِغاء) بو ئیشی حەرام　　سەنگەسار ئەکرین لە بەرچاوی عام

یا صەد جەلدەیان ئەدری بە پشتا — جەللاد دارەکەی وا لەناو مشتا
(خمْر) شەرابە (خمّار) شەرابخور — (مَیْسِر) قومارە بەشەر تالانکەر
هوی ئەم‌شەرانە لەپاش بەتالی — دوستی‌ی ئینسانی لە ئاین خالی

* * *

(تَصْفِیق) بەمەعنا چەپلە کوتانە — بە دوو بەری دەست مایەی تاوانە
بە بەروپشتی دوودەست گەر بیکەی — بەشەرع حەلالەو بە تاوان ناگەی
(تَشْبِیك) بەمەعنا پەنجە لەیەکدان — لەبەینی پەنجە بیزانە زور جوان
(تَفَرْقُع) مەعنای پەنجە تەقاندن — مەکرووهە لەناو مزگەوت واکردن
(مَعَاش) یا ژینە یا هوی ژیانە — (مِیرَه) خوراکی کە قووتی گیانە
(رَکْب)و (قافِلَة) مەعنای کاروانە — (عِیر) و (سَیّارَة)یش وەها بزانە
(قِطَار) ولاخی ریزی کاروانە — هەم شەمەندەفەر (خان) مەعنای خانە
(حَمْل)و (وَقْر) بار (عِدْل) تابارە — (ظَعْن)و (ظَعِینَة) بو کوچ‌و بارە
(نَقْلَة)کوچ‌کردن (رِحَال) بارخانە — (مَحْمَل)و (هَوْدَج) کەژاوەکانە
(اِرْتِحَال) بلی لەبو بارکردن — (حَلّ)و (حَطّ) هەردو لەبو بارخستن
(رَاحِلَة) مەعنای ولاخی بارە — (مَرْکوب) بەمەعنا ولاخی سوارە
(سائِق) لی‌خورە (قائِد) راکیشە — (مُؤَخَّر) بو پاش (مُقَدَّم) پیشە
(نَخْس) بەمەعنا نەقیزە لیدان — (هَمْز) بەمەعنا وزەنگی لیدان
(کَبْح) کوتانی لەغاوی دەمیان — (سَیْر)چی رویشتن(رَکْض)بو غاردان
(سُرَی) شەورەوی (اِدْلاج) بەمەعنا
شەو گرتنەدەم لە بەربەیانا
(طَرِیق)و (صِراط، سَبِیل) یەعنی ری
(وَعْر) ئەو ریگەی سەخت‌و لاری بی

(أَمَت)و (مُعْوَجّ ، مُنْحَرِف) لاره

(سَوِيّ)و (مُسْتَقِيم) ريكو خوش باره

(مَحَطُّ الرِّحال) جىِ‌ى خِستنى بار (مَنْزِل)و (مَقَرّ) ئارامگاى بەكار

(جِسْر)و (قَنْطَرَة) بەمەعنا پرده (مَعْبَر) رى‌گوزەر دەشتە يا هەردە

(سَوْم) سەوداكـردن (عَقْد)دابەستن

(خـان) كاروانسەرا جيگەى بارخستن

(وَزْن) سەنگى كيش هەم ماناى كيشان

(كَيْل) كاسەى مەنە هەم مەعناى پيوان

(زَرْع) مەعناى گەز هەم شت گەز كردن

(عَدّ) وەكو (تَعْداد) يەعنى ژماردن

(غَرْف) هەلگوزين (غَرْفَة) يەك‌جاره

(غِرْفَة) شيوەيى لەويا بەكاره

(حَفْنَة) مشتيكە يەعنى دوو لەويچ (صاع) چوار (مُد)ە بەبى‌قەمچ‌وپيچ

(مُدّ) رەتل وثولثى (رَطْل) بە ميزان صەدو سى درەم بى زيادو نوقصان

(إرْدَب) بەمەعنا بيست‌و چوار صاعه (قَفيز) بو صەدو چل‌و چوار ذيراعه

ديسان (قَفيز) هەم بەمەعنا ربە لە هەرشوينيكا كە ربە دەئبە

(قِسْطاس)و (مِيزان) يەعنى ترازوو (قَبّان) قەپانە بى زورى بازوو

(ذِراع) گەز بەلام گەز لەبو دارتاش جيايە لە گەزى پيوانەى قوماش

گەزى ئينسانيش لەسەرى پەنجه تا بنى ئەنيشك بيگره مەزەنجه

(طَنّ) هەزار كيلو (كيلو)يشمان هەزار

غـرامى ريكـە ئـەى بـراى نـازار

* * *

(حُکُومَة) لەسەر عورفی زەمانە   مەعنای کومەلی فەرمان دارانە
(قانون)و (نیظام ، دستور) یاسایە   ئارامە شوینی کە یاسای تیایە
(دین)و (ملة)و (شریعة) ئایین   ئادەمی نازی بێ نیظام‌و دین
(قوم)و (طائفة)و (رهط)و (شرذمة)
(فریق)و (فرقة)و (ثلة) تاقمە
(حزب) تاقمی هاوبیرو مەشرەب   حزبێك رزگارە ئەروا بەئەدەب
(ملك) پاشایە یەعنی سەردارە   (رئیس الجمهور) بو سەرکومارە
پاشایی ئیرثە لە پاشی مردن   (جمهوریة) دێ بە هەلبژاردن
(وزیر) ئەوکەسەی سەروك رای ئەگری
ئیشی گرنگی پی‌رائەسپیری
وەکو دارایی‌و وەکو ئابووری   وەکو بەرگری‌و ئیشی زەرووری
(نائب) کەسیکە هەلبژیرراوە   لە خەلکی ولات دیاری کراوە
(عین) ئینسانیکە خاوەن هوش‌و بیر   لە زوور (نائب)ە بو پرس‌و تەگبیر
(وزراء ، نواب ، أعیان) ئەمانە   ئەوترین لەبو گەلی لەوانە
(مالیة) مەعنای دارایی گەلە   دارایی لەسەر علم‌و عەمەلە
(بیت المال) شوینی دارایی عامە   (صحة) بو ساغیی لەش‌و ئەندامە
(معارف) مەعنای علم‌و زانینە   (دفاع) بەرگریی ولات‌و دینە
(عدلیة) مەعنای دادپەروەریە   مەعنای (اقتصاد) بو ئابووریە
(بیرق)و (رایة)و (علم) ئالایە   ئالا نشانەی ئازادیی تیایە
من وینەیەکت بو بەیان ئەکەم   لەسەر حەقیقەت بە بی زیادو کەم
کومەل شەخصیکە ئەگەر تی‌بگەی   سەروك سەریەتی ئالا تاجەکەی

مَعْارِف گیسانی مالیَّة خوینه — وُزَراء به دڵو حەواس بینه
سوپا دوو دەستی إدارَە دوویی — عَدالَة ساغی ئەگەر بێتەجێ

★ ★ ★

(عاصِمة) پێ‌تەخت جێی سەرکۆماره — ناوکێی ولاته تا بەرقەراره
شوێنی (وُزراء)و (نُواب)و (اَعیان) — جێگەی فەرمانو قانوونو بەیان
(بلاط) لەعورفا قەسری پاشایه — چون تەختە بەردی سافی تێدایه
(شارِع) ڕێگایەو بەعورفی ئەمرۆ — ڕێگای قیرتاوە هەستە پیا بڕۆ
(فُلکه) بۆ دەوری چوار ڕێگاکانه — لەبۆ ڕزگاری ڕێبوارەکانه

★ ★ ★

یه ئۆتۆموبیل ئەڵێن (سیَّاره) — شەمەندەفەریش ناوی (قِطار)ە
(سِکَّة الحدید) ڕێی شەمەندەفەر — ڕێچکەی قەتاری ئەکەوێتە سەر
(اَلخَط الجَوّی) ڕێی ئاسمانه — شوێنی هاتوچوی فڕۆکەکانه
(بَرید) پۆستەیە لەناو ولاتا — نامەی تۆ ئەبا بەگشت جیهانا

★ ★ ★

(مَحکَمَة) شوێنی کە دادگایه — (مرکز)یش جێگای فەرمانڕەوایه
(دَعوی) دەعوا (اِقرار) پێی ئەڵێن — (شاهِد) ئاگادار لە ڕووداوەکان
(تسجیل) نووسینە بۆ شێوەی فەرمان — (حُکم) فەرمان‌دان بۆ ئەمنو ئەمان
(حَبس) ڕاگرتن (سِجن) زیندانه — (شنق)یش بەمەعنا پەت لەملنانه
(حِلف) سوێند خواردن (بِر) سوێند ڕاگرتن
(حِنث) ئەوتری لەبۆ سوێند خستن
(کفّارە) بەعنای تۆڵەی سوێند خستن — بە خوراك یا بەرگ یا ڕۆژووگرتن

(وەقد) کومەلی بروا بو شوینی هەتا مەبەستی لەوی بنوینی
(مُمَثّل) کەسێك بەوینەی وەکیل حالی کەسیکت بو بکا تەمثیل
(عَرْض)و (اِسْتِعْراض) مەعنای نومایشی
خونیشان دانە لەگەل ئارایشی

★ ★ ★

(رَبْط) پەیوەندە (عَهْد) پەیمانە (غَدْر)و (تَخَلُّف) پەیمان شکانە
(سِلْم) ئارامی (أمان) هیمنی (صَداقَه) دوستی (عِداء) دوژمنی
(حَرْب)و (قِتال)و (هَیْجا) یەعنی جەنگ
(مَعْرَكَة) شەرگاه بە توپو تفەنگ

(جَیْش) چی سوپایە هەروەها (خَمِیس)
لەسەر پنج بەشە سوپا بە تەخصیص
(مُقَدّمَة) چی بو پیش سوپایە (مُؤَخّرة) بو کومەلی دوایە
(مَیْمَنَة) لای راست (مَیْسَرة) لای چەپ
(قَلْب) ناوکورگەی سوپای مورەتەب
(طَلیعَة) مەعنای پیش‌قەرەولە تیپی سوارەی بەهوش‌و دلە
(حِصْن) قەلایە (خَنْدَق) خەندەکە (کَیْد)و (خَدِیعَة)و (مَکْر) تەلەکە
(نَهْضَة) تەکانە (وَثْبَة) هەلمەتە (ثَوْرَة) شورشە گەلی زەحمەتە
(تَحَصُّن) مەعنای خویەنادانە (زَحْف) هیرشی سەر دوژمنانە
(إغارَة) مەعنای بەدەی بەسەریا (حِصار) مانەوە بە دەورو بەریا
(رَکْض) غاردانە (عَدْو) راکردن (طَفْر) بازبردن (کَرّ) هەلمەت بردن
(مُبارِز) کەسی دەرچی بو مەیدان (رَمْی) تیرتەقان (إصابَة) پیکان

(خُوذَة) کلاوی پالـــەوانانـــە — (دِرْع)و (زَرَد) چی بو کراسیانە

(مِهْماز) ئاسنی قوندەرەی سـوارە — (رَان) پووزەوانەی پیاوی بەکارە

(حَمَائِل) بەنـدی شمشیری ملە — (حَقِیبَة) پاشـــکو بو ئەشیاو جلـە

(سَیْف)و (حِسَام)و (عَضْب)یـەعنی شیر

(قَوْس) کـەوانـە (سَـــــهْم) یـەعنی تیر

(نَصْل)و (مِعْبَلَة)و (سِنَان) سەری تیـــــر

(رُمْح) یــەعنی رم (مِقْبَضَة) دەســگیر

(قَنَاة) هەم رمە گەورە یا بچووك — (مِزراق) رمیکە زور بچووکو سووك

(مِعْرَاض) تیریکە کەوتوە لە مەیدان — (غَرَض)و (هَدَف) بەمەعنا نیشـان

(نَبْل) بە مەعنـا تیری عـەرەبی — (نِشاب) بو تیری عەجەمی ئـەبی

(وَتَر) ژێی کـــەوان (خَتِیمَة) ژێگـــر

(وَهَق) کـەمـــەندە بو قـــەدی ئەســـیر

(یَلْبَة)و (کِنَانَة) لەبو تیردانە — (مِجَن)و (جُنَّة) مەعنای قەلغانـە

(مِدْفَع) یــەعنی توپ بو گـــەل (مَدَافِع)

(مَوْقِع)یەعنی شـوین بـو گـەل (مَوَاقِع)

(سِلاح) یــەعنی چـەك ، ئـــەنواعـــی زورە

(مُسَدَّس) چـەکی شـــەش گوللــە خـیـورە

(طَلْقَة) فیشـەکە (بارود) بارووتە — (بندقیّة) چـــی تفەنگی رووتـە

(طَرَّادَة) کەشتیی جەنگی لە دەریا — بەلام (غَوَّاصَة) ئـەروا بـەژیــریـا

(عَرَبَة)و (عَجَلَة) رەورەوەکانـە — بـە ولاخ ئەروا لـەم نـاو شارانـە

(مَنْجَنِیق) لــەبو ئالــەتیك ناوە — لەشــەردا خانووی پی تیـك دراوە

(مِجنْجالَة)و (مِقْلاع) قوچەقانییە — ئەمرو هیچ یەکی لەمانە نییە
(خَیّالَة)و (فُرْسان) کومەلی سوارە — (مُشاة) پیادەیە بو کیو بەکادە
(جَنیبَة) یەدەك ولاغی زیادە — لەگەل سواریکو ئاژاو ئامادە
(قَعْقَعَةُ السَّیْف) تەقەی شمشیرە — مەردی شمشیر باز بیە دل دلیرە
(مُرامِلة) مەعنای تیر لیکهاویشتن — ئەشوتری لەبو شەرە بەرد کردن
(مُلاکَمَة) چی لیدانە لە یەك — بە مشتە کولە یەك لەدوای یەك
(مُصارَعَة) چی زوران گرتنە — (مُقاتَلَة) چی یەکتر کوشتنە
(اِلتِحام) چییە ؟ یەعنی تیك رژان — (زَحْف) هیرشە بوسەر دوژمنیان
(شُجاع)و (بَطَل) یەعنی پالەوان — (شَهید) کوژراوە بە شەری مەیدان
(کَرّ) هەلمەت بردن (کَرّار)هەلمەت بەر
(مِقْدام) بەدەوام بو هەلمەتو شەر
(قائِدُ القُوّات) فەرماندەی سوپات — (فَتْح)و (اِحْتِلال) گرتنی ولات.
(فَوْز)و (ظَفَر)و (نَصْرَة)و (نَجاح)
زال بوونە لەسەر دوژمن بە سیلاح
(نَهْب)و (اِنتِهاب) مەعنای تالانە — (غَنیمَة) دەسکەوت مالی تالانە
(سَلْب) ئەوشتەی لەبەر کوژراوە — هەموی بو بکوژ بریار دراوە
(فِرار) راکردن (هارِب) راکردوو — (مُوَلّی) بلی بو پشت هەلگردوو
(جَبان)و (خائِف) شەخصی ترسنوك — (اناني) کییە ؟ خاوەن منمنوك
(اِنْهِزام) شکان (هَزْم) شکاندن — (اِنسِحاب) مەعنای پاشەوپاش هاتن
(اَسیر) یەعنی دیل قەت نەکوژراوە — (سَجین) زیندانی راگیر کراوە
(اَدْهَم)و (قَیْد)و (سِلْسِلَة)و (وَثاق)
مەعنای زنجیرە ـ پەیمانیش (میثاق)

(مَنّ) بـه پیاوەتی بەرەللا بکری (فِدا) لـه تولەی گیراوا ئـەدری
(عَنْوَة) گرتنی ولاتــه به قــار (صُلْح) ری کەوتن لەسەر ئیختیـار
(هُدْنَة) پیکهاتن جەنگ ماتل کردن (عَهْد)پەیمانە (حِلْف) سویند خواردن
(اِنْتِظام) مەعنای مانە لـەریـزا لـەگـەل بیرو رای خـاوەن تەمیزا
(فَوْضَی) بەمـەعنـا بی ئینتیظامی ئەنجامی نی یـە غـەیری نـاکـامی
(مُغامِر) کەسی بی راو بی تەدبیر خوی بخاتە نـاو مولەکـەو زنجیـر
هەروەها (طائِش) بەوکـەسـە بلی به دەوری ئیشــی هەلـەدا هــەلی

* * *

(عُنْصُر)یەعنی ئەصل،چواری تەواوە ئـاگـرە هـەوا هـەم ئـەرزو ئـئوە
(مَوالید) ئەوەن ئـەبن لەمانــه مەعدەنی وشـکەو گیایـەو چەیوانـه
(مَعْدَن)یەعنی کان وەستاو یا رەوان وەك ئالتوون‌و زیو یا نەوتی جـوان
(تُراب) گل (ماء) ئاو (هَواء) هەوایە (نار) یەعنی ئاگر جوشی تیـدایـە
(یُبُوسَة) وشکی (رُطُوبَة) تەری (حَرارَة) گەرمی(بُرُودَة) سەردی
(حارّ) بەمەعنا گەرم (بارِد) یەعنی ســـەرد
پوشـــاك پیویســـتە بـو روژی‌نـەبـەرد

* * *

(ذَهَب)و (عَسْجَد) زیری بی‌غەشە (نَفْط) یەعنی نەوت ئالتوونی رەشە
(فِضَّة) یەعنی زیـو (کِبْرِیت) گـوگــردە
(مَفْرِق)و (صُــــفْر) برنجـــەی زەردە
(حَدِید) ئاسنە (أَنْزَلْنا الحَدِید) بە منەت فەرمووی خالِقی مەجیــد
(رُصاص) قەلایی (آنِك) قورقوشم (رُخام) مەرمەرە (یَشْم) هەر یەشم
کانی مەرمەرە شـاری (هەورامان) یەشمی (دەگاگا) هەم (دەگاشیخان)

(زرنیخ) زرنیخە زورە لە (هەوشار) — (ملح) کانی خوی لە خاکی (بیجار)

(زَیبَق) جیوەیە (ماسة) ئەلماسە — (فَیروزَج) یەعنی پیروزەی خاسە

(عقیق) ئاقیقە وەنگ ئالی جوان — (یاقوت) کانیکە بە بەهما گران

(جام)و (زجاج)و (بلور) بلوورە — یاقووتو مەرجان ناویان مەشهوورە

(لازورد) چی‌یە مەعنای لاجیوەرد — کانیکی سافە لەسەر وینەی بەرد

(مومیا) کانی بەوینەی قیرە — بو بەندی شکاو خاوەن تەئثیرە

(توتیا) کسانە زورباش ئەی‌بیژن — بو دەرمان چاوی خوی پی‌ئەریژن

(کحل) چی کلە (إثمد) سورمەیە — عاشقی چاورەش باری لومەیە

(سمنت) چیمەنتو لە سەرچنارە — هەروەها لای(دووز)بەردەکەی دیارە

* * *

(کنز)و (رکاز)و (دفینە) مانا — مالی ژیر زەوی لە رووی جیهانا

(کنز)و (خزینة) هەم بو ئەو مالە — هەلگرتووە بو روژی تالە

(تبر)و (سبیکة) شووشی دارژاو — (مسکوک) بەمەعنا سکەی لی‌دراو

(رابح) بەنرخە بو باجو خەراج — (زیف)و(ستوقة) قەلبی بی‌رەواج

(محک) بەردیکە لە سکەی ئەسوی — صەراف،تا ساغی‌و قەلبی‌ی دەرکەوی

(مغشوش) تیکەلە (نقی) یەعنی ساف — (صیرفی) بلی بە شەخصی صەراف

ئەگوریتەوە نەختی بە نەختی — بو خەلکی ولات لەسەر پیویستی

(عرض)یەعنی وەج لەمال لەحەیوان — (نقد) زیرو زیو خالیصی جوان

(ورقة نقدیة) کاغەزی رەواج — لەبەر گەنجینەی پاشای خاوەن تاج

* * *

(مَنْهَل) سەرچاوە لە ئاوی شیرین   (مَنْبَع) کانی‌یە لەگەڵ هەڵقوڵین

(نَضّاحَة) ئاوی هەڵقوڵی لە ئەرز   (شَلاّلَة) تافی داپەڕی لە بەرز

(عَيْن) یا (یَنْبوع) کانی‌و سەرچاوە   (حَوْض)یش گومیکە بە دەست‌کراوە

(بِئر) چالیکی قووڵ تا ئەگاتە ئاو   (قَناة) کاریزەو جوگەی هەڵکەنراو

(غَدِير) گومەڵەی خودا کردووە   کە کاتی باران بە ئاو پڕ بووە

(بَحْر)و(یَم) دەریا (نَهْر)ڕووبارە   (شَط)و(ساحِل)چی مەعنای کەنارە

(لُجَّة)هەم (غَمْرَة)بۆ زۆرمەی ئاوە   (مَوْج)یش شەپۆلە لەملاو لەولاوە

(مَدّ)و (جَزْر)ی بەحر زیادو کەمی‌ی ئاو

(مَدّ) هاتنەدەرەو (جَزْر) چوونە ناو

(طَوْف) چی کەلەکە ئەخریتە سەر ئاو

هەروەها (بَلَم) بۆ گوزەر یا ڕاو

(سَفِينَة) کەشتی (رُبّان) کەشتیوان   (عائِم)و (سائِح) یەعنی مەلەوان

(دِماغَة) لووتکەی ئەرزی ناودەریا   بەوینەی (ئومید) لە ئەفریقیا

(خَلِيج) شاخەیی دەرچی لە دەریا   جیگەی خۆی بگری لەناو زەوی‌یا

(رَدْم)و (سَدّ) بەستی بەینی دووکیوە

ئەو دیوی ئاوە یا وشکە شیوە

(جَزِيرة) ئەرزی چوار دەوری ئاوە   بە کوردی (کورکە) بۆ ئەوە ناوە

(شِبْه جَزِيرة) هەندی لای وشکە   ئەستیل کوردی‌یە عەرەبی (بِرْكَة)

* * *

(حَيِّز)و (مَحَلّ ، مَكان)و (مَضان)

یەعنی شوینی شت بی زیادو نوقصان

(قـاع) ئـەرزی نـەرمی بیچـەقـو بــــــەردە

(رَبْوَة)و (تلّ) تەپـە (وَهْدَة) بو هـەردە

(مَهْمَه، مَفَازَه، بادِيَة، صَحْرا) (تَنُوفه) هەموو بە مەعنا ســـارا

(فَيلاة)و (فَيْفاء ، سَبْسَب)و (بَيْــدا)

ئـەمـانەیش نـاون بـو دەشـــــتو ســــــارا

(آل)و(سَراب) چی یانی بەردەخوی کە لە دوورەوە وەك ئاو دەرکەوی

(طُور)و (عَلَم)و (طَـوْد)و (جَبَل) کیو

(اَوْج) شوینی بـەرزە (حَضِيض) بو نشـیو

(شـامِخ)و (عالِي ، شـاهِق)و (راسِـي)

بـو کـیـوی بـەرزی نـابـاری غـاصـی

(وادِي) یەعنی شیو (مَضِـيق) دەربـەنـدە

(مَرْعیٰ) لــەوەرگــا هی دەولـەمـەنـدە

(واطِيء) شوینی پەست (هَضْبَة) شوینی بەرز

بـەوشـەرتە شـوینی زور بی لەسـەر ئـەرز

(عِرْناس)و (قُلَّة)و (قُمَّة) لووتـکەی کـیـو

(مُرْتَفَع) بـەرزی (مُنْخَفَض) نشــــیو

(حَصیٰ) وردە بەرد (حَجَر) هەر بــــەردە

(حارَة) ئـەرزیـکە پـر چـەقــــو بــەردە

(بَطْحاء) سارایە (مَسِيل) جی لافاو (سَيْل) چی لافاوە کاتی بەهاراو

(جَنْدَل) ئەرزیکە کە پرە لە بەرد ئەرزی بی گیا (جَرْدا)یە یا (جَرْد)

(ضَيِّق) شوینی تەنگ (واسِع) گوشـــادە   جێت گــوشـــــــاد نەبی ژینت بـەربـادە

(جِهَة)و (طَرَف) ئەویەری شوینە   (طَرَف) تەنشـــتە باشی بنوینـــە

(جِهـــاتی سِتَّة) شـــەش تەرەفەمـــان   (تَحْت) لای خواروو (فَوْق) لای ژووروومان

(أمام)و (قُدّام) بەمـەعنـــا بـــەردەم   (خَلْف)و (وَراء) دوا بە بی زیـــادو کــەم

(یَسار)و شِمال) لای‌چەپ (یَمین) راســـت   (وَسْط) بەمەعنا ناو (وَسَط) نــاوەراســـت

(جِهَةی طَبیعی) ئەوەی نـەگوری   خەر ژوورو ژیرە بـاقی ئەگـوری

(مَسافَة) ماوە لە بەرزیو نـەوی   چ لە ئاســمان چ لە ســەرزەوی

(إزاء)و (حِذاء) یەعنی موقابـیـل   (تِلْقاء) بەرەوروو تیـا مەبە مائـل

(بَرِید) چوار فرسەخ (فَرْسَخ) سی میـــلە   چـوار هـەزار هـەنگاو بـو مـاوەی میــلە

(خُطْوَة) هەنگاوە یەعنی چوارقەدەم   (بَرِید) دوازدەمیل بی زیادو کەم

(مَسافَة الغَوْث) ماوەی هاوارە   هـاواری ئەبیـیت ئەوەی‌ریبــوارە

مەسافەی (عَدْوی) چوار سەعاتە ری   سبەینی ئەرواو عەصر ئەگـاتـە جی

(مَسافَة القَصْر) دوو مەنزل ری‌یە   بە رەوتی عـادەت بو ئەهلی جی‌یـە

(أُفُق) دائیرەی قـەراخی ئـەرزە   چوار نوختەی بو تو زانستی فـەرزە

(مَشْرِق) خورهەلات (شِمال) بـاکـــوورە   (مَغْرِب) خورنشین (جَنُوب) باشــــوورە

کاتی رووتکردنەوەی تەختەی خۆرنشین

لای راست باکوورەو چەپ باشوور یەقین

(رِیح) بەمەعنا با شەپۆلی هەوا — چوار با مەشهوورن لەسەر رووی دنیا

(دَبُور) بایەکە دیت لە خۆرنشین — (صَبَا) ئەجوولی لە مەشریق زەمین

بەشی لەم صەبا بە جوش‌و تاوە — لەناو کوردانا رەشەبای ناوە

بەم بایە دلم زور ئەبی ژویر — چون سلیمانیم ئەخاتەوە بیر

(شَمال) دەرئەچی لەلای پشتەوە — لە باکوورەوە دیتە دەشتەوە

ئەم با پیروزە لەبو کیوو دەشت — دنیا خوش ئەکا بە وینەی بەهەشت

(جَنُوب) بای‌وەشتە بە فەرو خیرات — چون مژدەی باران ئەدا بە بسات

(نَسِیمی سَحَرْ) شنەی بەربەیان — نەشئە ئەبەخشی بە دل‌و بە گیان

خصوص نەسیمی چەمی بیارە — کاتی بەهاران دنیا گولزارە

بولبول مەست ئەکا لەسەر چلانا — دل سەربەست ئەکا لەناو گولانا

* * *

(بُخار) ئەو هەلمەی دەرچی لە زەوی — لە شوینی بەرزا یا شوینی نەوی

هوی بوخار زوربەی تەری‌یەو گەرما — بویە زورە هەلم لە گوشەی دەریا

خوا با ئەنیری بوخار هەل‌ئەگری — هەوریکی گەورە لی‌ی پەرە ئەگری

(عارِض)و (غَیْم)و (غَمام)و (سَحاب)

هەورەو لەبو روژ ئەبی بە نیقاب

(جَهام) هەوریکی وشکی بی‌ئاوە — بە مەثەل لەبو رژدان وتراوە

(رَعْد) دەنگی هەور (بَرْق) برووسکە

(صاعِقَة) مەعنای هەورە تریشقە

(صَیِّب)و (قَطر)و (مَطَر) بارانە   (دِیمَة) خورەی سەر بەهارانە
(سَیل) چی لافاوی بەجوش‌و تاوە
(دَیْم) ئەرزی بی‌ئاو (سَیْح)یش بەراوە
(طَلّ) وردە باران بی‌ی‌ئەلین زنە   (نَدی) شەونمە ، دل شادی‌ی منە
(حُبَاب) بەمەعنا بلقی سەراوە   ناوەکەی هەواو تویکەکەی ئاوە
(ثَلْج) بەمەعنا بەفر (حُالُوب)و (بَرَد)
بەمەعنا تەرزە ، سەهولیش (جَمَد)
(صَقِیع) شەختەیە زوقمی پاییزان   لە سەرمای قەوسا لە گەلاریزان
(ضُبَاب) یەعنی تەم زورە بە زستان   لەسەر کیوانی خاکی کوردستان
(زَمْهَرِیر) دەمەی بورانو سەرما   یاخوا ئەم سەرما نەدا بە سەرما
(سَمُوم) سەبوونە گرەی گەرمایە   لەشت ئەسووتی بەم‌نەوعە بایە
(نَقْع)و (قَتَم)و (غُبَار)و (عَجَاج)   توزو غوبارە هاوار بو عیلاج
(اِعْصَار)و (نَکْبَاء) مەعنای گەردەلوول
(عاصِفَة) گەلی بەهیزەو بە توول
(هِزَّة)و (زَلْزَلَة) بومەلەرزەیە   لەبەر بورکانی ژیر ئەو ئەرزەیە
ئەلین پیری قوول زور بی لەو خاکە   بو چاری هیزی زەلزەلە چاکە
* * *
(فَلَك)و (سَمَاء) هەردوو ئاسمان
(اَرْض)و (غَبْرَاء) چی بو ئەرزی خومان
ماوەی مابەینی ئەرزو ئاسمان   (فَضَاء) یا (جَوّ)ە ئەی برای جوان
(مَالِیء) یەعنی پر (خالی) خالی‌یە   هەرچەند لەم چەرخا جی‌ی خالی نی‌یە
(شَمْس)و(ذُکاء ، یُوح) روژەبزانە   (ضِیاء) نووری روژ نەصصی قورئانە

(سَنَاء ، بَهَاء ، نُور) هـــەموو رووناكيـــن
(نُـــور) هــەم بــو مانــگە بــرای بــەتـــەمكين
(هِـلال) مـانـگی نـوی (قَمَر) هەرمـانـگە
(بَدْر) بو مـانگی چـواردەی شـــــەو دانـگە
(كَوكَب)و(نَجْم) مەعنای ئەستیرە — هەندی كەم نووەدەو هـــەندیكی تیرە
(شَهَاب ثَاقِب) بەهیزی پرتـەو — ئەكشی لـه ســەرا بەتاویكەشـــەو
(ثُرَيَّـــا) كـويـــە (مِيـزان) تـــرازوو
ئەو لـه خوارەیـوان ، ئـەم تـەمـووز دەرچـوو
(سائِق)و (سَعْرِی) بو گەلاویژە — لە مانگی ئاییدا پرشنگە هـاویـژە
جا مانگی ئەیلوول كاتی (سُهَيْل)ە — دل بو گەرمەسیر پەدەوق‌و مەیله
(بَنات النَّعْش) بـو حەوتەوانیـان — گەورەو بچووكن لـەلای نــیمالان
(جَدْی) كــە تولبە لە بچووكایە — رای بگرە قـــــــەم وەدبگرە بایـــە
(مَجَرَّة) خەتی بەرزی كاكێشان — پشتینەیكە لــــە ئەمەستیرەكان
(طُلُوع)و (شُرُوق) هـەروەهـا (إِشْراق)
دەرچوونی روژە لـــە گوشـــــەی ئـافــاق
(غُرُوب) ئاوابوون (شُعاع) یەعنی تـــاو
(فَيْء)و (ظِل) سـیـەر بـەتـاو دیتـە نـاو
(فَجْـر)و (فَلَق) چی رووناكی‌ی بـەیـان
(شَفَق) رووناكی‌ی پاش نویـژی شـــیوان
ســـەر لە بـەیـانی (غُدْوَة)یەو (صَبَاح)
ســـەر لـه ئیوارە (عَشِيَّة)و (رَواح)
(صَبَاح) بەیانی (مَسَاء) ئیوارە — (ضُحى) چیشتەنگا كەبرامەت دارە

(اَصِیل) پاش عەصرەکاتی لەطیفە میزاج موعتەدیل ، حەوا خەفیفە
(اَلْیَوْمَ) ئەمرو (غَداً) سبەینی (اَمْسِ)و (بارِحَة) بەمەعنا دوینی

* * *

(وَقْت)و (حِین)و (دَهْر ، زَمان) یەعنی کات
(آن) چاوبرکەیی (ساعَة) یەك سەعات
(اَجَل) وادەیە هەم ئەنجامی ژین (عُمْر)هەموو عومر ئەی خاوەن تەمکین
(اَزَل) بی‌ئاغاز ئەوەلی نی‌یە (اَبَد) بی‌ئەنجام پایانی نی‌یە
(قَدیم) بی‌ئەوەل (حادِث) پەیدابوو (اِبّان) ئەوەل‌کات یا کاتە هەموو
(نَهار) یەعنی روژ (لَیْل) بەمەعنا شەو
ئەم بو ئاسایش ئەو بو هەول‌و دەو
(نَهارٌ مُشْمِس) روژیکی رووناك (لَیْلٌ مُقْمِر) مانگە شەوی پاك
(صَحْو) سایەقە (غائم) هەورە روژ (مُکَدَّر) لیلە (مُغْبَر) خاوەن توز
(دَیْجُور)و (داجی ، مُدْلَهِمّ ، ظَلْماء)
شەوی تاریکی بی‌صەفاو سیما

* * *

(سَنَه)و (حَوْل)و (عام) سالە بیزانە
(شَهْر) مانگ تەواو یاخود نوقصانە
(غُرَّه) ئەوەلیە (سَلْخ) ئاخریە (مُنْتَصَف) ناوقەد(اُسْبُوع)حەفتەیە
(سَبْت)و (اَحَد)و (اِثْنَیْن ، ثَلاثاء)
(اَرْبَعاء ، خَمِیس ، جُمْعَة) راوەستا

شــەممە یەکشـــەممە دووشــەممە سێ‌شــــەم
چوارشەممە پێنج‌شەم هەینی‌ی موحتەشـــــەم

* * *

(فُصُول) چوار وەرزە (رَبیع) بـەهـــارە
زەوی رەنگاورەنـگ گـــــوڵ‌و گـولـــزارە
(صَیْف)یەعنی هاوین گەرمە خەرمانە (خَرِیف) پایـزە گەڵاریزانـە
(شِتاء) زستانە ســاردو ســەرمایە دانیشــەو بخو لـــە ئایـەومایـــە

* * *

(سَعْد) پیروزە (نَحْس) نەگبەتە لەسەر خواهیشی خـاوەن قودرەتـبـە
هەرکەسێ بڵێ ئـەوروژە نەحسـبـــــە ئەوە شوعووری نزیـك بە نەقصـە
(نَحْس مُسْتَمِر)بو قەومی عاد بوو چون کردەوەیان چەورو بێ‌داد بوو
(عید) بەمەعنا جەژن بو موسولمانان (عِیدُ الفِطْر) چی جەژنی رەمەزان
(عِیدُ الاضْحِیَة) جەژنی قوربانە کاتی تـەواف‌و خیرو ئیحســــانە
ئەمانە هـەردوو ســــــوننەتی دینن مایەی سـەربەرزی‌و خـەیرو تەمکینن
(عید الوِلادَة) جەژنی مەولـوودە دوازدەی(رَبیعُ الاوّل) مەحدوودە
(عِیدُ المِعْراج)یش جەژنی میعراجە بەرزەوە بوونی شای خاوەن تاجـــە
لە بیستو حـەوتی مانگی رەجەبـــە یادی رەســوولی خاوەن حەســــەبە
هەرچەند سوننەت نین باشیان بخوینە ئەگەر بێ‌شــەرعی نەبێ لەو شـوینە
باقی هەر جەژنی هـــەبێ لـــە ولات لەسەر تەقلیدە لە رووی ســەربسات

* * *

(تَأرِیخ) دەربری کاتی کارەســــــات هەتا ون نــەبێ هیچ کاتی لــەلات

تـــەئریخی هیجری کوچی ئەمینـــە له مەککە دەرچوو ، چوو بو مەدینـە
ســـالی دوانزه مانگ لیره حیســـابه میژووی نووسینی رووی ئەمکیتابـە
هـەزارو سیصەد هەشتاو سی ســـاله ئەروا لـە کوچی ئەو پر کـــەمالـە
تەئریخی میلاد لەســـەر رووی عالەم لەدایك بوونی (عِیسیٰ ابنُ مَرْیَم)
ئەمە شەمسی‌یە ، میژووی ئەمحـالـە هەزارو نوصەد شەصتو سیه ساله
تەئریخ لە عالەم بیجگە ئەم دوانـــە زوره بـــە یاسـای گـەلی ئینســـانه

* * *

زەوی هیلـکەیی یـــا کـورەوی بی بە سیصەدو شەصت پلە بەش ئەکری
(خَطّ الأستِواء) خەتی ناوەراست دیت بەسەر ئەرزا زەوی بەش ئەکات
لە خورهەلاتو کە دەس پی‌ئـەکـات هەتا ئەویەری خورنشـــین ئەگـــات
زەوی بەش ئەکا بە دوو بەشی راست بەسەر (عَدَن)دا دی تیپەر ئەکات
لەمخەتەوە تا (شِمال) یا (جَنُوب) نەوەد دەرەجە ئەی برای مەحبووب
وەزعی وەهایە ئـەم ئـەرزە جوانـە خەتی ئیستیوای زور گـەرمیانـــە
لـە هەردوولاوە بولای قوطبەکـــان گەرما کەم ئەبی بە دووری‌ی مەکان
لە عەرضی سی (٣٠)وە تا ئەگاتە چل هەوای سەرزەوی خوشەو موعتەدیل
لەمە بەولاوە زور ئـەبی ســاردی هـەتـاکو قوطبی دوور لـــە ئابادی
غـەرضی عیراقی بەینی سی‌و چـــلە (بالنسبة) هـەوای لـە موعتەدیـلە

* * *

ئەوەلی طوولیش لەبو ســـــەرزەمین بەحری ئەطلەس بوو دەریای خورنشین
ئیستە (گرینچ) ئەکەن بەئەســاس بو تورلی ولات ئەیکەن بـە میقیـاس
سی‌و شـــــــەش دەرەجە عـەرضی شارەزوور
هەشـــــتاو یـەك طوولی بەگویرەی مەشـــهوور

(کام) عەرضی مەککە(عتی) لەبو طوولی بزنیرە (ابجـد) نـەزمی مەعقوولی
بیسـتـ‌ویەك دەرەجـەو چـل دەقیقـە عـــەرض
حـەفتـــاو حەوتیش طوول ئەی برای سـەربەرز
هەرچەند ئەم باسە دوورە لـە مەقام بـە مونـاسـەبە وتم ، والسـّـلام

* * *

سال بە دوو جۆرە یەکەم (قەمەری) دووەم (شەمسی)یە بی دەردی‌سەری
سالی (قەمەری) وایە دوازدە جـار مانگی یەکشەوە بیتـە بـەر دیدار
مانگی بیسـتـ‌ونو مانگی سی‌رۆژە ئەمووی سیصەدو پەنجاو چوار رۆژە
(محرّم ، صـفر ، ربیع الاول ربیـع الثـانی ، جمـادی الاول)
(ذی الحجة) مەعنای مانگی قوربانە زەمانی حەج‌و قوچ‌و ئیحسـانە
(جمادی‌الثانی ، رجب)و (شعبان) (رمضان ، شوال ، ذی‌العقدە)ی جوان
وەهایە(شەمسی) لەگەرێ رۆژ دەرچوو تا دینو ئەوجی سـالی پاش‌کەوتوو
سیصەدو شەصت‌و پینج رۆژی تەواو لەگـەل کـسریکا چواریەکە بـەنـاو
سالی ئەوکـەسرەی تیـا ئەبی تـەواو سـالی کەبیسـەی بو بـکە بـە نـاو
سی سال بە یازدە سـالی بـە دوازدە سالی رۆژ لەسەر سالی مانگ زیـادە
بەم چەند رۆژانـە حیساب ئەگوری سالی مانگ‌و رۆژ بە بورج دائەنری
بە حیسابی بورج لـە بەهـارەوە بو ، بەیان ئەکەم تـا لـەم‌خوارەوە
(حمل)و (ثور)و (جوزا)و (سرطان) (اسد ، سنبلة) جا بورجی (میزان)
(عقرب)و (قوس)و (جدی)و (دلو)و (حوت)
بەهـار هاتەوە بـە یاســـــــای مەزبووت
نەوروزو ، گولان ، مانگی جوزەردان پووش‌پەر ، خەرمانان،گەلاویژی جوان
رەزبەر ، گەلاریز ، سەرماوەز بەنام بەفرانبار ، ری‌بەند ، رەشەمە ئەنجام

* * *

مانگی (رومی) پشت بو ئەکەم بەیان لـە بەهـارەوە بزانـە جـوان
(مارت)و (نیسان)و (ایار ، حزیران) (تموز)و (آب)و (ایلول) بە میزان
دوو (تشـرین) لەگەل دوو مانگی (کانـون)
(شـباط) دوامـانـگە بـرای رەحمـوون
حەوتیان سی‌ویەك روژ ، چواریشیانـسـی سـی
(شـباط) بیستو هەشـت هـاتوە بـە نەقصی
لە چوارسـالەدا چوارەم بیستـونو (کبیسـة) سالە زوو وتم بـە تو
چـوار مـانـگەی سی سی بەریـزی مەعقـوول
مـانـگی (نیسـان)و (حزیـران ، ایلول)
(تشرینی دووهەم) باقی مانگەکـان هەموو سی‌ویەکن بزانـە عەیـان

★ ★ ★

جـا چون دائیرە سیصەدو شـەصـتە پینج روژی زیاد لە حیساب پەستە
حیسـابی ناکەن دای ئـەنین بـە تـار (تار) بەمەعنا (طرح)ئەی برای هوشیار
شوینی ناوقەدی فەصـلی بەهـارە بـەلام ئەم شـوینە هـەر ئیعتیارە
چونکە لـە هـەرلا حیسـابی بکەی تو بە مەرامی حیساب گەر ئەگـەی
(فَرْد)و (وِتْر) تاق (زَوْج)و (شَفْع) جووت
(زوج) هەروەهـا دی بەمەعنـا هـاوجـووت
(عَدَد)دەرئەچی لە دوو تاکی رووت یەك عەدەد نی‌یە بە واتەی مەزبووت
(کَسْر) ئەوەیە یەك تەواو نـەکا نو کەسر هەیە بوت بەیـان ئەکـا
(نِصْف)و (ثُلْث)و (رُبْع ، خُمْس)و (سُدْس)ە هەم
(سُبْع)و (ثُمْن)ێ (تُسْـع ، عُشْر)ە براکـم
نیـوەو سی‌یـەكو چـواریـەكو پینـج‌یـەك
شـەش‌یـەكو حـەوت‌یـەك هەشـت‌یەكو نویەك

ئاخریان دەیەك كوسووری عەدەد   ئەمانە هەموو بو كەسری موفرەد

* * *

(واحِد) یەك (إثْنَیْن) دوو بە بێ ئازار   (ثَلاثَة) سێیەو (أرْبَعَة) چوار
(خَمْسَة)، سِتَّة، بعدها سَبْعَة   ثَمانِیَة. بعدها تِسْعَة)
پێنج و شەش و حەوت هەشت و نۆ تەمام
ریزی ئاحادن لەلای خاص و عام
(عَشَرَة) دە (عِشْرین) بیستی كامیلە   (ثَلاثین) سییە (أرْبِعَین) چلە
(خَمْسِین) پەنجا (سِتِّین) شەصتە   (سَبْعین) حەفتایە (ثَمانِین) هەشتا
(تِسْعین) نەوەدو (مِائة) یەعنی صەد   (ألْف) هەزارە لە ریزی عەدەد

* * *

(أحَد)و (واحِد، إثْنَیْن) لەبو نێر   (إحْدیٰ، واحِدَة، ثِنْتَیْن)ی بژمێر
(ثَلاثَة) هەتا (عَشَرَة) بە تێیە   بو نێرو، بو مێ بێ تێ بەجێیە
(أحَدَ عَشَر) هەم (إثنا عَشَر)   بو نێر بە بێ تێ راستەو موعتەبەر
(إحْدیٰ عَشْرَة)و (إثْنَتا عَشْرَة)   بو مێ بە تێوە باش موعتەبەرە
لەمە بەرەوژوور لەبو (مُذَكَّر)   دووهەم بێ تێیەو یەكەم تێی لەسەر
بو مێ بەعەكسی ئەمە بخوێنە   دەستووری نەحوی راستی بنوێنە
(رَأیْتُ أحَدَ عَشَر كوكَبا   وَجَدْتُ إثنَیْ عَشَر مكْتَبا)
(وَجَدْتُ إحْدیٰ عَشْرَةَ صُرَّةً   وَاثْنَتَیْ عَشْرَةَ مَنْظُومَةً دُرَّة)
(تِسْعَةَ عَشَر رَهْطا فِی البَلَدَ   تِسْعَ عَشْرَةَ ثُلَّةً بالعَدَد)

* * *

لە سێوە تا دە تەمیزی عەدەد   جەمعەو مەجروورە ئەی برای ئەسعەد

تەمیـــزی یـــازدە تا نـــەوەدو نـو — مەنصووبەو موفرەد راستم وت بە تو
تەمیزی (مائـة)و (اَلـْف)و (مُثـَنـّی) — (جَـمْـع)یش موفرەدو مەجروریان دانا
(مائـــة ، مِئـا ، مِئاَتُ شَخْصٍ — اَلـْفٌ وَاَلـْفـا ، آلافُ نَفسٍ)

* * *

(هُوَ) بو پیـــاوی غائیب وتـراوە — (هِیَ) بـــو ژنی وا دانـــراوە
(هُما) دوو غائیب لە پیاو یا لە ژن — (هُم) گەلی پیاوان گەلی ژنان (هُنّ)
(اَنْتَ) یەك پیاوە (اَنْتِ) بو یەك ژن — بەرابـــەر بە تو کە (مُخاطَب) بن
(اَنْتُما) دووکـەس لە ژنو لەپیـاو — (اَنْتُنَّ)و (اَنْتُم) گـەلی ژنو پیـاو
(اَنا) یـــەعنی من چ نیرو چ می — (نَحنُ) بو ئیمە ، بو پیاوو ژن دی

* * *

ئـەوەی دانراوە لـــەبو ئیشـــارە — (ذا ، تا ، ذانِ تانْ ، اولیٰ) دیـارە
(ذا) نیری نزیك (ذاك) میـــانە — (ذلِك) بو دوور هەر بو پیاوانـــە
(تا ، تاكَ ، تِلكَ) هەربەوقیاســـە — لەبو (مُؤَنَّث) ئیشارەی خاصـــە
(ذانِ) بو نزیك (ذانِك) بو دوور — لە بو نیرانـە بەگویرەی مەشـــهوور
(تانِ) بو نزیك (تانِك) بو دوور — لەبو ژنانـە بە یاسـاو دەســـتوور
(أولیٰ ، أولاءِ) گـــەلی نیرو می — هەم (أولئِك) بەمشەرتە دوور بی
(هُنـا) لیرەیـە (ثَمَّ) وا لـەوی — (هُنالِكَ)جی‌ی دوور کاتی ریکەوی
(قَریب)و (دانِی) مەعنای نزیکە — (بَعید)و (قاصِی) دوورو تەریکە

* * *

(إنَّ) هەم (أنَّ) بەراستی وەهـا — (لَیْت) خوزگـایە (لَعَلَّ) هیـوا
(کَأنَّ) وەکـو (لٰکِنَّ) بـەلام — بو دەفعی وەهمی پیشوو لە کـــەلام

(إِذَن) كەوابێ (إِلاّ) مەگــەرە بەكاریان بێنــە زورسوعتەبـــەرە

(إِنْ) ئەگەر (إِذا) بەمەعنا كــاتێ (حَيْثُ)هەر شوێنێ (مَتَى)هەركاتێ

(ما)و (مَهْما) هەرچی (مَن) یەعنی هــەركەس

(كُلَّما) شـــــەرتـە بـو تـەكـرارو بــەس

★ ★ ★

(ف) بو پاش كەوتن لەگەل فەوریەت (ثُمَّ) پاش كەوتن بەلام بــە مولەت

(حَتّى) ئەوپــەرە لە بەرزیو نزمی (بَلْ) بو لادانە ئەگــەر بەفەهمی

بو گەیـانـدنی مـەعنـای تـایـبـەتی (لا سِيَّما)یە وشـــــەی قیمەتی

ئەو كەلیماتەی كە بە سێ ئیعراب هاتوون

هەندی كەلیمە لەســەر سێ ئیعراب وەرگرە لە من ئەی عالی جەنـــاب

یەكەم بە سەرو دووهــەمین بە ژێــر سـێیەم بە بورەباعیشن ببو خمیر

(أَثَر) جــێ‌پـێ جــەزرەتی ئەمین (إِثْر)و (أُثْر) چی بەمەعنا برین

(أَمّ) بەمەعنا قەصد (إِمّ) موناسەبە (أُمّ) دایكی تویەو قەدری واجبــە

(أَمَّة) بو قەصدو هەم بو شــكستە (إِمَّة) جێی گوشاد (أُمَّة) ئومەتە

(بَأْس) یەعنی هیز (بِئْس) ناباری (بُؤْس) فــەقیری و زاریو زكبلای

(بَرّ) خێرومەندەو (بِرّ) یەعنی ئیحســـــان

(بُرّ)یش گـەنمـە كـە ئـەكـرێ بـەنـــان

(بَسْط) راخستن (بِســـط) وشــــترە

(بُسْط) وەك (بِســـاط) فەرشی راخـــەرە

(بَضْع) پارچەیە (بِضْع) بێ تا نو (بُضْع) لــەذەت گا بـەلای ژنانـو

(جَوار) چەند کەشتی(جِوار) پەنایە (جُوار) بەمەعنا گەلی هەمسایە

(جَدّ) باپیرەیە (جِدّ) تیکوشینە (جُدّ) بیری کونی گەلی پیشینە

(جَرْم) برینی لقی دار خورما (جِرْم)مایەی شت(جُرْم)چی گونا

(جَزْع) ترس‌وبیم(جِزع) پەلەی‌چاو (جُزع) رەنگیکە زافەرانی نساو

(جَلّە) ئەشرافە (جِلّە) شەریفە (جُلّە) حاجەتی خورمای ظەریفە

(جَلاء) دەرچوونە (جِلاء) رووناکی (جُلا) ئیشی زل بە خەتەرناکی

(جَنّة) بیستانە (جِنّە) شەیتانە

(جَنین) بەچکەی سک (جُنّە) قەلغانە

(حَبّ) لە بو دانە (حِبّ) بو حەبیبان (حُبّ) خوشەویستی‌و زامە تازەکان

(حَجَر) بەردەرگا مایەی لە مروور

(حِجْر) عەقل‌و (حُجْر) بو هودەی مەستوور

(حَجّة) یەك حەجە (حِجّە) یەك‌سالە

(حُجّة) بورهانەو مایەی کەمالە

(حَرّة) ئەرزیکی پر لە بەردی رەش (حِرّة) تینویتی بەوینەی (عَطَش)

(حُرّة) ژنیکی دوور لەبەندەگی هەر ئازادی‌یە مایەی زیندەگی

(حَلال) کاریکە بە دین رەوایە (حِلال) جەمعەکەی (حِلّة) ماوایە

(حُلال) مەصدەرە بەمەعنا مەنعە لە هەر ئیشیکا سوننەت یا بیدعە

(حَلْم) کالەی چەرم (حِلْم) حەوسەلە

(حُلْم) خەوی پووچ بە هەلەو پەلە

(حَرْف) ئەرزی پان (حِرف) قسەی خوش

(حُرف) بی‌عەقلی‌و نەزانی بی‌هوش

(خَطْب) ئیشـــی زل (خِطْبَة)خـــوازینی
(خُطْب) صـیغەی جـەمـع تیـــا دانـەمینی
بو جەمعی (اَخْطَب) ئەرزی نشیوە   گـەلای خـــەزانی تیـــا داوەریـوە
(خَفّ) یەعنی سووکی (خِف) شەخەی سووکە
(خُفّ) گورەویی چـەرم سافو بی‌تووکـە
(خَـلَّة) دامـاوی (خِـلَّه) بـــو هەر شت
لـــەنیـــو دانـایـان (خُلَّه) مـەحـەبـەت
(دَعْوَة) بانگ کردن بو ســـەر چیشت‌ونان
(دِعْوَة) بـانـگ‌کــردن بـــو ئیشی ژنـــان
(دُعْوَة) بانگ‌کردن بو شەر لـــە جیهـــان
هــــەم بریتی‌یـە لـــە بـانـگی گـــران
(رَبّ) پەروەردگار (رِبّ) گەلی بـەکـــار
(رُبّ) ئاوی گوشـــراو لـە تـری‌و هـەنـــار
(رَبْا) بەرزی‌یە (رِبْا) یەعنی سوود   (رُبْا) بو گەلی تەپولکەی مەحدوود
(رَبْاب) هەوریکە پر بی لە بـاران   (رِبْاب) نەوزادە لـە مندالەکـان
(رُبْاب) بو مەری گەورەی گەلاتە   هەم لە ئالەتی بـەزم‌و ســـــەیرانە
(رَبْع) مەنزلە (رِبْع) سـیـەرو   (رُبْع) چواریەکە بو من بی یا تو
(رَسْل) جوش‌خواردن (رِسْل) شیری جـــوان
(رُسْل)صـــیغەی جـەمـع بـــو پیغەمبـەران
(رَقّ) مەعنای کاغەز هەم ئەو پیستانە   لەسەریان نووسرا لـــە دیرزەمـانـە
(رِقّ) چی بەندەگی (رُقّ) دلیکی‌وا   کـە میهرەبانی مەوجـوود بی لـەوا

(رَقاق) پیاویکی بـالای عەلـەمـە (رِقاق) ڕووبارو قـەراغی چـەمـ
(رُقاق). بو صیفەی لەناو ژنـانـە بـەرزو باریـکو بـالا میـانـ
(رَوی) ئـاوی زور (رِوی) ئـاوی کیـو
(رُوی) جیی روانین لـە بەرز بـو نشـیـ
(زَأْر) دەنگی شیر (زِئْر) ئەوپیاوانە کـە دانیشـتیان لـەگـەل ژنانـ
(زُؤْر) زالمی بـەدرەوشـتو خـوو
خوت دوور بـگرە لیی لـە هـەرکویـدا بـو
شـەممە (سَبْت)و (سِبْت) کـەوشی‌یـەمـەنی
(سُبْت) گیـای رواو بـەخـوش دیمـەنـ
(سَقْط) باخچەیە (سِقْط) بو منال کـە لەباربچیو نەگـاتـە کـەمـال
(سُقْط) بەمەعنا پارچـە ئاگـری لـە تـەنـوورا بی کـاتی دابمری
(سَلام) درودە (سِلام) چەقەنە (سُلامی) وردە جمگەی بەدەنت
(سَم) بەمەعنا ژار (سِم) یەعنی کـونجی
(سُم) لـەبو کـونی سـووژنو دەرزی
(رَوْح) ئاسایشە (رِیح) جی‌یە بایە (رُوح)گیانی شیرین سیرزی خودایە
(سَوْق) لی‌خورینە (سِیق) لیی‌خـوررا
(سُوق) یـەعنی بـازار پردەنـگو هـەرا
(سَهام) گەرمای سەخت (سِهام) بو چەند تیر
(سُهام) چـەنـد بەشی لـەبـو بـەش وەرگیر
(شِرْب) گوزەیـە (شُرب) نوش‌کـردنـە
(شَرْب)یش دانیشـتن بو خواردنـەوە

(شَيْعْب) بەمەعنا بەشێکە لە خێل
مەعنای (شِعْب)و (شُعْب) ڕێگای گەشت و گێل
(شَعْر) یەعنی موو (شِعْر)ھۆنراوە (شُعْر) ئەو مووەی لە لیو ڕواوە
(شَكْل) وینەیە (شِكْل) نازی ژن (شُكْل) نەخشێکە بە بەن ئەیچنن
(صَبْغ) ڕەنگ کردن (صِبْغ) یەعنی ڕەنگ
ڕەنگی جوان ئەوقەسە لەبەر دلی تەنگ
(صُبْغ) ئەسیکە کلکی یا رانی یا گوێی سپی بی مایەی جوانی
(صَدْق) نیزەی تیژ (صِدْق) راستی (صُدْق) مارەیی بۆ ژن خواستی
(صَرْم) برینە (صِرْم) گەلی پیاو (صُرْم) فیراقی دوستی دل برژاو
(صَرَّة) ئەوتری بو گەلی ژنان وەصفە بو زوری‌ی قرەو قالەیان
(صِرَّة) شەوی سارد بەتیشرو ئەلەم (صُرَّة) کیسەیەک پڕ بی لە درەم
(صَفْر) کرمی سک (صِفْر) خالی‌یە (صُفْر) کانی مس یا قەلایی‌یە
(صَلّ) دەنگی تیرە (صِلّ) ماری بەشە ژار
(صُلّ) چی تیری‌یە یا تامی نابار
(ضَرّ) زیانی مال (ضِرّ) بەچکەی حەیوان
(ضُرّ) نەخوشی‌یەو بیماری‌ی لێشان
(ضَعْف) خەستەیی (ضِعْف) کەم توانە
(ضُعْف) بە بلوغەت مەعنای دووقاتە
(طَرْق) ئلویکە پڕ بی لە حەیوان (طِرْق)پیوی مەر (طُرْق)ڕیگەکان
(طَلا) بەچکە ئاسک (طِلا) بو دەرمان لەبەر زامەکان (طُلا) گردەنان
(طَوِي) برسیتی (طِوى) بەمەعنا پێشی دووبارە لە رووی زەمانا

:

(طُوی) بیریکه بـو جی‌نشـــینان لی‌ی‌بخونـه‌وه ئـاوی خوش‌و جوان

(ظَهْر) یه‌عنی پشت (ظِهْر) باری کـــول

(ظُهْر) نیـوه‌رو و نویژیـکی مـه‌قبـــوول

(عار) رسوایی‌یه (عیر) چی کاروانه (عَوَر) شه‌خصی رووت چاکی بزانه

(عَبْر) رابووردن (عِبْر) رووباره (عُبْر) وشتری می‌ی پیری بی‌کاره

(عَدیّ) دوژمنی (عِدا) دوژمنـان (عُدیّ) هوزیکه لـه عه‌ره‌به‌کـان

(عَدّه) ژماره‌یه‌ك (عِدّة) چه‌ن ژماره (عُدّه)به ته‌خفیف چه‌ند وه‌عده‌ی یاره

(عَرْض) پـانـایی (عِرْض) چی نامـــووس

(عُرْض) داوینـی نیشـــتنگای مه‌ئنووس

(عَشْر) یه‌عنی ده (عِشْر) وشتری به ده روژی خشت جاری ئاو بدری

(عُشْر) ده‌یه‌که به‌وینه‌ی زه‌کات له دانه‌ی قووتا کـاتی حاصـــلات

(عَضّ) مه‌عنای گه‌زتن (عِضّ) ناوی ســـقه‌ر

(عُضّ) مه‌عنـای جـه‌ورو غـه‌دری ســـته‌مگه‌ر

(عَقْد) به‌ستنی وینـه‌ی نیکاحـــه (عِقْد) گه‌ردن‌به‌ند وینه‌ی (وِشاح)ه

(عُقْد) بو جه‌معه چه‌ندگه‌ردن به‌ندی بـو ملی گـــه‌دا ، یا ده‌وله‌مـه‌نـدی

(غال) شـــوینی بـه‌رزه (غیـل) میشووله‌کان

(غُـول) دیـوی وه‌همی ده‌شـــــت‌و بیـابان

(غَرّ) بایی‌بوونه (غِرّ) مه‌عنـای وشـــــتر

(غُـرّ) تـه‌ویـل سپی حـه‌یـوان‌و به‌شــــه‌ر

(غَسَل) شورینه (غِسْل) ده‌رمانی شتی پی‌ئه‌شون له رووی جیهـــانی

(غُسْل) به‌وینه‌ی یه‌که‌م شـورینه دوو مورادیفن بـه‌کـاریـان بینــه

(غَمَر) مالی زور (غِمر) بو كینه   (غُمر) بی‌عەقلی نەگبـەتی ژینـه
(غَلّ) خەیانەته (غِلّ) عەداوەته   (غُلّ) زەنجیری مل مایەی زەحمەته
(فَرق) جیایی‌یه (فِرق) بەمەعنا   بەشی له دووبەش وا لـه قورئـانـا
(فُرق) خانووی خاص به پیـاوی گــەوره
شـوینیكی نـایـاب لــەو چــەرخو دەوره
(قَمّه) یەك تیكه (قِمّه) تەوقی‌سەر   (قُمّه) مەمكی ژن باش بیكه لەبەر
(قَبل) لەمەوپیش (قِبل) چی تـاقــەت
(قُبل) بەردەمـەو چـەنـد مـاچی روومـەت
(قَدَح) لیدانه (قِدح) پزیسكه   (قُدح) چەند كاسەی شەرابی پیسكه
(قَدر) پایەی بەرز (قِدر) مەنجەله   (قُدُر) بو گەلی گەردنیان كولـه
(قَرّه) شەوی سارد (قِرّه) سەرمایه   (قُرّه) نووری چاو له هەرچی‌دایـه
(قَرن) صەدساله یاخود سی‌وشـەش سـال
(قِرن) نزیكی بـه جـەنـگو جیـدال
(قُرن) بو جەمعی لەوحەیوانـانـه   شاخدار بن لە گاو بزنو مـەڕیانـه
(قَری) شوینی پەسـت (قِری) ضـیافەت
(قُری) چەنـد دی‌یـەك جەمعه بی‌كـولفـەت
(قَسط) ستەمه (قِسط) عەدالەت   (قُسط) رونیكه بو دەوای عیللەت
(قَصّه) بەشی خیر (قِصّه) حیكایەت   (قُصّه) گویزانه پیویستی ئوممەت
(قَطر) به هەر سی ئیعراب بارانـه   (قِطر) بەكەسـره مسی ناوكـانـه
(قُطر) بـه ضمّه داری بون‌خوشه   هەم تەنشتی ئەرز قوطری كیو خوشه
(قَطع) برینه لـه هەرشــتی بی   (قِطع) بەمەعنا بەشی لـه شەو بی

(قُطْع) شاذروان خواجەنشینە — زیادە دیواری دەرگای رەنگینە
(قَعْدَة) دانیشتن (قِعْدَة) هەیئەتە — (قُعْدَة)ئەسپیکی خوش نەزمو رەوتە
(قَوِی) عەرزی چال (قِوی) یەعنی هیز
(قُوی) بو جەمعی (قُوَّة) ئەی بەریز
(كَلا) گیایە جەمعەکەی (كِلا) — (كِلْيَة)گورچیلە جەمعەکەی (كُلا)
(مَدَّة) حەرفی (مَدّ) • (مِدة) زووخو کیم
(مُدَّة) ماوەیە ئەی برای کەریم
(مَرَّة) جاریکە (مِرَّة) قووەتە — (مُرَّة) شتی تال لای طەبیعەتە
(مَلأ) بەمەعنا پری‌ی مەعدەیە — (مِلأ) بەمەعنا پری‌ی کاسەیە
(مُلأ) بەمەعنا ئەوراقی زورە — بەوشەرت رووەکەی بەنووسین بورە
(مَلَّة) خولەمیش لە کاتی گەرمی — (مِلَّة) ئاینە وەربگرە نەزمی
(مُلَّة) گەلیکە خاوەن زیان بن — دوور لە خزمەتی نەوەی ئینسان بن
(مَلْك) ئەومالەی وا لەلای ئینسان — لە نەختو لە وەج لە باغو حەیوان
(مِلْك) مالداری ئەهلی دنیایە — (مُلْك) سەلطەنەت وەصفی پاشایە
(مَنَّة) ناوی ژن (مِنَّە) منەتە — (مُنَّة) بە ضمَّة مەعنای قووەتە
(وَجْد) شەوقو ذەوق (وِجْد) بو بوونە
(وُجْد) ئاسانە لەم دنیای دوونە
(وَدّ) ناوی بتە (وِدّ) ناوی شەخصی — (وُدّ) مەحەبەتە لەگەل هەرکەسی

* * *

وا تەواوم کرد ئەم سی ئیعرابە — شایستەی شەخصی خاوەن ئادابە
بو شیعرو ئەدەب بو ئینشانامە — بو موکالەمەی پیاوی عەللامە

بو فەرقی مەعنای گەلیك كەلیمات (مشتبهات)ن لەناو عیبارات
مترجم بەندەی پادشای صەمەد (عبدالكریم) ناو كوری (محمد)؛
خودا بەئیحسان رازی بی لیمان ئەم خزمەتانە بنووسی بومان،

لی بوومەوە لە نووسینی ئەم نامیلكەیە لە چیشتەنگای روژی جومعەی
نوزدەی (ربیع الاول)ی سالی ١٣٨٣ی هیجری لە
حوجرەی دەرس‌وتنەوە لە بارەگای حەزرەتی
عبدالقادری گەیلانی لە بەغدا •
وآخر دعوانا ان الحمد لله
رب العالمین